

Ορθολογισμός – Παρανοήσεις – Αντιλήψεις Η ελληνοτουρκική κρίση του 1987

Διπλωματική εργασία στο πλαίσιο Π.Μ.Σ
«Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές»

ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

A.M: 1217ΜΟ22

Επιβλέπων Καθηγητής: Παπασωτηρίου Χαράλαμπος

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΑΘΗΝΑ

2018

Copyright © Αριστείδης Δημητράτος 2018.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν το συγγραφέα και μόνο.

Στην οικογένειά μου, στους Καθηγητές μου

και στους φίλους μου Ανδρέα και Πέτρο

Abstract

Η κρίση του Μαρτίου του 1987 αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές στιγμές των ελληνοτουρκικών σχέσεων, μεταπολεμικά, καθώς για πρώτη φορά οι δύο χώρες βρέθηκαν σε απόσταση αναπνοής από ανοικτή πολεμική σύγκρουση. Σκοπός της εργασίας είναι να αναλύσει την κρίση αυτή υπό το πρίσμα του ορθολογικού μοντέλου λήψης αποφάσεων, αλλά και των αντιλήψεων και παρανοήσεων που την επηρέασαν και διαμόρφωσαν.

Λέξεις Κλειδιά

Ελλάδα, Τουρκία, ΗΠΑ, Κρίση 1987, Σισμίκ, Παπανδρέου, Οζάλ, Ορθολογισμός, Αντιλήψεις, Παρανοήσεις, Σύγκρουση, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις

INDEX

Central Intelligence Agency – CIA

Defence and Economy Cooperation Agreement (Συμφωνία Αμυντικής και Οικονομικής Συνεργασίας) – DECA

Defence Intelligence Agency - DIA

Defence Planning Committee – DPC

North Atlantic Organization – NATO

Rational Actor Model – RAM

Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας – Α/ΓΕΕΘΑ

Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού – Α/ΓΕΝ

Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Στρατού – Α/ΓΕΣ

Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων – ΕΘΚΕΠΙΧ

Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών - ΕΣΣΔ

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής – ΗΠΑ

Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας – ΚΥΣΕΑ

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών – ΟΗΕ

Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα – ΠΑΣΟΚ

Πίνακας Περιεχομένων

1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
2	ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	4
2.1	Μοντέλο ορθολογικού δράντα	5
2.2	Θεωρία αντιλήψεων – παρανοήσεων	13
2.3	Ιδιαιτερότητα ελληνοτουρκικών συγκρούσεων.....	17
3	Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ	24
3.1	Το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας	24
3.2	Τι προηγήθηκε	28
3.3	Κλιμάκωση της αντιπαράθεσης	50
3.4	Προς αποκλιμάκωση.....	74
4	ΕΡΜΗΝΕΥΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1987	81
5	ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	91
6	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	92
6.1	Ελληνική βιβλιογραφία	92
6.2	Ξένη βιβλιογραφία	94

1 Εισαγωγή

Οι Διεθνείς Σχέσεις ως ένα από τα σημαντικότερα επιστημονικά πεδία, διαθέτει πολυδιάστατες και ουσιαστικές θεωρητικές προσεγγίσεις οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν ως μεθοδολογικά εργαλεία για την ανάλυση, ερμηνεία και εξήγηση φαινομένων και γεγονότων της διεθνούς πολιτικής. Οι ενέργειες ενός κράτους στο σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, συνιστούν πρόκληση για τους μελετητές, ερευνητές του συγκεκριμένου κλάδου, για να αποκωδικοποιήσουν τόσο τα κίνητρα όσο και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα αυτών των πράξεων.

Μια απόφαση που παίρνει η κυβέρνηση ενός κράτους στη διάσταση της εξωτερικής πολιτικής δεν είναι ένα απλό τυχαίο γεγονός, αλλά είναι ένα συνονθύλευμα των συνθηκών που επικρατούν τη δεδομένη χρονική στιγμή αφενός στην εσωτερική πολιτική σκηνή και αφετέρου στο διεθνές σύστημα. Τα διάφορα επίπεδα ανάλυσης που έχουν αναδείξει μεγάλοι θεωρητικοί και μελετητές των Διεθνών Σχέσεων αντικατοπτρίζουν αυτή ακριβώς την πολυπλοκότητα ερμηνείας και επεξήγησης της δραστηριότητας των κρατών – δρώντων στην διεθνή πολιτική σκακιέρα.

Εντούτοις, υπάρχουν συγκεκριμένες περιστάσεις όπου κράτη διαμορφώνουν ιδιαίτερες και περίπλοκες σχέσεις σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο, οι οποίες διαμορφώνονται από ιστορικούς, κοινωνιολογικούς, γεωγραφικούς, οικονομικούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ σε περιφερειακό επίπεδο οι Μεγάλες Δυνάμεις κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, χαρακτηριστικά την περίοδο του λεγόμενου «Κονσέρτου της Ευρώπης».

Ειδικότερα, τέτοιες σχέσεις εντοπίζονται και σε ζεύγη κρατών, όπως η Ινδία με το Πακιστάν και προφανώς οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας. Είναι γεγονός ότι στην

Ελλάδα οι ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν απασχολούν μόνο τεράστιο μέρος της ακαδημαϊκής κοινότητας και κατ' επέκταση βιβλιογραφίας, αλλά αποτελούν ένα ζήτημα διαχρονικά συνδεδεμένο με το λαϊκό αίσθημα, το κοινωνικό σύνολο και φυσικά τις εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις. Είναι, λοιπόν σαφές, ότι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις υπό το πρίσμα του κλάδου των Διεθνών Σχέσεων μπορούν να ερμηνευθούν και να γίνουν αντιληπτές ανάλογα με τη μεθοδολογία και τα «εργαλεία» που θα χρησιμοποιήσει ο ερευνητής, μελετητής. Εντός της θεματικής αυτής δεν εντάσσονται μόνο οι πολεμικές συρράξεις όπως ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος ή οι μη συμβατικές συγκρούσεις όπως ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας, αλλά και οι διάφορες κρίσεις που έλαβαν χώρα, δίχως ωστόσο να μετατραπούν σε συμβατικό πόλεμο.

Η κρίση των Ιμίων του 1996 αποτελεί το πρώτο και πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ελληνοτουρκικής κρίσης, που έχει τραβήξει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και κατ' επέκταση ανάλυση της ακαδημαϊκής και όχι μόνο κοινότητας. Όμως, δεν είναι η μόνη περίπτωση. Τον Μάρτιο του 1987 έλαβε χώρα μια εξίσου σημαντική κρίση, για την εξέλιξη και πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η οποία αν και έλαβε τεράστιες διαστάσεις στο εσωτερικό της Ελλάδας και της Τουρκίας, εντούτοις δεν έχει αναλυθεί στο βαθμό που γνώρισε η κρίση των Ιμίων, γεγονός που αποτελεί και έναν από τους λόγους για τους οποίους εκπονείται η εργασία αυτή.

Μέσα από τη μελέτη και την διαδικασία κατανόησης των γεγονότων που έλαβαν χώρα πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την κρίση του Μαρτίου του 1987 δημιουργήθηκαν ερωτήματα αναφορικά με τις αποφάσεις και τις ενέργειες της ελληνικής πλευράς.

Ήταν ορθολογικός ο χειρισμός και η λήψη αποφάσεων της ελληνικής κυβέρνησης στην κρίση, που θα μπορούσε κάλλιστα να εξελιχθεί σε ανοικτή πολεμική

σύγκρουση; Ποιες ακριβώς ήταν οι αντιλήψεις της ελληνικής ηγεσίας για την Τουρκία τη δεδομένη χρονική συγκυρία; Πώς διαμορφώθηκαν αυτές και πως επηρέαζαν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων; Πώς συνδέονται με τις παρανοήσεις των κινήσεων και των ενεργειών της Τουρκίας που όξυναν το κλίμα μεταξύ των δύο κρατών και οδήγησαν στην κρίση; Αυτά είναι τα ερωτήματα που απορρέουν και που θα επιχειρηθεί να απαντηθούν στην εργασία αυτή.

Στο πρώτο μέρος θα τεθούν τα μοντέλα που θα χρησιμοποιηθούν για την ερμηνεία και την ανάλυση της κρίσης του 1987, δηλαδή το μοντέλο του ορθολογικού δράντος στην διαδικασία λήψης αποφάσεων, όπως παρουσιάστηκε στο κλασικό και διαχρονικό έργο του Graham Allison για την πυραυλική κρίση της Κούβας του 1962, καθώς επίσης και το εννοιολογικό θεωρητικό μοντέλο ανάλυσης του Robert Jervis που επικεντρώνεται στις αντιλήψεις και τις παρανοήσεις στην διεθνή πολιτική.

Στο δεύτερο μέρος θα παρουσιασθεί μια συνοπτική ανασκόπηση των ελληνοτουρκικών συγκρούσεων μέχρι και το 1987, προκειμένου να δοθεί μια πρώτη οπτική γωνία και μια πολύτιμη ερμηνεία για το πως οι συγκρούσεις αυτές διαμόρφωσαν και επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα αντιλαμβανόταν και αντιλαμβάνεται ως ένα βαθμό μέχρι και σήμερα, την Τουρκία.

Στο τρίτο μέρος θα γίνει μια ανάλυση του χρονικού της κρίσης, από την αυγή της δεκαετίας του 1980, μέχρι τις τρεις ημέρες της κρίσης του 1987 και το πως αυτή αποκλιμακώθηκε, ενώ στο τέταρτο και τελευταίο μέρος θα επιχειρηθεί η εφαρμογή των θεωρητικών μοντέλων ανάλυσης επί των πραγματικών γεγονότων, ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή.

2 Θεωρητικό Υπόβαθρο

2.1 Μοντέλο ορθολογικού δράντα

Η θεωρία λήψης αποφάσεων και οι μελέτες οι οποίες έχουν εκπονηθεί στην διεθνή βιβλιογραφία αποτελούν ένα τεράστιο κομμάτι στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων αλλά και σε άλλα γνωστικά αντικείμενα και επιστημονικά πεδία όπως για παράδειγμα της Πολιτικής Οικονομίας. Οι παράγοντες και οι μεταβλητές που επηρεάζουν τη διαδικασία, το άτομο ή την ομάδα ανθρώπων που λαμβάνουν μια απόφαση, στην διάσταση της εξωτερικής πολιτικής διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες, όπως σε υλικούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα η θέση του κράτους στο διεθνές σύστημα, σε έμψυχους παράγοντες όπως η λειτουργία του πολιτικού συστήματος, αλλά και σε υποκειμενικούς παράγοντες όπως η δυσπιστία και οι αντικρουόμενες αντιλήψεις (Κουσκουβέλης, 1997).

Η διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν την εξωτερική πολιτική ενός κράτους, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον κλάδο των Διεθνών Σχέσεων. Τα κράτη μέσα από τον τρόπο οργάνωσης, σύστασης και διάρθρωσής τους, διαθέτουν θεσμούς και όργανα για την χάραξη και την υλοποίηση πολιτικών που επηρεάζουν την δράση, την ενέργεια και κατά συνέπεια την θέση του ίδιου του κράτους στο διεθνές σύστημα, όπως για παράδειγμα το Υπουργείο Εξωτερικών. Επιπρόσθετα, ένας ακόμα παράγοντας που διαδραματίζει εξίσου σημαντικό ρόλο στην θέση ενός κράτους στο διεθνές σύστημα και είναι συνυφασμένος με την εξωτερική πολιτική ενός κράτους, είναι οι Ένοπλες Δυνάμεις, υπεύθυνες για την προστασία και εγγύηση της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους, την εθνική άμυνα και την κοινωνική προσφορά, ενώ αποτελούν εξαιρετικά κρίσιμο συντελεστή ισχύος που προσθέτει κύρος και αξιοπιστία στις όποιες πολιτικές επιδιώξεις και σκοπούς του κράτους.

Οι θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, όπως ο ρεαλισμός, ο δομικός ρεαλισμός – νεορεαλισμός – έχουν ασχοληθεί με τις θεωρίες λήψης αποφάσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι βασική παραδοχή της ρεαλιστικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων είναι το ότι τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες του διεθνούς συστήματος, εννοώντας πως τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιούν τα οφέλη τους στο διεθνές σύστημα με το μικρότερο δυνατό κόστος ή με άλλα λόγια δρουν με γνώμονα την αναλογία κόστους – οφέλους. Έτσι «ορθολογικός» δρών θεωρείται αυτός ο οποίος προχωρά σε μια ενέργεια ή σε μια κίνηση εφόσον ο υπολογισμός αυτός του έχει καταδείξει ότι τα οφέλη που θα αποκομίσει είναι μεγαλύτερα από το κόστος, τη ζημία, που θα επωμιστεί.

Ωστόσο, πρέπει να διευκρινιστεί ότι στις θεωρίες λήψης αποφάσεων, αποσαφηνίζεται η έννοια «κράτος», καθώς είναι η κυβέρνηση, οι γραφειοκρατικοί φορείς και άλλοι συντελεστές, υπεύθυνοι για την λήψη τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ενσωματωθεί και το στοιχείο της υποκειμενικότητας, καθώς τα μέλη των κυβερνητικών φορέων, των Υπουργείων, τα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων, όπως οι Αρχηγοί των Επιτελείων και ο Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας έχουν μια υποκειμενική άποψη για το εκάστοτε θέμα εξωτερικής πολιτικής.

Η υποκειμενική αυτή άποψη επηρεάζεται από τη θέση στην οποία βρίσκονται τα εν λόγω πρόσωπα, ενώ η λειτουργία του πολιτικού συστήματος μπορεί να διαμορφώσει τις κατάλληλες συνθήκες ώστε αυτή η άποψη να εκφραστεί ή να αλλάξει, όπως για παράδειγμα συνέβη κατά τη διάρκεια της κρίσης των πυραύλων στην Κούβα το 1962, όταν ο Πρόεδρος Kennedy άλλαξε την αρχική του εκτίμηση, αναφορικά με την δράση των ΗΠΑ, για αεροπορική επιδρομή, στην επιλογή του ναυτικού αποκλεισμού παράλληλα με τηλεσίγραφο στο Κρεμλίνο (Allison & Zelikow, 2006 σελ. 221).

Σύμφωνα με τα μοντέλα που ανέπτυξε ο Sidney Verba, προκύπτουν οι εξής κατηγορίες θεωριών λήψης αποφάσεων: α) οι αμιγώς ορθολογικές θεωρίες, β) οι μη συμβατικές ορθολογικές θεωρίες και γ) οι θεωρίες που δεν ενέχουν κανένα στοιχείο ορθολογισμού (Verba, 1961). Εντός αυτών των κατηγοριών λοιπόν εντάσσονται τόσο τα μοντέλα ανάλυσης που χρησιμοποίησε ο Graham Allison για την κρίση των πυραύλων της Κούβας τον Οκτώβριο του 1962, δηλαδή το μοντέλο ορθολογικού δρώντος και επιπρόσθετα το μοντέλο της οργανωσιακής συμπεριφοράς και το μοντέλο των κυβερνητικών διαδικασιών.

Αυτά είναι και τα μοντέλα ανάλυσης που θα χρησιμοποιηθούν προκειμένου να ερμηνευθεί και να εξετασθεί η κρίση του Μαρτίου του 1987, αναφορικά με τη συμπεριφορά της ελληνικής ηγεσίας και των προσώπων που έλαβαν μέρος στη διαχείριση της. Αρχικά, σύμφωνα με το κλασσικό μοντέλο ερμηνείας ορθολογικής λήψης αποφάσεων, ο λήπτης προχωράει σε έναν υπολογισμό κόστους-οφέλους, όπου εξετάζει βάσει των διαθέσιμων πληροφοριών τις όποιες εναλλακτικές οδούς που μπορεί να ακολουθήσει. Έχοντας πλήρη γνώση του κόστους και των κινδύνων που ελλοχεύουν από το «course of action» που θα προτιμήσει, δηλαδή την πορεία δράσης, επιλέγει αυτή που θα έχει ως αποτέλεσμα το μεγαλύτερο δυνατό όφελος με το μικρότερο δυνατό κόστος. Στο σημείο αυτό, αξίζει να γίνει αναφορά και στη θεωρία των παιγνίων, μια θεωρητική προσέγγιση του κλάδου, που έχει αναδειχθεί τα τελευταία χρόνια, χάρη στην εξέλιξη της τεχνολογίας, σε ένα πολύ ικανό εργαλείο ερμηνείας αλλά και πρόβλεψης, ως ένα βαθμό, των επιλογών που κάνουν δύο ή περισσότεροι λήπτες αποφάσεων. Μια μορφή της θεωρίας των παιγνίων είναι το λεγόμενο «chicken game» σύμφωνα με το οποίο δύο αντίπαλοι συγκρούονται μετωπικά, με τις επιλογές που έχει η εκάστοτε πλευρά να είναι είτε υποχώρηση είτε επιμονή (Dougherty, 1981).

Η πυραυλική κρίση της Κούβας του 1962, ανάμεσα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Σοβιετική Ένωση, αποτελεί ένα παράδειγμα, το οποίο μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από το συγκεκριμένο «παίγνιο». Οι δύο πλευρές ήταν αντιμέτωπες με μια εξαιρετικά επικίνδυνη κατάσταση και καλούνταν να αποφασίσουν πως θα κινηθούν για να διαχειριστούν αυτή την κρίση, ενώ έπρεπε την ίδια στιγμή να λαμβάνουν υπόψη τους τόσο το κύρος τους ως υπερδυνάμεις και κατ' επέκταση την αξιοπιστία τους να συμπεριφέρονται ως έτσι στους συμμάχους τους (NATO και Σύμφωνο Βαρσοβίας) όσο και την άμεση απειλή της εδαφικής τους επικράτειας από ένα ενδεχόμενο πυρηνικό πόλεμο. Αν και στη θεωρία το παίγνιο αυτό μπορεί να εφαρμοστεί και στα δεδομένα του 1987, εντούτοις υπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις, τόσο ως προς τη σαφή διαφορά στους οικονομικούς, πολιτικούς, διπλωματικούς και στρατιωτικούς συντελεστές ισχύος μεταξύ των ζευγών ΗΠΑ – ΕΣΣΔ και Ελλάδα – Τουρκίας.

Κύρια ειδοποιός διαφορά είναι τα πυρηνικά όπλα, αλλά και η θέση των κρατών στο διεθνές σύστημα, αφού Ελλάδα και Τουρκία συνιστούν περιφερειακούς δρώντες με συγκεκριμένη δυναμική εντός των οργανισμών στους οποίους συμμετείχαν τη δεδομένη χρονική στιγμή. Μια διαφορετική οπτική γωνία της διαδικασίας λήψης αποφάσεων στο κυβερνητικό επίπεδο, έγκειται στην οργανωσιακή συμπεριφορά, όπως έχει χαρακτηριστεί στη βιβλιογραφία, την οποία χρησιμοποιεί ο Graham Allison στο κλασσικό έργο του για την «ουσία της απόφασης» στην περίπτωση της πυραυλικής κρίσης της Κούβας του 1962, στην προσπάθειά του να παρουσιάσει τα συστατικά στοιχεία της κυβερνητικής πρακτικής από την οποία απορρέει μια κυβερνητική απόφαση εξωτερικής, και όχι μόνο, πολιτικής.

Οι διάφορες γραφειοκρατικές δομές που λειτουργούν και εργάζονται στην εκτελεστική εξουσία, όπως τα Υπουργεία Εξωτερικών, το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και οι εκάστοτε διευθύνσεις, ακολουθούν συγκεκριμένες ρουτίνες και πρότυπα συμπεριφοράς. Ο συγγραφέας με αυτόν τον τρόπο επιχειρεί να θέσει την κυβερνητική επιλογή και απόφαση της εξωτερικής πολιτικής υπό το πρίσμα του οργανωσιακού εννοιολογικού μοντέλου για να την ερμηνεύσει όχι ως απαραίτητα μια ορθολογική απόφαση, αλλά ως μια απόφαση που απορρέει από τυποποιημένα πρότυπα συμπεριφοράς και γραφειοκρατικές ρουτίνες.

Για παράδειγμα, ενώ στο κλασικό μοντέλο ανάλυσης (Rational Actor Model – RAM) ο λήπτης αποφάσεων, δηλαδή η κυβέρνηση, προσωποποιείται και παρουσιάζεται ως ενιαίος ορθολογικός δρών με συγκεκριμένες επιδιώξεις, στόχους και μέσα, το μοντέλο της οργανωσιακής συμπεριφοράς πραγματεύεται ότι η λήψη της απόφασης δεν προκύπτει από το «όλον» αλλά από τα εκάστοτε συστατικά μέρη του, μέσω διαβουλεύσεων, συμβιβασμών που καθορίζονται από τις ρουτίνες και τις καθορισμένες «πορείες δράσης» τους.

Το πως ο Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, λόγω της θέσης που κατέχει και γνωρίζοντας τις ρουτίνες δράσης που υφίστανται στον θεσμό που υπηρετεί, διαφέρει από την αντίστοιχη θέση που βλέπει, ερμηνεύει και επεξεργάζεται ο Υπουργός Εξωτερικών, ωστόσο και οι δύο γραφειοκρατικές αυτές δομές μέσω των εκπροσώπων τους αποτελούσαν και αποτελούν μέχρι και σήμερα συστατικά στοιχεία του Κυβερνητικού Συμβουλίου Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ) αλλά και του Εθνικού Κέντρου Επιχειρήσεων (ΕΘΚΕΠΙΧ), των κύριων οργάνων που είναι αρμόδια για τη διαχείριση ενδεχόμενων κρίσεων και κατ' επέκταση τη λήψη αποφάσεων.

Προφανώς, ο Πρωθυπουργός ή ο Πρόεδρος, αν λάβουμε υπόψη τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, επηρεάζεται από τις απόψεις, τις παραμέτρους και τα επιχειρήματα που εκφράζονται κατά τη διάρκεια των συσκέψεων αυτών των οργάνων. Ωστόσο, δεν είναι πάντα δεδομένο ότι οι θέσεις των γραφειοκρατικών δομών πάντα έρχονται σε αντίθεση ή σύγκρουση, καθώς είναι πιθανό να συγκλίνουν οι θέσεις και οι απόψεις των Υπουργών Εξωτερικών, Άμυνας, του Α/ΓΕΕΘΑ. Αυτό είναι κάτι που εξετάζεται στο τρίτο εννοιολογικό μοντέλο που χρησιμοποιεί ο Allison. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να διευκρινιστεί πως δεν υπάρχει μια ιεραρχική διάταξη μεταξύ των μοντέλων που ανέπτυξε ο συγγραφέας. Το μοντέλο του ορθολογικού δρώντος, η οργανωσιακή συμπεριφορά και οι κυβερνητικές διαδικασίες, αποτελούν εργαλεία, για την ερμηνεία, επεξεργασία και ανάλυση μιας απόφασης εξωτερικής πολιτικής. Είναι σαφές, πως από τη στιγμή που επικεντρώνονται σε συγκεκριμένες και διαφορετικές μεταβλητές, θα εξάγουν αντιστοίχως, διαφορετικές εκτιμήσεις και αποτελέσματα.

Ωστόσο, αυτό που είναι εφικτό, είναι να υπάρξει μια διασύνδεση των αποτελεσμάτων που εξάγει το κάθε μοντέλο, ώστε να διαμορφωθεί μια πλήρης, συνολική εκτίμηση μιας απόφασης, με το μεγαλύτερο δυνατό βαθμό ερμηνευτικής ικανότητας. Αναγνωρίζοντας, ότι η παράθεση ενός θεωρητικού μοντέλου, εμπεριέχει πολλές πληροφορίες, είναι πολύ σημαντικό, για την κατανόηση του, να αποδοθούν τα βασικά συστατικά μέρη του. Συνεπώς, το μοντέλο του ορθολογικού δρώντα ή αλλιώς «RAM», αποτελείται από τη βασική μονάδα ανάλυσης, που είναι η **κυβερνητική ενέργεια**, η επιλογή που κάνει δηλαδή ένα κράτος στις διεθνείς σχέσεις, όπως π.χ. κήρυξη πολέμου, προκειμένου να λύσει **στρατηγικά προβλήματα**.

Στη συνέχεια αυτές οι επιλογές – ενέργειες είναι **ορθολογικές** καθώς έχουν συνυπολογιστεί στη βάση κόστους - οφέλους, οι στόχοι και οι επιδιώξεις που έχει θέσει ο δρών, οι εναλλακτικές λύσεις που παρουσιάζονται για την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος, οι επιπτώσεις που θα υποστεί ανάλογα με την εναλλακτική δράση που θα ακολουθήσει (Allison & Zelikow, 2006, σελ 80-1). Πώς όμως ο δρών, θα προχωρήσει στην λήψη απόφασης, που στη συνέχεια θα μετουσιωθεί σε κυβερνητική ενέργεια ; Είναι δύο τα ενδεχόμενα. Είτε ο λήπτης της απόφασης θα υπερεκτιμήσει το κόστος μιας εναλλακτικής δράσης και έτσι είναι λιγότερο πιθανό να την επιλέξει για να επιτύχει τον σκοπό του είτε αντιστρόφως θα υποτιμήσει το κόστος της απόφασής του, καθιστώντας την πιο ελκυστική για να την επιλέξει.

Για να γίνει πιο κατανοητό, σε ένα υποθετικό σενάριο, αν την περίοδο του Μεσοπολέμου, η Γερμανία είχε εκτιμήσει πως η στρατιωτικοποίηση της Ρηνανίας, κατά παραβίαση της Συνθήκης των Βερσαλλιών, προκαλούσε άμεση κρίση και ένοπλη σύγκρουση με την Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία, θα ήταν πολύ πιθανό να μην προχωρούσε στη συγκεκριμένη ενέργεια Έτσι διαμορφώνονται συγκεκριμένα ερωτήματα, τα οποία πρέπει να απαντηθούν, ώστε να εξαχθεί μια ικανοποιητική ερμηνεία για την ορθολογική δράση και επιλογή ενός δρώντος. Σχηματικά τίθενται ως εξής (Allison & Zelikow, 2006, σελ.83) :

- ➔ Ποιες είναι οι απειλές ή ευκαιρίες που εμφανίζονται για τον λήπτη της απόφασης μια δεδομένη χρονική στιγμή και παράγουν στρατηγικό πρόβλημα ;
- ➔ Ποιός είναι ο υπεύθυνος, αρμόδιος για τη λήψη της απόφασης που θα εμπράκτως θα μετουσιωθεί σε κυβερνητική ενέργεια;
- ➔ Ποιοί είναι οι στόχοι και οι επιδιώξεις του λήπτη της απόφασης ;
- ➔ Ποιές είναι οι εναλλακτικές προτάσεις – λύσεις που προκύπτουν ως προς την μεγιστοποίηση των στόχων που έχουν τεθεί;

Μια πιο ολοκληρωμένη απεικόνιση του μοντέλου ορθολογικού δράντος, απαιτεί και την εμβάθυνση του εκάστοτε ερευνητή – αναλυτή στους υπολογισμούς στους οποίους προχωράει ο λήπτης αποφάσεων. Αν και δόθηκε μια, απλουστευτική, εξήγηση προηγουμένως με το παράδειγμα της Γερμανίας στο Μεσοπόλεμο, εντούτοις κρίνεται αναγκαίο, να τοποθετηθούν περισσότερα στοιχεία, που θα φανούν κρίσιμα στο στάδιο ερμηνείας της στάσης της ελληνικής κυβέρνησης στη διαχείριση της κρίσης του Σισμίκ.

Ειδικότερα, προκειμένου να εξαχθεί μια ολοκληρωμένη εκτίμηση και συμπέρασμα για την ορθολογική διαδικασία λήψης αποφάσεων πρέπει να λυθούν υπόψη όχι μόνο οι στόχοι και οι εναλλακτικές επιλογές που του παρουσιάζονται, αλλά και οι πιθανές συνέπειες και επιπτώσεις που θα του επιφέρει η καθεμία. Έτσι, είναι δόκιμο να διερευνηθούν οι υπολογισμοί που διενεργεί ο δράν, το δυνητικό κόστος και όφελος κάθε εναλλακτικής δράσης, η αντίδραση της αντίπαλης πλευράς, το κατά πόσον είναι πρόθυμος και ανεκτικός στο δυνητικό κόστος ευκαιρίας.

Σε αυτή την διαδικασία είναι πολύτιμες οι διαθέσιμες πληροφορίες για την κατάσταση του δράντος, τις συνθήκες που επικρατούν, τόσο στο εσωτερικό επίπεδο, όπως για παράδειγμα η πολιτική κατάσταση της χώρας ή εσωτερική νομιμοποίηση μιας κυβέρνησης, όσο και στο εξωτερικό, όπως για παράδειγμα η θέση μιας χώρας στο διεθνές σύστημα ή οι σχέσεις που διατηρεί με τις μεγάλες δυνάμεις. Βέβαια, η παραπάνω διαδικασία υπολογισμού είναι συνυφασμένη και με το αξιακό σύστημα του λήπτη της απόφασης. Έτσι, διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο, οι αξίες, οι πεποιθήσεις, οι ιδεολογικές βάσεις, του ατόμου ή της ομάδας ατόμων, που είναι αρμόδια για την κυβερνητική ενέργεια.

Εδώ, προκύπτουν νέα ερωτήματα, αναφορικά με τον τρόπο που επιλέγει, επεξεργάζεται, αξιολογεί και ερμηνεύει ο δρών τις πληροφορίες που δέχεται για την κατάσταση και πως προχωρά στην απόφασή του ή σε δεύτερο βαθμό, στην αντίδρασή του (Vickers, 1965, σελ. 51-2). Τα παραπάνω, αποτελούν διακριτές φαινομενικά, αλλά στην ουσία αλληλένδετες πεποιθήσεις, καθώς το αξιακό σύστημα του δρώντος, επηρεάζει τον τρόπο αντίληψης μιας κατάστασης ή ενός στρατηγικού προβλήματος και διαμορφώνει αντίστοιχα τις εφικτές επιδιώξεις του. Είναι εμφανές, ότι όσο κι αν κάποιος είναι αντιμέτωπος με ένα πρόβλημα, δεν είναι δεδομένο ότι πάντα προχωρά σε ορθολογική εκτίμηση και δράση για την επίλυσή του. Οι δρώντες είναι άνθρωποι, ομάδες ανθρώπων, με κυβερνητικές ευθύνες και είναι φυσικό να διακατέχονται από σύνολα πεποιθήσεων διακριτά μεταξύ τους.

Σε περιπτώσεις όπου η λήψη της απόφασης είναι προσωποποιημένη, π.χ Παπανδρέου, οι αντιλήψεις του δρώντος, για τις δυνατότητες και ικανότητές του, την χώρα του, την αντίπαλη πλευρά και το διεθνές σύστημα, διαδραματίζουν σε μικρό ή μεγάλο ρόλο, την διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτό είναι το ζήτημα που θα εξεταστεί στο επόμενο υποκεφάλαιο.

2.2 Θεωρία αντιλήψεων – παρανοήσεων

Στο πεδίο ερμηνείας και ανάλυσης της δράσης των κρατών στη Διεθνή Πολιτική, υπάρχει μια θεωρητική προσέγγιση που επικεντρώνεται στις αντιλήψεις και στις πεποιθήσεις των δρώντων στη λήψη αποφάσεων για τις κυβερνητικές ενέργειες. Τα θεμέλια αυτής της θεώρησης, που χρησιμοποιεί ως αναλυτικό εργαλείο τα εννοιολογικά μοντέλα των αντιλήψεων και των παρανοήσεων στη Διεθνή Πολιτική, έθεσε ο Robert Jervis στο κλασικό έργο του « Perception and Misperception in International Politics». Ο συγγραφέας αποσαφηνίζει την ψυχολογική διάσταση και τις

δι-υποκειμενικές αισθήσεις που επηρεάζουν την αντιληπτική ικανότητα του δρώντος, ενώπιον του στρατηγικού προβλήματος που καλείται να διαχειριστεί και να επιλύσει.

Ο συγγραφέας ήδη από την αρχή θέτει το πολύ βασικό ερώτημα : «Έχουν σημασία οι αντιλήψεις των ατόμων που λαμβάνουν αποφάσεις, των decision makers ; » Αμέσως τίθεται η διευκρίνιση με βάση τη λογική, μεταξύ του «ψυχολογικού περιβάλλοντος» που αντικατοπτρίζει τον κόσμο έτσι όπως τον αντιλαμβάνεται ο δρών, επηρεασμένος από τις όποιες αντιλήψεις τον διακατέχουν και του «επιχειρησιακού περιβάλλοντος» που αντικατοπτρίζει την αντικειμενική πραγματικότητα, στην οποία λαμβάνουν χώρα τα όποια γεγονότα και στρατηγικά προβλήματα.

Τα επίπεδα ανάλυσης που παραθέτει διαφοροποιούνται σε σχέση με αυτά που έχουν αναδείξει, για παράδειγμα, οι δομικοί ρεαλιστές και συνίστανται στο επίπεδο ανάλυσης της λήψης αποφάσεων, του διεθνούς περιβάλλοντος, της φύσης και του χαρακτήρα του κράτους και των εσωτερικών του λειτουργιών και τέλος της γραφειοκρατίας (Jervis, 2017, σελ. 15) .

Δεν υπάρχει ιεραρχική κατάταξη των συγκεκριμένων επιπέδων ανάλυσης, όπως διευκρινίζει ο συγγραφέας, ωστόσο αυτό που παίζει πολύ μεγάλο ρόλο, είναι να εξετασθεί ποιο είναι το επίπεδο, το οποίο θεωρείται ότι μπορεί να ερμηνεύσει καλύτερα μια συγκεκριμένη κρίση. Βάσει του επιπέδου ανάλυσης του διεθνούς περιβάλλοντος, μπορεί να ειπωθεί ότι καθορίζει την συμπεριφορά των κρατών στην εξωτερική τους πολιτική, κάτι που δείχνει να προσομοιάζει το επιχείρημα των νεορεαλιστών πως όλα τα κράτη αντιμέτωπα με ένα στρατηγικό πρόβλημα θα αντιδρούσαν με τον ίδιο τρόπο. Όμως έτσι δεν λαμβάνονται μεταβλητές όπως οι γραφειοκρατικές δομές του κράτους, οι αντιλήψεις των ηγετών τους, κρίσιμα στοιχεία που εξηγούν την διαφοροποίηση της

κρατικής συμπεριφοράς στο ίδιο πρόβλημα κάτι που πραγματεύονται υπό την δική τους οπτική γωνία τα υπόλοιπα επίπεδα ανάλυσης.

Σε δεύτερο βαθμό, ο Jervis αναφέρεται στο μοντέλο της αποτροπής και το σπειροειδές μοντέλο, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για να εξηγήσουν τη συμπεριφορά των δύο υπερδυνάμεων (ΗΠΑ και ΕΣΣΔ) στον Ψυχρό Πόλεμο. Το μοντέλο της αποτροπής συνδέεται με το «chicken game», το οποίο αναφέρθηκε και προηγουμένως, που ενέχει το στοιχείο της αντίληψης, καθώς όταν ένα κράτος εκτιμά βάσει των πεποιθήσεών του, πως υφίσταται ευκαιρία ανατροπής υπέρ του, του status quo θα προχωρήσει σε ενέργειες αμφισβήτησής του, ώστε να δοκιμάσει την αποφασιστικότητα του αντιπάλου.

Από τη μεριά του, το κράτος που θα αντιληφθεί μια τέτοια προσπάθεια ανατροπής του status quo, αντιλαμβάνεται πως η αδράνεια ή η μη προβολή ισχύος θα εκληφθεί ως αδυναμία. Σχετικά με το σπειροειδές μοντέλο, είναι συνυφασμένο με το «δίλημμα ασφαλείας» και την κούρσα εξοπλισμών, όπου η μεγιστοποίηση ισχύος ενός κράτους αυξάνει την ανασφάλεια του αντιτιθέμενου κράτους, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο καχυποψίας, αβεβαιότητας και ανασφάλειας. Αν και αποτελούν βασικές παραδοχές της ρεαλιστικής σχολής των Διεθνών Σχέσεων, εντούτοις διαφαίνεται πως οι αντιλήψεις και οι παρανοήσεις που προκύπτουν, έχουν θέση και ρόλο στην συλλογιστική των μοντέλων αυτών. Επιπρόσθετα, πολύ σημαντικό στη θεωρία του Jervis, είναι η αντίληψη που διαμορφώνει ένας λήπτης αποφάσεων για τις προθέσεις και ενέργειες του αντιπάλου.

Δηλαδή, δημιουργείται η εντύπωση ότι η άλλη πλευρά προχωρά συντονισμένη, οργανωμένη σε κινήσεις, πρωτοβουλίες και ενέργειες, που συχνά επικαλύπτονται από έναν «μανδύα» συνομοσίας, μεθόδευσης και υπονομευτικής σκοπιμότητας, ενώ στην

πραγματικότητα κάτι τέτοιο μπορεί να μην ισχύει και όλα τα παραπάνω να είναι απλά ατυχία και μη συνεκτικά μεταξύ τους γεγονότα ή πράξεις (Jervis, 2017, σελ. 320). Αυτό, απορρέει σε ένα βαθμό και από την παραπληροφόρηση ή τις εντυπώσεις και παρανοήσεις που δημιουργούνται ακόμα και από την λανθασμένη ερμηνεία κρατικών υπαλλήλων και διπλωματών σε περίοδο κρίσης, όπως οι πρέσβεις. Μπορεί ο λήπτης αποφάσεων να θεωρεί δεδομένο, ότι οι διπλωμάτες και πρέσβεις του θα ακολουθήσουν πιστά τις οδηγίες και τις συστάσεις, διαβήματα που τους έχει προωθήσει, ωστόσο είναι συχνό φαινόμενο οι αξιωματούχοι αυτοί να μην πετυχαίνουν να «περάσουν το μήνυμα» ή την επιδιωκόμενη «εντύπωση» στην άλλη πλευρά, με αποτέλεσμα να προκύπτουν παρεξηγήσεις, που κλιμακώνουν την ένταση και ενισχύουν το κλίμα παρανοήσεων.

Τελευταίο σημείο, αλλά εξίσου σημαντικό με τα υπόλοιπα είναι, το πως οι φόβοι και οι επιθυμίες επηρεάζουν την αντίληψη των δρώντων. Αυτό μπορεί επίσης να γίνει κατανοητό από τη γνωστή έκφραση: «Βλέπουμε τα πράγματα όπως θέλουμε ή αναμένουμε να τα δούμε» ή με άλλα λόγια, οι δρώντες τείνουν να αντιλαμβάνονται τα πράγματα, με τον τρόπο που θέλουν να τα αντιληφθούν, επεξεργάζοντας πληροφορίες και κάνοντας εκτιμήσεις, ώστε το συμπέρασμα να ταυτίζεται με τις ιδεολογικές τους πεποιθήσεις ή και προκαταλήψεις.

Αν για παράδειγμα ένας ηγέτης, έχει μια αρνητική προκατάληψη κατά των Αμερικανών, κάτι που εκφράζεται μέσα από τη ρητορική του και τις ενέργειες που εκτελεί, σε περίπτωση που προκύψει ένα σοβαρό στρατηγικό πρόβλημα, αμέσως θα θεωρήσει πως υπεύθυνοι είναι οι Αμερικανοί, με την εκτίμησή του να έχει ένα στοιχείο συνομοσιολογίας, δίχως όμως να έχει συγκεντρώσει ικανό αριθμό πληροφοριών και δεδομένων, που θα δικαιολογούσαν, θα έδιναν έρεισμα στην άποψη, αντίληψη αυτή (Jervis, 1968).

Καταληκτικά, αυτά είναι τα βασικά στοιχεία και παραδοχές της θεωρίας του Jervis για τις αντιλήψεις και τις παρανοήσεις, η οποία μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή και σε περιπτώσεις κρίσεων αλλά και συγκρούσεων. Οι σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας, αδιαμφισβήτητα έχουν μια ιδιαιτερότητα, η οποία την διακρίνει και διαφοροποιεί από άλλα ζεύγη κρατών, που έχουν αναμετρηθεί πολεμικά στην πρόσφατη ιστορία τους, όπως π.χ Ελλάδα - Βουλγαρία, Ελλάδα - Ιταλία, Τουρκία - Βουλγαρία. Η θεωρία συγκρούσεων, είναι ένα πολύ ικανό αναλυτικό εργαλείο για να αποσαφηνίσουμε, αυτήν ακριβώς την ιδιαιτερότητα.

2.3 Ιδιαιτερότητα ελληνοτουρκικών συγκρούσεων

Η θεωρία του Jervis για τις αντιλήψεις και τις παρανοήσεις, προσφέρει λοιπόν, μια οπτική γωνία η οποία έχει ερεθίσματα αλλά και ερείσματα σε ψυχολογικούς παράγοντες, που είναι συνυφασμένοι με την ανθρώπινη φύση του λήπτη μιας απόφασης. Το πως αντιλαμβάνεται ο δρών Α τις ενέργειες, τις πράξεις και τις πρωτοβουλίες του δρώντος Β, δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό και κατανοητό, σε ικανοποιητικό βαθμό, δίχως να ληφθεί υπόψη ο «συγκρουσιακός χαρακτήρας» των σχέσεων τους.

Αυτό ταιριάζει απόλυτα στο παράδειγμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Έτσι, κρίνεται σκόπιμο, να αναφερθεί, πολύ συνοπτικά, η θεωρία των συγκρούσεων, η οποία αλληλοϋποστηρίζεται από τις αντιλήψεις και τις παρανοήσεις και στο σύνολό τους, ως εργαλείο ερμηνείας, παράγουν μια πιο εκτεταμένη και συνολική εικόνα των αιτιών που οδηγούν Ελλάδα και Τουρκία σε συνεχείς συγκρούσεις, αντιπαραθέσεις αλλά και κρίσεις, σε αντίθεση με άλλα κράτη.

Ο Αλέξης Ηρακλείδης στο βιβλίο του «Συγκρούσεις: Η υποκειμενική διάσταση» παραθέτει το εννοιολογικό μοντέλο ανάλυσης της σύγκρουσης – διένεξης,

που είχε αναδείξει ο Johan Galtung το 1969, το οποίο αν τοποθετηθεί στις ελληνοτουρκικές σχέσεις δίνει μια σαφή και ξεκάθαρη ερμηνεία της σύγκρουσης μεταξύ των δύο αυτών χωρών, όχι μόνο από τη στρατιωτική διάσταση αλλά και από την κοινωνική, πολιτική και στρατηγική διάσταση (Ηρακλείδης, 2009).

Επίσης, ερμηνεύει και επεξηγεί σε μεγάλο βαθμό τον λόγο για τον οποίο δεν υφίστανται πλέον συγκρούσεις και κρίσεις με χώρες όπως η Βουλγαρία και η Ιταλία, με τις οποίες η Ελλάδα είχε εμπλακεί σε πολεμικές συγκρούσεις, με τεράστιες απώλειες, αλλά παρόλα αυτά πλέον δεν εντοπίζονται στο λαϊκό αίσθημα ο κυνισμός, η καχυποψία και γενικότερα η αίσθηση απειλής του ελληνικού πληθυσμού, όπως συμβαίνει με τον «εξ 'ανατολών κίνδυνος».

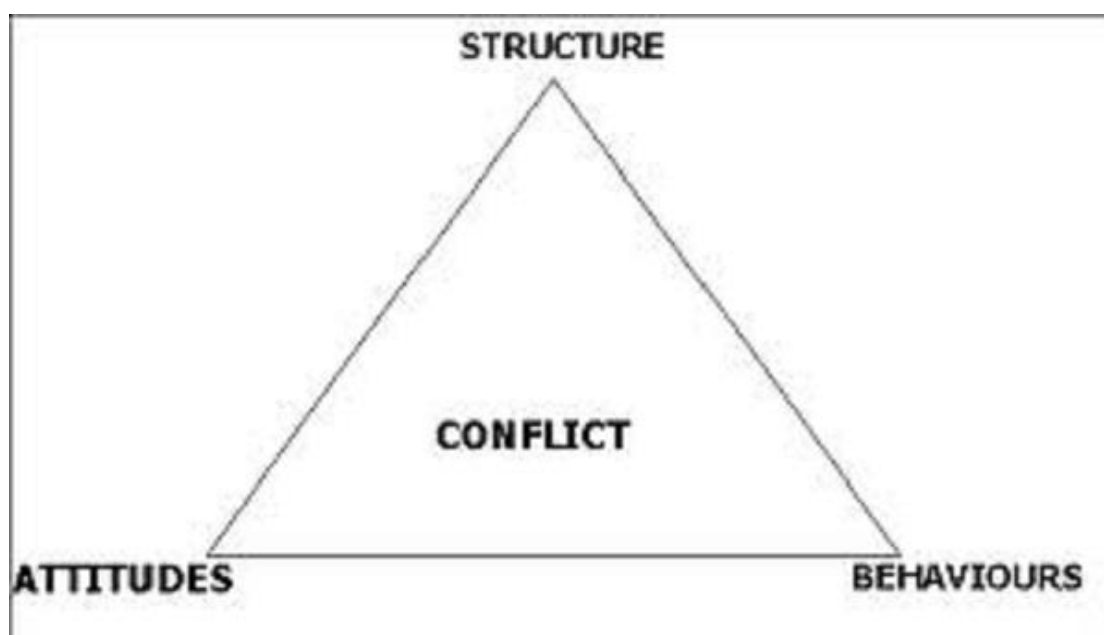
Άρα είναι απαραίτητο να διερευνηθεί σε μεγαλύτερο βάθος η έννοια της σύγκρουσης και τα συστατικά στοιχεία της, που προσφέρει μια πολύ σημαντική οπτική γωνία και ερμηνεύει τους λόγους για τους οποίους αφενός προκαλούνται οι ελληνοτουρκικές κρίσεις, αφετέρου δεν επιλύονται τα ζητήματα Ελλάδας – Τουρκίας, με αποτέλεσμα τα προβλήματα αυτά διαιωνίζονται και συνιστούν πηγή οξείας ρητορικής και επιθετικής στάσης ανά περιόδους και από τις δύο πλευρές.

Ο Johan Galtung, λοιπόν, παρουσίασε στο μοντέλο ανάλυσής του τα τρία βασικά στοιχεία της έννοιας της «σύγκρουσης», τα οποία είναι α) μια ασυμβίβαστη αξία που αποτελεί την πηγή αντίθεσης των δύο κρατών β) η αρνητική αντίληψη του αντιπάλου και η καχυποψία αναφορικά με την διαφορά που προκύπτει μεταξύ των δύο κρατών.

Τέλος, γ) η προκλητική ρητορική, η επιθετική στάση, η συγκρουσιακή συμπεριφορά και κατ' επέκταση η επιθετική πολιτική των κρατών, για να αποκτήσουν αυτή την αξία, κάτι που συνεπάγεται την απώλεια της από τον αντίπαλο, με άλλα λόγια

μια περίπτωση ενός «zero – sum game», ενός παιχνιδιού μηδενικού αθροίσματος. Τα παραπάνω στοιχεία σχηματικά απεικονίζονται σε ένα τρίγωνο, που ο ίδιος ο συγγραφέας χαρακτήρισε ως «τρίγωνο της σύγκρουσης» (Galtung, 1969).

Ο Ηρακλείδης προσθέτει περισσότερα, πιο λεπτομερή στοιχεία για να εμπλουτίσει το συγκεκριμένο σχηματικό θεωρητικό μοντέλο, ώστε να καταστήσει πιο ξεκάθαρα τις μεταβλητές αυτές που επιδεινώνουν μια σύγκρουση και δημιουργούν εμπόδια ως προς την επίλυσή τους, κάτι που μπορεί να εφαρμοστεί και στις ελληνοτουρκικές κρίσεις.

Πίνακας 1 : Το τρίγωνο σύγκρουσης του Galtung

Ειδικότερα, α) υπάρχουν δύο δρώντες – κράτη, η Ελλάδα και η Τουρκία, όπου στο Αιγαίο, β) υπάρχει αντικειμενική σύγκρουση για ζωτικά εθνικά συμφέροντα και των δύο πλευρών, όπως για παράδειγμα η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, η επέκταση των χωρικών υδάτων, άρρηκτα συνδεδεμένα με την εθνική ασφάλεια και άλλα ζητήματα οικονομικής φύσεως, όπως η ΑΟΖ, γ) η αξία των οποίων αδιαμφισβήτητη,

γεγονός που δεν καθιστά εφικτό τον όποιο διαμοιρασμό ή υποχώρηση ως προς την ικανοποίησή τους.

Στη συνέχεια, η συγκεκριμένη διαφορά δ) είναι παίγνιο μηδενικού αθροίσματος – «zero-sum game», καθώς ενδεχόμενη επίτευξη των ελληνικών επιδιώξεων στην υφαλοκρηπίδα ή επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στο Αιγαίο, θα πλήξει τα εθνικά ζωτικά συμφέροντα της Τουρκίας, η οποία μέσω του casus belli¹ που έχει, από χρόνια, διακοινώσει, θα έχει ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό οποιουδήποτε σεναρίου ειρηνικής επίλυσης.

Επίσης ε) να υφίσταται μια συγκρουσιακή συμπεριφορά των δύο κρατών είτε σε επίπεδο πολιτικής ρητορικής, όπως δηλώσεις κυβερνητικών αξιωματούχων, Προέδρων ή Πρωθυπουργών αναφορικά με την έμπρακτη επιδίωξη των θέσεων τους, η οποία στ) τροφοδοτείται και ενισχύεται από φόβο, καχυποψία, έλλειψη εμπιστοσύνης, στερεότυπα, άγχος, αβεβαιότητα λόγω του συνεχούς κινδύνου ένοπλης αντιπαράθεσης ή απειλής χρήσης βίας, ζ) με αποτέλεσμα η αντίπαλη πλευρά να εκλαμβάνεται και να γίνεται αντιληπτή σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο ως εχθρός. Βέβαια, στα παραπάνω προστίθεται ακόμα και η) η διαμόρφωση ενός εθνικού ιστορικού αφηγήματος, που βασίζεται στην ηρωική εξελικτική πορεία του κράτους και του λαού της κάθε πλευράς σε αντιδιαστολή με τον αντίπαλο, όπως ο Αγώνας της Ελληνικής Ανεξαρτησίας που οδήγησε στην απελευθέρωση του ελληνικού λαού από τον οθωμανικό ζυγό ή αντίστοιχα ο Τουρκικός Πόλεμος της Ανεξαρτησίας που ξεκίνησε το 1921 και έλαβε τέλος το 1923 με την συγκρότηση του σύγχρονου τουρκικού κράτους εις βάρος των Ελλήνων και των δυνάμεων της Αντάντ. Αυτό το

¹ Υπενθυμίζεται πως η τουρκική Βουλή εξουσιοδότησε την τουρκική κυβέρνηση με ψήφισμά της στις 8 Ιουνίου του 1995 την κήρυξη πολέμου κατά της Ελλάδας, αν η ελληνική πλευρά επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα πέρα από τα 6 ναυτικά μίλια, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας του Montego Bay 1982.

συλλογικό ιστορικό ασυνείδητο και των δύο πλευρών εμπλουτίζεται και από την αίσθηση αδικίας και τη «θυματοποίηση» όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ηρακλείδης, η οποία απορρέει από τις απάνθρωπες καταστροφές και την ταπείνωση που έχει υποστεί η μια πλευρά από την άλλη (Ηρακλείδης, 2009).

Εύλογα θα μπορούσε να αναρωτηθεί κάποιος, γιατί δεν ισχύει το ίδιο με χώρες όπως η Ιταλία και η Βουλγαρία, που αποτελούσαν τον μεγαλύτερο κίνδυνο για την Ελλάδα στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, όντας γειτονικές αναθεωρητικές δυνάμεις που κατά τη διάρκεια τόσο του Β' Βαλκανικού Πολέμου και του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου πολέμησαν την Ελλάδα, προκαλώντας τεράστιες απώλειες και καταστροφές.

Επίσης, η Βουλγαρία κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η Βουλγαρία ήταν μέλος του Συμφώνου της Βαρσοβίας και συνιστούσε απειλή τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία. Και όμως, στη σημερινή εποχή, οι χώρες αυτές δε νοούνται πλέον ως απειλή, όπως η Τουρκία, κάτι που αποδεικνύεται και από την κατανομή, σύσταση και εκπαίδευση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων², παρά το γεγονός ότι και οι τρεις χώρες είναι σύμμαχοι στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ. Πού οφείλεται όμως αυτό αυτό ; Γιατί αντιλαμβανόμαστε την Τουρκία ως απειλή και όχι την Ιταλία ή την Βουλγαρία ;

Έχοντας, λάβει υπόψη αυτό το εξαιρετικά σημαντικό και πολύτιμο εργαλείο για την θεωρητική, σε πρώτο βαθμό, κατανόηση των μεταβλητών που εξηγούν τον συγκρουσιακό χαρακτήρα των διακρατικών σχέσεων, μια συνοπτική ανασκόπηση των ελληνοτουρκικών συγκρούσεων καταδεικνύει την διαφοροποίησή τους από τις

² Μια από τις κύριες στρατιωτικές ασκήσεις των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων είναι η ανακατάληψη βραχονησίδας, γεγονός που δείχνει την αναγνώριση δυνητικής απειλής εκ μέρους της Τουρκίας.

συγκρούσεις που είχε η Ελλάδα με τις άλλες δύο χώρες. Ήδη από την εποχή της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, δηλαδή το Βυζάντιο, η Οθωμανική Αυτοκρατορία και μετέπειτα η Τουρκία, έχουν συνδεθεί με την εξελικτική πορεία των Ελλήνων μέσα στην ιστορία και με το σύγχρονο ελληνικό κράτος από την ίδρυσή του.

Πρόκειται για ιστορικά γεγονότα, τα οποία όταν δεν εξετάζονται μέσα από ιδεοληπτικούς φακούς, μπορούν να καταστήσουν σαφή την «τριβή» των δύο λαών υπό το πρίσμα εκατοντάδων ετών. Η τομή γίνεται στον Αγώνα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, όπου οι Έλληνες επαναστάτες μέσα στο δυσοίωνα αυτό χρονικό πλαίσιο κατάφεραν παρόλο που βρίσκονταν στην εδαφική επικράτεια του «Μεγάλου Ασθενή» της περιόδου, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να διεκδικήσουν και να επιτύχουν εν τέλει την ανεξαρτησία τους. Στη συνέχεια, τόσο στην περίπτωση του Κριμαϊκού Πολέμου του 1853 – 1856 όσο και στην περίπτωση του Ελληνοτουρκικού Πολέμου του 1897³, η Ελλάδα απέτυχε να επικρατήσει της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να μεγεθύνει την εδαφική επικράτειά της. Ωστόσο αυτό άλλαξε στους δύο Βαλκανικούς Πολέμους, υπό την ηγεσία του Βενιζέλου και του οράματος της «Μεγάλης Ιδέας», οι μαξιμαλιστικοί στόχοι της οποίας, ωστόσο, οδήγησαν και στη Μικρασιατική Εκστρατεία και καταστροφή, που, από την πλευρά της Τουρκίας, συνεπάγεται τον τουρκικό Πόλεμο της Ανεξαρτησίας.

Αυτό το γεγονός αναδεικνύει την συμβολικότητα και το αφήγημα της Τουρκίας με τον ίδιο τρόπο που χρησιμοποιείται στο συλλογικό ιστορικό ασυνείδητο με την ελληνική Επανάσταση. Τέλος, η εισβολή στην Κύπρο με τα επιχειρησιακά πλάνα Αττίλας I και Αττίλας II, κλείνει το κεφάλαιο των Ελληνοτουρκικών συγκρούσεων συμβατικού χαρακτήρα. Η συνοπτική παράθεση των ιστορικών γεγονότων εξυπηρετεί

³ που αποτελεί την πρώτη περίπτωση ελληνοτουρκικού συμβατικού πολέμου των δύο κρατών

την εμπέδωση του ιδιαίτερου χαρακτήρα των ελληνοτουρκικών σχέσεων και συγκρούσεων στο σύνολό τους, τις υποκειμενικές διαστάσεις που έχουν λάβει στο πέρασμα των ετών, τις ανοιχτές πληγές στην κοινωνία, που είναι αντιληπτά μέχρι και σήμερα και φυσικά την δαιμονοποίηση των «απέναντι» είτε βρίσκεται κάποιος στην Άγκυρα είτε στην Αθήνα.

Ο ορθολογισμός, οι αντιλήψεις και οι παρανοήσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την διαχείριση μιας κρίσης, επηρεάζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τον «συγκρουσιακό» χαρακτήρα της, αλλά και τα πάθη που ενέχονται και που ελλοχεύουν σε αυτή. Έχοντας θέσει λοιπόν, το θεωρητικό υπόβαθρο, με τα κύρια εννοιολογικά μοντέλα ανάλυσης και ερμηνείας, το επόμενο βήμα είναι η καταγραφή των γεγονότων που οδήγησαν κρίση του 1987, ώστε να είμαστε σε θέση να ερμηνεύσουμε και να επεξηγήσουμε «τις τρεις μέρες του Μάρτη» με το τιθέμενο, πλέον, πλαίσιο αναφοράς.

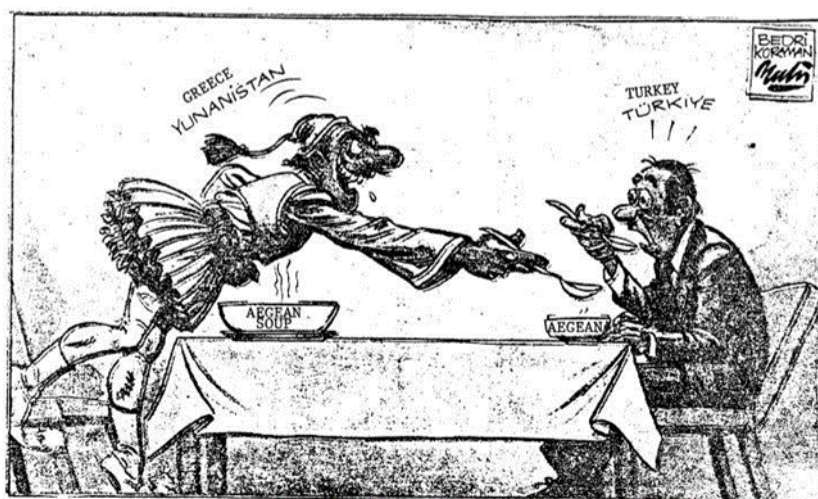
3 Η πορεία προς τη σύγκρουση

3.1 Το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας

Προτού παρατεθούν τα ιστορικά γεγονότα είναι εξαιρετικά σημαντικό να εξετασθούν δύο στοιχεία, γύρω από τα οποία επικεντρώθηκε η ελληνοτουρκική κρίση του Μαρτίου του 1987, καθώς αποτελούσαν την ουσία της διαφοράς των δύο πλευρών και εξηγούν για ποιο λόγο κλιμακώθηκε η ένταση, σε σημείο όπου ανοικτή ελληνοτουρκική σύρραξη ήταν σχεδόν αναπόφευκτη. Πρόκειται, αφενός για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας, με τις νομικές της διαστάσεις και αφετέρου το Πρακτικό της Βέρνης του 1976.

Όσον αφορά την υφαλοκρηπίδα, συνιστά μεταπολεμικό δικαιικό θεσμό, τον οποίο η διεθνής κοινότητα επιχείρησε, δίχως επιτυχία, να ορίσει στη Σύμβαση της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα του 1958. Τα προβλήματα που προέκυψαν και οι διακρατικές διαφορές, κατέστησαν σαφές ότι έπρεπε να επαναληφθούν οι διαπραγματεύσεις και να δημιουργηθεί ένα νέο διεθνές συμβατικό πλαίσιο, που θα είναι σε θέση να διευθετεί πιο αποτελεσματικά τις όποιες διακρατικές διαφορές είχαν προκύψει. Στη σύμβαση της Γενεύης προβλεπόταν πως τα κριτήρια για τον καθορισμό της υφαλοκρηπίδας είναι από τη μία το κριτήριο του ισοβάθους, σύμφωνα με το οποίο οι περιοχές του βυθού που δεν είχαν βάθος μεγαλύτερο από διακόσια μέτρα υπάγονταν στο παράκτιο κράτος. Από την άλλη το κριτήριο της εκμεταλλεύσεως, όπου επεκτεινόταν η υφαλοκρηπίδα μέχρι το σημείο όπου μπορούσε το παράκτιο κράτος να εκμεταλλεύεται τους φυσικούς της πόρους (Συρίγος, 2016, σελ 242).

Στην υπόθεση της υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας, το Διεθνές Δικαστήριο προχώρησε σε μια ερμηνεία που βασίστηκε στον δεσμό μεταξύ του χερσαίου εδάφους και της υποθαλάσσιας περιοχής, γεγονός που σήμαινε ότι τα κράτη θα είχαν δικαίωμα να διεκδικήσουν υφαλοκρηπίδα στις ακτές τους, αν όντως υφίστατο φυσική προέκταση από το έδαφός τους. (ICJ, 1969). Η Τουρκία, όταν ξεκίνησε να αναδεικνύει το θέμα της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο, βασισμένη⁴ στα παραπάνω κριτήρια που απέρρεαν από τη Σύμβαση της Γενεύης⁵ και στη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, διεκδικούσε τεράστιο μέρος της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.

Istanbul Milliyet, 20 Σεπτεμβρίου 1981

Έτσι ξεκίνησαν οι πρώτες διαφωνίες και διπλωματικές ανακοινώσεις, με την κάθε πλευρά να θέτει επιχειρήματα και να εκφράζει τη θέση της, κάτι όμως που κατέληγε σε αδιέξοδο. Το 1982, υπεγράφη η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (Montego Bay) όπου τα δύο κριτήρια της προηγούμενης Συμβάσεως της Γενεύης του 1958 για την υφαλοκρηπίδα αντικαταστάθηκαν από το κριτήριο της αποστάσεως των 200 μιλίων από τις ακτές. Οι θέσεις των δύο χωρών διαμορφώθηκαν αρχικά την

⁴ Η Τουρκία δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος της Σύμβασης της Γενεύης του 1958

⁵ Με μεγαλύτερη βαρύτητα στο πρώτο κριτήριο, αυτού σπουδαιότερου των 200 μέτρων

περίοδο 1974 έως και 1976, ενώ με τη Σύμβαση του 1982 επηρεάστηκε η επιχειρηματολογία τους, με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί, συνοπτικά ως εξής. Η ελληνική πλευρά (Ροζάκης, 1976, σελ 218-20) :

- Δικαίωμα μονομερούς οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας στη βάση της ίσης απόστασης.
- Τα νησιά έχουν πλήρη δικαιώματα όπως και τα ηπειρωτικά εδάφη , όπως απορρέουν τόσο από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1958, όπως και από τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, ενώ ισχύει εθιμικά, κάτι που μπορεί να δεσμεύει χώρες που δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη των παραπάνω Συμβάσεων, όπως η Τουρκία.
- Για την οριοθέτησή της ισχύει η αρχή μέσης απόστασης όπως απορρέει από το άρθρο 6 της Σύμβασης της Γενεύης και που επαναλήφθηκε στη Σύμβαση του 1982 και άρα στο μέσο από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και τα τουρκικά παράλια.
- Δεν υφίστανται ειδικές περιστάσεις στο Αιγαίο.

Από την άλλη οι θέσεις της Τουρκίας (Ηρακλείδης, 2007, σελ. 230-21)

(Συρίγος, 2016, σελ. 247-49) :

- Υπάρχουν ειδικές περιστάσεις στο Αιγαίο, όπως ο ημίκλειστος χαρακτήρας του Αιγαίου.
- Τα νησιά δεν έχουν υφαλοκρηπίδα.
- Η οριοθέτησή της θα γίνει με βάση της μέσης απόστασης από τις ηπειρωτικές ακτές των δύο παράκτιων χωρών.

- Η οριοθέτηση της θα γίνει με συμφωνία των δύο χωρών με βάση την αρχή της ευθυδικίας (equity) και με στόχο ένα δίκαιο αποτέλεσμα (equitable).

Οι διαφορετικές θέσεις Ελλάδας και Τουρκίας μετουσιώθηκαν σε κρίση το 1976, με την έξοδο του ωκεανογραφικού σκάφους «Χόρα» με στόχο την πραγματοποίηση σειсмоγραφικών ερευνών για την εύρεση πετρελαϊκών κοιτασμάτων στην διαμφισβητούμενη υφαλοκρηπίδα. Η έξοδος του πλοίου, και η κρίση που προκλήθηκε, θεωρείται ως «προάγγελος» της κρίσης του 1987.

Η οξεία αντίδραση της ελληνικής πλευράς, τότε της κυβέρνησης Καραμανλή, ήταν η μονομερής προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο, με αίτημα λήψης προσωρινών μέτρων και παράλληλα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Όσον αφορά την πρώτη υπόθεση, η Τουρκία αρνήθηκε να υπογράψει συνυποσχετικό και έτσι το Διεθνές Δικαστήριο δήλωσε ότι είναι ανίκανο να εκδικάσει την προσφυγή.

Στη δεύτερη περίπτωση, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ υιοθέτησε το Ψήφισμα 397/1976, το οποίο στην ουσία προέτρεπε τις δύο πλευρές να ανοίξουν έναν διάλογο επικοινωνίας και να εμβαθύνουν στον διμερή διάλογο. Το Νοέμβριο του 1976, συνομολογήθηκε το γνωστό, και δεύτερο αξονικό στοιχείο της κρίσης του 1987, Πρακτικό της Βέρνης που περιείχε άρθρα που προέβλεπαν τη δράση των δύο κρατών στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και συγκεκριμένα την αποχή από πράξεις που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο τον υφιστάμενο διάλογο επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης (Βερέμης, 2013, σελ. 191).

Έχοντας θέσει πλέον επί τάπητος, δύο από τα κυριότερα σημεία της Κρίσης του 1987, την ελληνοτουρκική διαφορά στην υφαλοκρηπίδα και το Πρακτικό της Βέρνης, τα οποία εξάλλου είναι και αλληλένδετα, καθίσταται πιο σαφής και πιο ολοκληρωμένη η προσπάθεια διερεύνησης των ιστορικών γεγονότων. Δηλαδή, από την

σύναψη του Πρακτικού, την άνοδο στην εξουσία τόσο του Ανδρέα Παπανδρέου στην Ελλάδα, όσο και του Οζάλ στην Τουρκία, καθώς επίσης και τις θέσεις που ενστερνίστηκαν για τα ζητήματα και τις διαφορές αυτές, που κλιμάκωσαν σταδιακά τις ελληνοτουρκικές συγκρούσεις σε επίπεδο ρητορικής και οδήγησαν στο πολύ τεταμένο και κρίσιμο τρίήμερο από τις 26 έως και τις 28 Μαρτίου του 1987.

Cartoon Caption: Greek: Up to here is 12 miles...You may not go into the water without my permission.

Έλληνας: «Μέχρι σε αυτό το σημείο είναι 12 ναυτικά μίλια.. Για αυτό δεν μπορείς να μπαίνεις στο νερό χωρίς την άδειά μου», Istanbul Cumhuriyet, 22 Σεπτεμβρίου 1981

3.2 Τι προηγήθηκε

Η δεκαετία του 1980 αποτέλεσε ένα νέο κεφάλαιο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αφού χαρακτηρίστηκε από ανακατατάξεις τόσο στην εσωτερική πολιτική κατάσταση των δύο χωρών, από τις εκλογές του 1981 στην Ελλάδα και του 1983 στην Τουρκία, όσο και στο κλίμα που επικρατούσε σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο αναφορικά με το ρόλο και τη στάση των ευρωπαϊών εταίρων και των ΗΠΑ.

Αρχικά, στην Τουρκία σημειώθηκε στρατιωτικό πραξικόπημα το 1980 από τον Στρατηγό Κενάν Εβρέν, τον τότε Α/ΓΕΕΘΑ της Τουρκίας, που ανέτρεψε την κυβέρνηση Ντεμιρέλ και διατηρήθηκε στην εξουσία μέχρι την εκλογή του Τουργκούτ Οζάλ το 1983. Στη συνέχεια, η νίκη του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές της 18^{ης} Οκτωβρίου 1981 με ποσοστό 48 % και 172 έδρες στο ελληνικό κοινοβούλιο και η άνοδος του Ανδρέα Παπανδρέου στην εξουσία, σήμανε την έναρξη μιας νέας περιόδου στην ελληνική εξωτερική πολιτική, με επίκεντρο την τουρκική απειλή, όπως την αντιλαμβανόταν η κυβερνητική ηγεσία, κάτι που κλιμάκωνε την ένταση στο επίπεδο της πολιτικής ρητορικής και που αποκρυσταλλωνόταν εμπράκτως στους διπλωματικούς χειρισμούς είτε εντός των ευρωπαϊκών θεσμών είτε εντός πλαισίου ΝΑΤΟ. Αξίζει να σημειωθεί, πως ο Παπανδρέου δεν ήταν θετικά διακείμενος προς τους συμμάχους αυτούς, κάτι που είχε καταστήσει σαφές και στην εκλογική εκστρατεία του, αλλά και στις πολιτικές τους θέσεις.

Από την μια, οι ΗΠΑ ήταν «η καπιταλιστική και ιμπεριαλιστική δύναμη» που ήταν υπεύθυνη για τα όσα προβλήματα και δεινά προέκυπταν στον κόσμο, από την άλλη, οι Ευρωπαίοι ήταν «πλουτοκράτες» που δεν εξασφάλιζαν και δεν προωθούσαν τα ελληνικά συμφέροντα και όσον αφορά τα ελληνοτουρκικά, η ελληνική στρατηγική κατευνασμού δεν απέδιδε και έθετε σε κίνδυνο ή ακόμα και σε αμφισβήτηση την «ελληνική κυριαρχία και ανεξαρτησία», με σαφή αμερικανική στήριξη της Ουάσινγκτον στην Άγκυρα εις βάρος της Αθήνας (Heraclides, 2010). Το ΠΑΣΟΚ

εξάλλου, είχε ως προγραμματική του θέση, την απεξάρτηση της χώρας τόσο από την ΕΟΚ όσο και από το ΝΑΤΟ.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στο προεκλογικό πρόγραμμα του, το ΠΑΣΟΚ⁶ στο σημείο 48 αναφέρεται το ότι ως βασικός στρατηγικός προσανατολισμός του κόμματος είναι η διάλυση τόσο του ΝΑΤΟ όσο και του Συμφώνου Βαρσοβίας, κάτι το οποίο θα επιτευχθεί με την αποχώρηση της Ελλάδας από το Συμμαχικό μπλοκ, καθώς είναι το μόνο κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ που απειλείται από άλλο νατοϊκό κράτος και η Συμμαχία όχι μόνο είναι ανήμπορη να κάνει κάτι γι' αυτό, αλλά αντιθέτως η Τουρκία εκσυγχρονίζεται και εξοπλίζεται κλιμακώνοντας παράλληλα την ένταση και τις διεκδικήσεις της στο Αιγαίο. Είναι σαφές ότι το ΠΑΣΟΚ είχε θέσει «κόκκινη γραμμή» για τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα και δεν υπήρχε περίπτωση να κάνει την οποιαδήποτε παραχώρηση.

Αυτό φάνηκε ήδη από την πρώτη στιγμή, στην παρουσία του Έλληνα Πρωθυπουργού στην Επιτροπή Αμυντικού Σχεδιασμού (DPC) του ΝΑΤΟ, υπό την ιδιότητα του Υπουργού Άμυνας, που είχε ταξιδέψει στις Βρυξέλλες συνοδευόμενος από υψηλόβαθμα στελέχη.⁷ Ο Ανδρέας Παπανδρέου στη συνάντησή του με τον Αμερικανό Υπουργό Άμυνας Γουαϊνμπέργκερ έθιξε το ζήτημα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων και των βάσεων των ΗΠΑ στην Ελλάδα, καθώς επίσης και τις αναθεωρητικές τάσεις της Τουρκίας, με τον Γουαϊνμπέργκερ να μην παίρνει θέση, απαντώντας σε διπλωματικό ύφος.

⁶ «Συμβόλαιο με το λαό –Το ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση ο Λαός στην Εξουσία» της 4/10/1981

⁷ Ενδεικτικά η ελληνική εκπροσώπηση απαρτιζόταν από τον τότε Α/ΓΕΕΘΑ Α.Γκράτζιο, τον Υπουργό Εξωτερικών Γ.Χαραλαμπίδου, τον Υφυπουργό Άμυνας Α. Δροσογιάννη κ.ά.

Στη συνεδρίαση που έλαβε χώρα αργότερα, οι φόβοι των Αμερικανών και εν γένει των Δυτικών Συμμάχων για τον «εμμονικό και ενοχλητικό»⁸ Έλληνα Πρωθυπουργό έγιναν πραγματικότητα, όταν ο Παπανδρέου στην εισήγησή του μίλησε ανοικτά για την απειλή που υφίσταται καθημερινά η Ελλάδα από «άλλο κράτος – μέλος της Συμμαχίας» αναφέροντας ενδεικτικά τα στοιχεία για την Στρατιά Αιγαίου της Τουρκίας, τις αποβατικές δυνάμεις, τις προκλητικές ασκήσεις στο Αιγαίο και τις συνεχείς παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου. Όπως ήταν φυσικό, η ομιλία του προκάλεσε τις αντιδράσεις της τουρκικής πλευράς, ενώ στη δευτερολογία του ο Πρωθυπουργός ήταν σαφής: «Μελλοντικά πρέπει η Συμμαχία να εξασφαλίζει τα μέλη της από εσωτερικές απειλές» (Κουρής, 2010). Είναι πράγματι ενδεικτικό της μεταστροφής της εξωτερικής πολιτικής που επέφερε ο Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ, αναφορικά με τον ρόλο της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, αφού αμέσως η ελληνική πλευρά κατήγγειλε τη Συμμαχία για υποστήριξη και παροχή εξοπλισμού στην Τουρκία που κατ' επέκταση χρησιμοποιείται για την απειλή της εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας.

Το κλίμα ανάμεσα στις δύο πλευρές τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1980 δεν βελτιώθηκε παρά κάποιες επιφανειακές προσπάθειες, όπως το moratorium του Μαρτίου του 1982 το οποίο έκανε λόγο για αποχή και των δύο πλευρών από ενέργειες ή δηλώσεις που θα μπορούσαν να προκαλέσουν ένταση, το οποίο ωστόσο δεν εφαρμόστηκε ποτέ, καθώς τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία δεν έδειξαν την απαραίτητη ψυχραιμία αλλά και διάθεση να δημιουργήσουν σταθερά θεμέλια διαλόγου.

⁸ Έτσι χαρακτηρίζεται ο Παπανδρέου για τη στάση του ενός ΝΑΤΟ σε απόρρητες εκθέσεις των Υπηρεσιών Ασφαλείας των ΗΠΑ.

Η ελληνική πλευρά παρέμενε καχύποπτη και διακατείχεται από τις γνωστές εμποδωμένες αντιλήψεις για την τουρκική πλευρά, που ενισχύονταν από τις παραβιάσεις των τουρκικών μαχητικών του ελληνικού εναέριου χώρου, ενώ από την άλλη η Τουρκία δικαιολογούσε τις ενέργειες αυτές ως αντίδραση στην συμπερίληψη της Λήμνου στις νατοϊκές ασκήσεις, ένα νησί το οποίο η Άγκυρα θεωρεί ότι συνδέεται με την εθνική της ασφάλεια και συνεπώς θεωρεί ότι πρέπει να είναι αποστρατιωτικοποιημένο (Συρίγος, 2016).

Αργότερα, έλαβαν χώρα αρκετά περιστατικά τα οποία επιδείνωσαν την κατάσταση, με κυριότερο την ανακήρυξη της «Τουρκικής Δημοκρατίας Βόρειας Κύπρου» στις 15 Νοεμβρίου του 1983 από τον ηγέτη των Τουρκοκυπρίων Ντενκτάς, που «πάγωσε» τις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς επίσης το επεισόδιο «Πάνθηρ», όπου το ομώνυμο ελληνικό υποβρύχιο δέχθηκε πυρά ενώ βρισκόταν εντός ελληνικών χωρικών υδάτων από πολεμικά πλοία της Τουρκίας που εκτελούσαν άσκηση στο Βόρειο Αιγαίο, αλλά και η ανταλλαγή πυρών τον Δεκέμβριο του 1986 στον Έβρο που είχε ως αποτέλεσμα τρεις στρατιωτικούς νεκρούς, δύο Τούρκους και έναν Έλληνα, με έναν ακόμη Έλληνα στρατιωτικό τραυματισμένο (Συρίγος, 2016).

Επίσης μια πολύ σημαντική εξέλιξη ήταν και η νέα αμυντική πολιτική της Ελλάδας όπως δημοσιοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 1984, σύμφωνα με την οποία αναγνωριζόταν ως κύρια απειλή η Τουρκία και όχι οι δυνάμεις του Συμφώνου της Βαρσοβίας, κάτι οποίο έδωσε την ευκαιρία στην Άγκυρα να εντείνει ακόμα περισσότερο τις διαφωνίες και τις αντιδράσεις της, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ακόμα μεγαλύτερο πρόβλημα στην συμμετοχή και τις δεσμεύσεις των δύο χωρών εντός πλαισίου NATO.

Τα προαναφερθέντα περιστατικά, αν και μεμονωμένα, είχαν ως συνέπεια να επιδεινώνεται ένα «ψυχροπολεμικό» κλίμα καχυποψίας, επιφυλακτικότητας, αντιδραστικότητας, το οποίο αποκορυφώθηκε τον Μάρτιο του 1987. Σταθερή μεταβλητή την περίοδο αυτή συνιστά η αντίληψη, η παρανόηση των κινήσεων, δεσμεύσεων, κινήτρων της άλλης πλευράς, ώστε να μην είναι εφικτή μια ειλικρινής, ψύχραιμη, διπλωματική και πολιτική προσέγγιση προς αναθέρμανση των σχέσεων, κάτι το οποίο ωστόσο δεν φαίνεται να ήθελαν πραγματικά οι δύο πλευρές ακόμα και όταν προέκυψαν ευκαιρίες.

Αυτό αποδείχθηκε τόσο στην διπλωματική διακοίνωση του Νοεμβρίου του 1985, που είχε ως στόχο την έναρξη διαλόγου για το status quo στο Αιγαίο όσο και τον Ιανουάριο του 1987, όταν ο Παπανδρέου έθεσε στο τραπέζι την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, όμως οι διάλογοι επικοινωνίας, σημαντικός παράγοντας για την παροχή πληροφοριών που διευκολύνει την ορθή διάγνωση προθέσεων της άλλης πλευράς, δεν υφίσταντο. Ποια όμως η στάση της Τουρκίας αυτή την περίοδο, έπειτα από την άνοδο στην εξουσία του τεχνοκράτη Τουργκούτ Οζάλ;

Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1983, το νέο Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας, που δεν είχε την υποστήριξη του κεμαλικού στρατιωτικού κατεστημένου, κέρδισε τις εκλογές με ποσοστό 45% και κατέκτησε την πλειοψηφία στην Τουρκική Εθνοσυνέλευση (Zurcher, 1993). Παρά το γεγονός ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου στις δηλώσεις του αναφερόταν στον Οζάλ ως «πιόνι των στρατιωτικών», ο νέος Τούρκος Πρωθυπουργός είχε μια συγκεκριμένη πολιτική κατεύθυνση αναφορικά με το μέλλον της Τουρκίας και αυτό ήταν η ενταξιακή πορεία της χώρας του στους ευρωπαϊκούς θεσμούς (Birand, 1991), (Ηρακλείδης, 2007).

Ο Οζάλ ήθελε να χαράξει μια πορεία εκσυγχρονισμού και στην πρώτη περίοδο της πρωθυπουργίας του, παρά τις διάφορες διαφωνίες με το στρατιωτικό κατεστημένο, το οποίο χαρακτήριζε τον Παπανδρέου ως έναν αναξιόπιστο και «ανισόρροπο»⁹ ηγέτη και συνομιλητή, επιθυμούσε τη δημιουργία μιας βάσης διαλόγου προκειμένου να αμβλυνθούν οι διαφορές μεταξύ των δύο χωρών, καθώς μια τέτοια εξέλιξη θα εξυπηρετούσε σε στρατηγικό επίπεδο την προαναφερθείσα ευρωπαϊκή πορεία με πολλαπλά οικονομικά, πολιτικά και διπλωματικά οφέλη για την Τουρκία.

Όμως η υφιστάμενη καχυποψία, η έλλειψη εμπιστοσύνης και οι παρανοήσεις των όποιων ενεργειών λάμβανε η κάθε πλευρά, αποτελούσαν τροχοπέδη στην προσπάθεια αυτή. Η Ελλάδα, στην πρώτη περίοδο του ΠΑΣΟΚ ήταν σταθερή, αμετάβλητη ως προς τους ξεκάθαρους στόχους και προθέσεις της, και η Τουρκία πορευόταν εξίσου στην παραδοσιακή στάση μη υποχώρησης στην ελληνική «επεκτατικότητα» όπως την εκλάμβανε.

Και οι δύο πλευρές είχαν θέσει τους εαυτούς τους, σε μια πορεία για νέα αντιπαράθεση, λόγω των πιέσεων και των συνθηκών που αντιμετώπιζαν στο εσωτερικό τους, αφενός την ελληνική οικονομική δυσπραγία, στασιμότητα και την αναγνωρισμένη τουρκική απειλή που υποστηριζόταν από τον αμερικανικό παράγοντα και αφετέρου το κεμαλικό στρατιωτικό κατεστημένο που αντιλαμβανόταν μια προσπάθεια ελληνικού επεκτατισμού εις βάρος του, που εξίσου υποστηριζόταν από τους Αμερικανούς λόγω του ισχυρού ελληνικού «λόμπι» στο Κονγκρέσο.

⁹ Σε μια περίοδο που το κλίμα και οι αντιλήψεις της τουρκικής ηγεσίας και του Τύπου ήταν εξαιρετικά αρνητικά διακείμενες προς το Έλληνα Πρωθυπουργό.

Εφόσον ο αμερικανικός παράγοντας φαίνεται ότι διαδραμάτιζε έναν πολύ σημαντικό ρόλο και για τις δύο χώρες, αξίζει να αναλυθεί το πως οι ίδιοι οι Αμερικανοί έβλεπαν την ελληνοτουρκική αντιπαράθεση, ποιες αναλύσεις έκαναν αναφορικά με την στρατιωτική ισορροπία ισχύος στο Αιγαίο, ποια η άποψή τους για τις επιφανείς πολιτικές προσωπικότητες που κυριαρχούσαν στην πολιτική ζωή των δύο χωρών και τι σενάρια έκαναν για μια ενδεχόμενη σύγκρουση την συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Τα αποχαρακτηρισμένα έγγραφα των Υπηρεσιών Ασφαλείας και Πληροφοριών των ΗΠΑ προσφέρουν μια ενδιαφέρουσα οπτική γωνία, η οποία είναι απαραίτητο να αναλυθεί, ώστε να προσφερθεί μια πιο ολοκληρωμένη ερμηνεία των γεγονότων που έλαβαν χώρα τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της κρίσης του 1987, καθώς μπορούν να συσχετιστούν σε μεγάλο βαθμό με τις αντιλήψεις της ελληνικής κυβέρνησης για τον αμερικανικό παράγοντα, με επίκεντρο τις αμερικανικές βάσεις στην Ελλάδα, ενώ αντικατοπτρίζουν και την εικόνα της Ελλάδας στο διεθνές επίπεδο, εντός πλαίσιο ΝΑΤΟ.

Η νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ ήταν, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ζωτικής σημασίας για τη Συμμαχία, καθώς προσέφερε άμεσα επιχειρησιακά πλεονεκτήματα απέναντι στις δυνάμεις του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Χαρακτηριστικά, όσον αφορά την Τουρκία, οι αεροπορικές βάσεις όπως αυτή του Ιντσιρλίκ ήταν ιδανικές ώστε τα αμερικανικά μαχητικά και βομβαρδιστικά αεροσκάφη να ανταποκρίνονται άμεσα σε ενδεχόμενες απειλές εκτελώντας αποστολές εντός της επιχειρησιακής εμβέλειάς τους, ενώ οι δυνάμεις που ήταν εγκατεστημένες στον Βόσπορο μπορούσαν σε ενδεχόμενο σύγκρουσης να κινητοποιηθούν ταχέως ώστε να εκτελέσουν έναν ναυτικό αποκλεισμό των Σοβιετικών καθώς επίσης και απαγόρευση πρόσβασης στη Μεσόγειο Θάλασσα από τη Μαύρη Θάλασσα.

Η Ελλάδα, από την άλλη είχε στο έδαφος της κρίσιμες εγκαταστάσεις πληροφοριών αλλά και συστημάτων αεράμυνας και συστήματα ραντάρ, τα οποία παρακολουθούσαν και μπορούσαν να εντοπίσουν και να αναγνωρίσουν δυνητικές απειλές από τις σοβιετικές αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις στην περιοχή. Επιπροσθέτως, η Τουρκία συνέλεγε περίπου το 25% των μη επεξεργασμένων πληροφοριών, τα λεγόμενα «hard intelligence» του NATO και των ΗΠΑ, ενώ από την άλλη οι εξαιρετικά κρίσιμες και στρατηγικής σημασίας ναυτικές βάσεις της Ελλάδας λειτουργούσαν ως ναύσταθμοι για την επισκευή και συντήρηση του 6^{ου} Στόλου του αμερικανικού Πολεμικού Ναυτικού¹⁰.

Εκτός από την υλικότεχνική υποστήριξη που παρείχαν τα δύο κράτη στις ΗΠΑ και στο NATO, διέθεταν σημαντικούς συντελεστές ισχύος, ώστε οι ίδιες να αποτελούν αξιόπιστοι σύμμαχοι που θα λειτουργήσουν αποτελεσματικά και θα ανταποκριθούν στις πιθανές απειλές. Όσον αφορά, λοιπόν την στρατιωτική ισορροπία ισχύος στην περιοχή, πρέπει πρώτα να ληφθεί υπόψη το τρίγωνο Ελλάδας – Τουρκίας – ΗΠΑ υπό το πρίσμα των εξοπλιστικών προγραμμάτων. Μετά την άρση του εμπάργκο των ΗΠΑ στην Τουρκία το 1978, λόγω της χρήσης αμερικανικών οπλικών συστημάτων στην εισβολή της Κύπρου, το Κογκρέσο προχώρησε σε μια αναλογία στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία, τη γνωστή αναλογία 7:10, προκειμένου να διαμορφωθεί αλλά και να διατηρηθεί η προαναφερόμενη στρατιωτική ισορροπία ισχύος μεταξύ των δύο πλευρών.

¹⁰ Gwertzman, B 1986. *Nato's Contentious Southern Front*. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/1986/03/23/weekinreview/nato-s-contentious-southern-front.html>. Τελευταία προσβαση 10/12/2018.

Αυτή αποτελείτο αφενός από τις «Ξένες Στρατιωτικές Πωλήσεις – Foreign Military Sales», δηλαδή δανειοδοτικές πιστώσεις ώστε να μπορούν να διεξάγονται αγορές εκ μέρους των δύο χωρών, στρατιωτικού εξοπλισμού και οπλικών συστημάτων και αφετέρου από την παροχή δωρεάν υλικού προς τα δύο μέρη, η οποία όμως συγκριτικά ευνοούσε σε μεγαλύτερο βαθμό την Τουρκία (Βερέμης, 2013). Ο τρόπος με τον οποίο οι ΗΠΑ επεξεργάζονταν, ανέλυν και εκτιμούσαν τη συγκεκριμένη ισορροπία ισχύος στην περιοχή ανάμεσα στις δύο χώρες, μπορεί να γίνει αντιληπτός από τα διάφορα υπομνήματα των Αμερικανών ειδικών αναλυτών, όπως αυτό του Κέντρου Πληροφοριών και Ανάλυσης Απειλών του Στρατού¹¹ το οποίο συνοπτικά υπογραμμίζει την ισορροπία ισχύος στην περιοχή της Θράκης και του Αιγαίου και προχωράει σε μια εκτίμηση αναφορικά με το ενδεχόμενο πολεμικής σύγκρουσης.

Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, αναφέρει ότι: «Σε περίπτωση ελληνοτουρκικού πολέμου, ακόμα και σύντομης χρονικής διάρκειας, οι μεγαλύτερες απώλειες σε προσωπικό και στρατιωτικό υλικό θα σημειωθούν στο θέατρο επιχειρήσεων της Θράκης, με καμία από τις δύο πλευρές να αποκτά σημαντικά οφέλη. Όσον αφορά τα νησιά του Αιγαίου, η Ελλάδα είναι σχετικά ικανή να τα υπερασπιστεί από μια ενδεχόμενη απόπειρα της Τουρκίας για κατάληψη ενός εξ' αυτών, ενώ ο μεγαλύτερος κίνδυνος έγκειται σε περίπτωση που η Τουρκία καταλάβει ένα από τα μικρά νησιά, όπως το Καστελόριζο, με σημαντικές απώλειες και για τις δύο πλευρές, αλλά θα αποτελούσε εργαλείο πολιτικής που θα δημιουργούσε μετέπειτα προβλήματα εντός NATO».

Η έκθεση συνεχίζει : «Η Ελλάδα φαίνεται να έχει ναυτική υπεροχή στο Αιγαίο και να βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα επιχειρησιακής ετοιμότητας, όπως φάνηκε και

¹¹ Υπόμνημα του US Army intelligence and threat analysis Center: NIE, **Greco-Turkish Balance of Power**. 16/10/1987. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP93T00837R000400080010-1

στην Κρίση του Μαρτίου του 1987, κάτι που δείχνει επίσης ότι θα είναι και η πλευρά που δεν θα υποχωρήσει τόσο εύκολα, παρόλο που δεν επιθυμεί πολεμική σύγκρουση. Ωστόσο, η Τουρκία διαθέτει ένα τεράστιο στρατιωτικό και πολιτικό πλεονέκτημα στην Κύπρο, αφού θα είναι το θέατρο επιχειρήσεων όπου οι εχθροπραξίες θα κλιμακωθούν, λόγω τόσο των ισχυρών τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων στο νησί, όσο και της αδυναμίας της Ελλάδας να υποστηρίξει την Κύπρο. Η ισορροπία ισχύος των δύο πλευρών θα μεταβληθεί, με την Ελλάδα να βρίσκεται σε μειονεκτική θέση στο μεσοπρόθεσμο». Στη συνέχεια το υπόμνημα παρουσιάζει τις προκλήσεις και το δίλημμα ασφαλείας που αντιμετωπίζουν οι δύο πλευρές και προχωρά σε μια εκτίμηση του τι μπορεί να γίνει για να μειωθεί αυτό.

Αναλυτικά, μεταξύ άλλων, αναφέρονται τα εξής: «Και οι δύο χώρες προχωρούν σε συνεχή αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό του οπλοστασίου τους. Οι ΗΠΑ μέσω των Ξένων Στρατιωτικών Πωλήσεων θα ενισχύσει τις στρατιωτικές δυνατότητες των δύο χωρών τόσο για την αποτελεσματική αντιμετώπιση προκλήσεων και απειλών από τις δυνάμεις του Συμφώνου Βαρσοβίας, ενώ παράλληλα αυτό θα λειτουργήσει και ως αποτρεπτικός παράγοντας για μια ενδεχόμενη ελλητουρκική σύγκρουση. Η Τουρκία διαθέτει περισσότερα άρματα μάχης τύπου M48A5 και αναμένεται να προχωρήσει στην απόκτηση σημαντικού αριθμού οπλικών συστημάτων πυροβολικού και τεθωρακισμένων οχημάτων μεταφοράς προσωπικού, ενώ επίσης θα έχει μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 τον διπλάσιο αριθμό μαχητικών αεροσκαφών πολλαπλών ρόλων τύπου F-16, ενώ το Πολεμικό Ναυτικό θα προχωρήσει την ίδια περίοδο σε ένα τεράστιο πρόγραμμα εκσυγχρονισμού με την απόκτηση νέων πολεμικών πλοίων.

Από τη μία, η Ελλάδα ανησυχεί για την ασφάλεια των εδαφών της στη Θράκη, λόγω και της προαναφερθείσας αριθμητικής υπεροχής των τουρκικών αρμάτων μάχης, οπότε προτείνεται η παροχή περισσότερων και πιο βελτιωμένων αντιαρματικών

οπλικών συστημάτων, ενώ για τα νησιά του Αιγαίου πιο ιδανική λύση θα είναι τα αμυντικά αντιαεροπορικά συστήματα. Από την άλλη, η Τουρκία αισθάνεται μεγάλη απειλή από τις δυνατότητες της ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας και την ικανότητά της να διεξάγει επιχειρήσεις και αποστολές πάνω από την τουρκική επικράτεια, οπότε και σε αυτή την περίπτωση αμυντικά αντιαεροπορικά συστήματα θα ελαττώσουν αυτήν την «ανασφάλεια» ενώ αποτρέπει και την ελληνική πλευρά από το να προχωρήσει σε τέτοιες αποστολές».

Χαρακτηριστικό είναι, ότι στο τέλος του υπομνήματος σημειώνεται ότι η Ελλάδα είναι πολύ πιο πιθανό να αναλάβει την πρωτοβουλία για μια ενδεχόμενη σύγκρουση είτε για το Αιγαίο είτε για το Κυπριακό, ένα σενάριο όμως, το οποίο από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 θα θεωρείται όλο και πιο απίθανο λόγω της αυξανόμενης στρατιωτικής ισχύος της Τουρκίας τα επόμενα χρόνια. Ωστόσο μια έκθεση της υποδιεύθυνσης της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών των ΗΠΑ (CIA) προβάλλει μια διαφορετική εικόνα για το τι μπορεί να συμβεί στο βραχυπρόθεσμο μέλλον σε περίπτωση ελληνοτουρκικού πολέμου. Παρόλο που εξ' αρχής διευκρινίζεται στην έκθεση ¹² ότι είναι απίθανο να υπάρξει σύντομα πόλεμος, εντούτοις επικεντρώνεται σε συγκεκριμένα στοιχεία, που εξηγούν ότι μπορεί να υπάρξουν επεισόδια τα οποία θα οδηγήσουν σε ανοικτή σύγκρουση και πως αυτό θα επηρεάσει τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή.

Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, η αιτία μιας σύγκρουσης θα είναι ένα ατύχημα, ίσως μεταξύ αεροσκαφών κατά τη διάρκεια αναχαίτισης στις παραβιάσεις του εναέριου χώρου, το οποίο θα οδηγήσει σε κλιμάκωση με επιχειρήσεις στο έδαφος, στη θάλασσα και σε αερομαχίες. Σε περίπτωση που οι δύο πλευρές επιχειρήσουν να διευθετήσουν

¹² Έκθεση του Directorate of Intelligence της CIA « **A Contingency Study on A Greek-Turkish Military Confrontation**». 8/6/1983. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP85T01058R000202330002-5

την κρίση μέσω συνομιλιών και διαπραγματεύσεων αλλά αποτύχουν, είναι πιθανή μια τουρκική επίθεση σε κάποιο από τα ελληνικά νησιά ή μια ελληνική αεροπορική επιδρομή σε τουρκικές αεροπορικές βάσεις.

Η Ελλάδα έχει ένα μικρό συγκριτικό πλεονέκτημα στην θάλασσα και τον αέρα, λόγω του ανώτερου ποιοτικά εξοπλισμού που διαθέτει, αλλά η Τουρκία υπερέχει αριθμητικά στην Κύπρο. Όσον αφορά τις εχθροπραξίες στη Θράκη, οι δύο πλευρές είναι ισότιμες και θα προκληθούν τεράστιες απώλειες δίχως ξεκάθαρο εδαφικό κέρδος για καμία πλευρά. Επίσης, οι σοβιετικές δυνάμεις θα βρουν ευκαιρία να εμπλακούν στην περιοχή και να δραστηριοποιηθούν στην Ανατολική Μεσόγειο, ανενόχλητες, καθώς οι δύο νατοϊκές δυνάμεις θα έχουν επικεντρωθεί η μία στην άλλη, ενώ αν κάποια από αυτές αντιληφθεί ή ερμηνεύσει μεροληπτική στάση των ΗΠΑ, είναι πολύ πιθανό να «κλείσει» τις αμερικανικές βάσεις σαν εργαλείο πίεσης διπλωματικής εξισορρόπησης.

Ένα άλλο ενδεχόμενο είναι η εσωτερική πολιτική κατάσταση, η οποία θα μετουσιωθεί σε εχθρική πολιτική ρητορική. Τα οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας, μπορούν να οδηγήσουν σε μεγάλη πτώση της δημοτικότητας της κυβέρνησης, η οποία θα κλιμακώσει την ένταση και μπορεί να αντιδράσει υπερβολικά στις κινήσεις της άλλης πλευράς. Αντίστροφα στην Τουρκία, ο ρόλος του Στρατού στην πολιτική ζωή και η ανάδειξη νέων οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων θα κατευθύνει την κυβέρνηση σε μια παρόμοια πορεία δράσης κλιμάκωσης.

Η έκθεση στη συνέχεια παρουσιάζει τα διάφορα σενάρια εχθροπραξιών, που θα προκληθούν, όπως προαναφέρθηκε είτε από κάποιο απρόσμενο επεισόδιο ή ατύχημα είτε από σχεδιασμένη χρήση βίας. Συνοπτικά, τίθενται υπό ανάλυση η αντικειμενικοί σκοποί της κάθε πλευράς, με την Ελλάδα να επιδιώκει αεροπορική

υπεροχή ώστε να παρεμποδίζει τις τουρκικές ναυτικές δυνάμεις και οργάνωση στο Αιγαίο, όπως και η Τουρκία.

Αν οι εχθροπραξίες μεταφερθούν και στις ναυτικές δυνάμεις, τότε η Ελλάδα θα επιχειρήσει την ενίσχυση των δυνάμεων ξηράς στα νησιά, προστατεύοντας παράλληλα τις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας, ενώ είναι πιθανό να προχωρήσουν σε επίθεση στη Θράκη ώστε να αποτρέψουν ενδεχόμενη ενίσχυση της 1^{ης} Στρατιάς της Τουρκίας σε αμφίβιες επιθετικές δυνάμεις της Στρατιάς Αιγαίου. Οι αναλυτές εκτιμούσαν πως σε ναυτικές συγκρούσεις, το πλεονέκτημα βρίσκεται στην ελληνική πλευρά, η οποία θα διατηρήσει, εκτός ελαχίστων περιστάσεων, τις γραμμές επικοινωνίας, ενώ το ίδιο ισχύει και για την επίτευξη ελληνικής τακτικής αεροπορικής υπεροχής.

Πολύ κρίσιμο είναι το θέατρο επιχειρήσεων στη Θράκη, όπου η Τουρκία θα επιχειρήσει να καταλάβει έδαφος και να αποκόψει οποιαδήποτε ενίσχυση των ελληνικών δυνάμεων στα νησιά αλλά και να αποτρέψει μια ελληνική αντεπίθεση για κατάληψη στρατηγικών σημείων στον Έβρο. Από την άλλη η Ελλάδα, θα αμυνθεί προσπαθώντας να προκαλέσει τεράστιες τουρκικές απώλειες, ενώ σε περίπτωση που διαπιστωθεί τεράστια επιθετική κίνηση της Τουρκίας, οι ελληνικές δυνάμεις θα επιλέξουν μια έμμεση τακτική προσέγγιση με καταστροφή γεφυρών και παρεμπόδιση μέσω επιδρομών χαμηλής κλίμακας μιας μαζικής τουρκικής επίθεσης.

Τα σενάρια αυτά βασίζονται σε εκτιμήσεις και αναλύσεις και δεν είναι δεδομένο ότι οι συγκρούσεις θα εκτυλιχθούν με αυτόν τον τρόπο. Ωστόσο, αυτό που πρέπει να εξεταστεί είναι τι, ανεξαρτήτως της φύσης και του χαρακτήρα των συγκρούσεων, για παράδειγμα επιθέσεις στη Θράκη, κατάληψη νήσων Αιγαίου, συνέπειες θα έχει μια τέτοια σύγκρουση για τις ΗΠΑ και τα συμφέροντά τους στην

περιοχή. Ειδικότερα, μια ελλητουρκική σύγκρουση θα πλήξει σε τεράστιο βαθμό τα συμφέροντα των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ.

Όπως αναλύει διεξοδικά έκθεση της CIA, η συνεχιζόμενη «τριβή» των δύο πλευρών στην περιοχή, αποδυναμώνει τη νοτιοανατολική πτέρυγα της Συμμαχίας, ενώ αμφισβητείται ολοένα και περισσότερο η χρησιμότητα των αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων, προκαλώντας προβλήματα στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού του παλαιωμένου στρατιωτικού εξοπλισμού, ένα ζήτημα που αφορά σε μεγαλύτερο βαθμό την Τουρκία, κάτι που θα μπορούσε να φανεί εξαιρετικά χρήσιμο στις ενέργειες και δραστηριότητες των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή και στην προστασία των εμπορικών και οικονομικών θαλασσιών οδών στον Περσικό Κόλπο, ιδιαίτερου γεωπολιτικού και γεωστρατηγικού χαρακτήρα.

Στη συνέχεια, υπάρχει και το ενδεχόμενο απόσυρσης ενός εκ των δύο κρατών από το ΝΑΤΟ. Για την Ελλάδα, ένα τέτοιο ενδεχόμενο είναι αρκετά πιθανό και θα δημιουργούσε ένα «κενό» που θα εκμεταλλευόταν η Βουλγαρία για μια επιθετική προώθηση σε ξηρά αλλά και μέσω προώθησης ναυτικών δυνάμεων που θα αποκτούσαν πρόσβαση στο Αιγαίο και κατ'επέκταση θα έθετε σε κίνδυνο τα συμφέροντα των Δυτικών.

Για τη Τουρκία, από την άλλη, ένα σενάριο απόσυρσης από το ΝΑΤΟ, είναι μεν πιθανό, αλλά σε πολύ μικρό βαθμό, καθώς συνορεύει με τις σοβιετικές δυνάμεις στον Καύκασο αλλά και στη Μαύρη Θάλασσα και έτσι βρίσκεται αντιμέτωπη με άμεση και ευθεία απειλή εδαφικής κυριαρχίας και εθνικής ασφάλειας¹³. Τα προβλήματα που

¹³ Έκθεση του Directorate of Intelligence της CIA «**The Aegean Dispute: A new Look at an old Problem**» 5/11/1984. Με πρωτόκολλο CIA-RDP87T00217R000700070005-0

δημιουργούνται όμως από τα αντικρουόμενα συμφέροντα Ελλάδας και Τουρκίας στο Αιγαίο, μεταφέρονται εντός του NATO, όχι μόνο σε πολιτικό επίπεδο, στο πλαίσιο διαβουλεύσεων πολιτικών εντιπροσώπων, αλλά και σε τακτικό και επιχειρησιακό στρατιωτικό επίπεδο. Υπάρχουν συνεχώς διαφωνίες και παρεμβάσεις σε σενάριο στρατιωτικών ασκήσεων, με τα οποία είτε η Τουρκία είτε η Ελλάδα δεν συμφωνούν, με κυριότερο παράδειγμα αυτό της Λήμνου και το γεγονός ότι δεν συμπεριλαμβάνεται στα νατοϊκά πλάνα ασκήσεων, με την Ελλάδα να προβάλλει αντιστάσεις και να αποχωρεί από τις ασκήσεις αυτές. Αυτό συνέβη από το 1974 μέχρι το 1977 κι από τότε μέχρι το 1984 συμμετείχε επιλεκτικά.

Ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει το NATO είναι το γεγονός ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία εμπόδιζαν την κατασκευή σημαντικών υποδομών στο έδαφος της άλλης (Stearns, 1992, σελ. 68). Για παράδειγμα την κατασκευή μιας μονάδας συστημάτων ραντάρ και συχνοτήτων επικοινωνίας στο Τσανάκ Καλέ της Τουρκίας, κάτι που η Ελλάδα, για ευνόητους λόγους, εκτιμούσε ότι θα λειτουργούσε εις βάρος των ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεών της στο Αιγαίο. Τέτοια χαρακτηριστικά παραδείγματα προκαλούσαν τις αντιδράσεις των υπόλοιπων κρατών – μελών του NATO. Ποιά όμως η στάση που κρατούσαν απέναντι στην «ενοχλητική κόντρα» Ελλάδας και Τουρκίας;

Οι Σύμμαχοι συμφωνούσαν ότι η ρητορική Παπανδρέου δεν προωθούσε τον διάλογο και αποτελούσε τροχοπέδη στην εύρυθμη λειτουργία της Συμμαχίας, αλλά τόνιζαν εξίσου και την αδιάλλακτη στάση της Τουρκίας στα θέματα του Αιγαίου. Όσον αφορά την Ελλάδα, λόγω των μακροχρόνιων ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών δεσμών, δεν ήταν τόσο εύκολο για τους Ευρωπαίους να ασκήσουν ανοικτά κριτική στην ρητορική Παπανδρέου, κάτι όμως που έκαναν στην Τουρκία για συγκεκριμένες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στους κύκλους του NATO, όμως, ίσχυε

ακριβώς το αντίθετο. Οι εκπρόσωποι των συμμαχικών κρατών – μελών καταδίκασαν την ελληνική πλευρά και εκθείαζαν την Τουρκία για την ψύχραιμη στάση, συμπεριφορά και την αλληλεγγύη που έδειχνε προς το πρόσωπό τους. Όπως ήταν φυσικό, το πολιτικό σκέλος του NATO ήταν το πεδίο αντιπαράθεσης των δύο πλευρών για να προσπαθήσουν να επιδείξουν τη δική τους «ορθή οπτική γωνία» και να επηρεάσουν τους Συμμάχους να ταυτιστούν με αυτή¹⁴.

Επίσης, ο μεγαλύτερος κίνδυνος των Αμερικανών ήταν το κλείσιμο των στρατιωτικών βάσεων που ήταν εγκατεστημένες στην ελληνική και στην τουρκική επικράτεια, κάτι που μπορούσε να γίνει πραγματικότητα, αν είτε η Ελλάδα είτε η Τουρκία αντιλαμβανόταν ότι οι ΗΠΑ διατηρούσαν μεροληπτική στάση εις βάρος τους. Η περίπλοκη αυτή σχέση, δηλαδή το τρίγωνο Ελλάδας – Τουρκίας και ΗΠΑ αναλύεται σε άλλο απόρρητο υπόμνημα.¹⁵

Μεταξύ άλλων σημειώνονται τα εξής: «Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία έχουν την τάση να υπερεκτιμούν τις δυνατότητες του άλλου, αν και η ελληνική πλευρά έχει ένα μικρό συγκριτικό πλεονέκτημα γύρω από τις πληροφορίες που διαθέτει για την στρατιωτική δύναμη της Τουρκίας. Ωστόσο μεγάλο ρόλο διαδραματίζουν οι αντιλήψεις τους, καθώς η Τουρκία αντιλαμβάνεται την ελληνική πολιτική, ήδη από την ελληνική ανεξαρτησία, ως επιθετική και ιμπεριαλιστική και απειλητική προς την τουρκική κυριαρχία και ασφάλεια, αντιμετωπίζοντας ως υπερβολικές και αλυτρωτικές τις όποιες ελληνικές θέσεις και ενέργειες».

¹⁴ Έκθεση της Στρατιωτικής Υπηρεσίας Πληροφοριών DIA «**The Greek – Turkish Dispute: Effects on NATO**» **Νοέμβριος 1986**. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP93T00837R000400060005-9

¹⁵ Υπόμνημα του US Army intelligence and threat analysis Center: **Addressing the Terms of Reference for the Greco-Turkish Balance** 4/11/1987 . Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP93T00837R000400080009-3

Η έκθεση συνεχίζει: «Στην εξίσωση μπαίνει και το Κυπριακό, διότι η ελληνική πλευρά αναγνωρίζει την αδυναμία υπεράσπισης και προστασίας των Ελληνοκυπρίων σε περίπτωση πολεμικής σύγκρουσης με την Τουρκία, ενώ η τουρκική πλευρά θεωρεί πως αν αποσυρθούν οι δυνάμεις της από το βόρειο τμήμα της Κύπρου, ελληνοκυπριακές δυνάμεις, με την έμμεση υποστήριξη της Αθήνας, θα προελάσουν βόρεια προς ενοποίηση της νήσου. Ωστόσο και οι δύο πλευρές αναγνωρίζουν ότι ένας πόλεμος δεν είναι ορθολογική επιλογή αφού οι τεράστιες απώλειες δεν θα ανταποκρίνονται στα ελάχιστα εδαφικά κέρδη.»

Επίσης σημειώνεται ότι: «Η Ελλάδα θεωρεί πως οι Δυτικές δυνάμεις δεν θα επιτρέψουν στην Τουρκία να καταλάβει ελληνικό έδαφος και κατ'επέκταση νιώθει ότι τόσο το NATO όσο και οι ΗΠΑ θα επέμβουν αμέσως για τον τερματισμό της σύγκρουσης. Συνεπώς ελπίζει σε κάποιες επιτυχίες στον αέρα και στη θάλασσα βραχυπρόθεσμα, ώστε αν θεωρηθεί η νικήτρια δύναμη, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θα προτιμήσει την θυματοποίηση απέναντι στην Τουρκία και θα δικαιολογήσει την ήττα της λόγω των υψηλότερων και μεγαλύτερων τουρκικών συντελεστών ισχύος».

Και οι δύο πλευρές αναγνωρίζουν ότι έχουν να χάσουν πολλά και να κερδίσουν λίγα από μια ενδεχόμενη πολεμική σύγκρουση. Η διαφορά όμως, έγκειται στους λόγους για τους οποίους μπορούν να οδηγηθούν σε ένα τέτοιο σενάριο. Η ρητορική του Ανδρέα Παπανδρέου έχει εστιάσει στην τουρκική απειλή, ενώ ο Πρόεδρος Κενάν Εβρέν και ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας Οζάλ, έχουν προσπαθήσει να ρίξουν τους τόνους, όμως η ανακήρυξη του τουρκοκυπριακού κράτους δημιούργησε τεράστια προβλήματα».

Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονιστεί πως τα εξοπλιστικά προγράμματα των δύο χωρών που τους παρείχαν οι ΗΠΑ ήταν «δίκοπο μαχαίρι». Αυτά τα προγράμματα

υλοποιούνταν στο πλαίσιο ενίσχυσης των δύο πλευρών για την πραγμάτωση και ικανοποίηση των δεσμεύσεων και των υποχρεώσεών τους στο πλαίσιο NATO κατά των Σοβιετικών ή των άλλων δυνάμεων του Συμφώνου Βαρσοβίας.

Όμως την ίδια στιγμή οι δύο πλευρές τα εργαλειοποιούσαν ως κινητήρια δύναμη της μεταξύ τους κούρσας εξοπλισμών που ενίσχυε το δίλημμα ασφαλείας, οδηγούσε σε υπερεκτίμηση, συχνά, των ιδίων ικανοτήτων και αύξανε τις πιθανότητες σύγκρουσης.

Μια τέτοια εξέλιξη δεν θα είχε βαρύτερες συνέπειες μόνο για την Ελλάδα και την Τουρκία, αλλά θα επέφερε την πλήρη κατάρρευση της νοτιο-ανατολικής πτέρυγας του NATO, δίνοντας χώρο στις εχθρικές δυνάμεις να εμπλακούν. Αυτή ήταν μια σκέψη που αποτυπώνεται και στο συγκεκριμένο υπόμνημα, όπου αναφέρεται ότι οι ελληνικές δυνάμεις είχαν αναπτυχθεί στο πλαίσιο αντιμετώπισης της τουρκικής απειλής, στα νησιά του Αιγαίου και τη Θράκη, ενώ η δυνατότητα ταχείας ανταπόκρισης και ανάπτυξης σε δευτερεύοντα μέτωπα, στα οποία ενδεχομένως να εισέβαλλαν εχθρικές δυνάμεις, είχε μειωθεί σημαντικά.

Τέλος, παρά την αντι-αμερικανική και αντι-νατοϊκή ρητορική Παπανδρέου, η Υπηρεσία εκτιμούσε πως η ρεαλιστική αντίληψη της κατάστασης υφίστατο ακόμα στην ελληνική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, η οποία αναγνώριζε ότι δίχως τα συγκεκριμένα εξοπλιστικά προγράμματα, η ισορροπία ισχύος θα μεταβαλλόταν δραματικά. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την απόφαση της Ελλάδας να αγοράσει σαράντα (40) μαχητικά αεροσκάφη F-16, με ενδεχόμενη επέκταση αγοράς ακόμα είκοσι (20) αεροσκαφών. Αυτές οι ενέργειες εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο αναβάθμισης και βελτίωσης των στρατιωτικών δυνατοτήτων της Ελλάδας, επί πρωθυπουργίας Παπανδρέου. Σε αυτό προστίθενται α) η αναδιοργάνωση και εκ νέου

δημιουργία της Εθνοφυλακής β) η ανάπτυξη και επέκταση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας που προέβλεπε και την συνεργασία με ξένες εταιρείες, γ) τη μείωση των εισαγωγών στρατιωτικού υλικού δ) ο αμυντικός προϋπολογισμός που υπολογίστηκε το 1982 σε περίπου 7 τοις εκατό του ποσοστού ΑΕΠ .

Οι συγκεκριμένες κινήσεις δείχνουν το ότι ο Παπαναδρέου θεωρούσε τις Ένοπλες Δυνάμεις ως κορυφαία προτεραιότητα, που συνδεόταν με τα προβλήματα εξωτερική πολιτικής και εθνικής άμυνας με την Τουρκία. Η σύσταση της «Στρατιάς Αιγαίου» δημιούργησαν ανησυχίες στην Ελλάδα η οποία ερμήνευσε την κίνηση αυτή ως προσπάθεια αναθεώρησης του «status quo» στο Αιγαίο. Έχει σημασία να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό, ότι η συγκεκριμένη έκθεση των Αμερικανών¹⁶ για τον ρόλο του Παπαναδρέου και τη σχέση του με τις Ένοπλες Δυνάμεις οφείλεται στις αμφιβολίες που γεννήθηκαν στις ΗΠΑ με την άνοδο ενός με έντονη αντι-αμερικανική ρητορική. Όλη αυτή η κατάσταση συνοψίζεται με τον όρο «προβλεψιμότητα» .

Δηλαδή, ο Παπανδρέου ενέπνεε μια αίσθηση ανασφάλειας και αβεβαιότητας τόσο στους διεθνείς εταίρους και συμμάχους όσο και στην Τουρκία, που όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οι οποίοι τον χαρακτήριζαν «ανισσόροπο», διότι είχε αναπτύξει πολύ καλές σχέσεις με χώρες της Μέσης Ανατολής, έτεινε προς τους «Αδεσμεύτους», τον άτυπο τρίτο πυλώνα δυνάμεων του Ψυχρού Πολέμου, που βέβαια δεν μπορούσε να συγκριθεί ούτε με τις ΗΠΑ – NATO ούτε και με την ΕΣΣΔ. Είναι σαφές λοιπόν, ότι στην Ουάσινγκτον είχαν να αντιμετωπίσουν έναν Πρωθυπουργό κράτους – μέλους του NATO, με ιδιαίτερα σημαντικό γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό πρόσημο, που είχε εκφράσει δημοσίως και επηρεάσει τον ελληνικό λαό και την κοινή

¹⁶ Έκθεση του Directorate of Intelligence της CIA «Greece: Papandreou and the Military – An Intelligence Assessment». Απρίλιος 1983. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP84S00555R000200010002-9.

γνώμη κατά των διεθνών συμμάχων τους, δηλαδή τους Ευρωπαίους και τους Αμερικανούς.

Οι παρανοήσεις και οι διαφορές στον τρόπο που αντιλαμβάνεται η μια χώρα την άλλη είναι κύριος καταλύτης που δεν επιτρέπει την επίλυση των διαφορών τους στο Αιγαίο. Για την Ελλάδα, η Τουρκία είναι η κυριότερη και ξεκάθαρη απειλή για την εδαφική της κυριαρχία και τα ζωτικά συμφέροντά της και έτσι αποτελεί το επίκεντρο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Υπό αυτή την οπτική γωνία η ελληνική πλευρά επεξεργάζεται, ερμηνεύει και αντιλαμβάνεται την κάθε ενέργεια και απόφαση της Άγκυρας και η κυβέρνηση κλιμακώνει την ένταση. Από την απέναντι πλευρά, οι όποιες διαφορές και συγκρουόμενα συμφέροντα στο Αιγαίο αποτελούν, για την Τουρκία, ένα τμήμα των συνολικών εθνικών ζητημάτων, πολλά από τα οποία εκτιμούνται πιο σημαντικά για την εθνική ασφάλεια από ότι τα ελληνοτουρκικά, όπως για παράδειγμα μια ενδεχόμενη σύγκρουση με τις δυνάμεις του Συμφώνου της Βαρσοβίας, αλλά και οι τρομοκρατικές επιθέσεις και οι εξελίξεις προς το Νότο και τις χώρες της Μέσης Ανατολής.

Ο Τούρκος Πρωθυπουργός Οζάλ, δεχόταν πιέσεις από το κεμαλικό στρατιωτικό κατεστημένο να εντείνει τις πιέσεις προς την Αθήνα, καθώς αντιλαμβάνονταν ότι η Ελλάδα επιχειρεί μέσω της διεθνοποίησης του Κυπριακού, να απομακρύνει όλο και περισσότερο την Τουρκία από την ευρωπαϊκή πορεία της και να την απομονώσει διεθνώς¹⁷.

Συνεπώς και οι δύο πλευρές υποχρεούνταν λόγω των εσωτερικών και διεθνών πιέσεων, να μην υποχωρήσουν, εμμένοντας στο αφήγημα της ηθικής ή νομικής

¹⁷ Έκθεση της Στρατιωτικής Υπηρεσίας Πληροφοριών DIA «**The Greek – Turkish Dispute: Effects on NATO**» **Νοέμβριος 1986**. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP93T00837R000400060005-9

υπεροχής επί των διαφορών αυτών στο Αιγαίο, με αποτέλεσμα να συσσωρευτούν οι αρνητικές προκαταλήψεις και να αυξηθούν οι παρανοήσεις. Αυτό αποκρυσταλλώνεται σε ένα έκτακτο υπόμνημα της CIA, που έκανε λόγο για περαιτέρω επιδείνωση των σχέσεων των δύο χωρών, με αφορμή το ελληνικό αμυντικό δόγμα περί τουρκικής απειλής, που είχε αναγκάσει την Τουρκία να αναθεωρήσει την κατευναστική πολιτική της απέναντι στην ρητορική Παπανδρέου.

Οι Τούρκοι διπλωμάτες, αναφέρει το υπόμνημα, είχαν αλλάξει τελείως τη στάση τους, ήταν φανερά εκνευρισμένοι και χαρακτηριστικά είχαν αναφέρει ότι «οι πόλεμοι ξεκινούν από παρανοήσεις που περιπλέκονται από «έντονα εθνικά – πατριωτικά αισθήματα». Επίσης έκαναν λόγο για «διλήμματα» που η στρατιωτική και η πολιτική ηγεσία δεν μπορούσε πλέον να αγνοήσει και στο πλαίσιο αυτό στα μέσα Φεβρουαρίου του 1985 έλαβε χώρα συνεδρίαση στην οποία συμμετείχαν ο Πρόεδρος Εβρέν, ο Πρωθυπουργός Οζάλ, ο τότε Α/ΓΕΕΘΑ Στρατηγός Ουγκούρ, καθώς επίσης άλλα υψηλόβαθμα στρατιωτικά στελέχη και μέλη της κυβέρνησης.

Στη δεδομένη χρονική συγκυρία, η Τουρκία επιχειρούσε να απομακρύνει την Ελλάδα από την Επιτροπή Αμυντικού Σχεδιασμού του ΝΑΤΟ, με απώτερο σκοπό την πλήρη απομάκρυνσή της από τη Συμμαχία, ως αντίδραση για το νέο ελληνικό δόγμα. Αυτή η προσπάθεια υποστηριζόταν από μεγάλο διπλωματικό κεφάλαιο στα διεθνή fora, από τον τουρκικό Τύπο αλλά και από την επίσκεψη Οζάλ που θα πραγματοποιούσε στις ΗΠΑ, όπου θα συναντούσε τον Απρίλιο του 1985 τον Αμερικανό Πρόεδρο Ρέιγκαν, για να του εκφράσει τη δυσαρέσκειά του για την ελληνική πολιτική, κάτι που ακόμα και οι Αμερικανοί γνώριζαν ότι θα εκληφθεί από την Αθήνα ως σύμπλευση αμερικανικών και τουρκικών συμφερόντων.

Στο έκτακτο υπόμνημα οι αναλυτές εκτιμούσαν ότι όχι μόνο δεν θα σημειωνόταν κάποια βελτίωση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αλλά αντιθέτως ο μεγάλος βαθμός καχυποψίας και οι συνεχείς παρανοήσεις, θα προκαλούσαν λανθασμένους χειρισμούς και εσφαλμένες ερμηνείες που θα μεγέθυνθαν σε μεγαλύτερο βαθμό από το συνηθισμένο, τις όποιες πιθανότητες σύγκρουσης¹⁸. Έχοντας συνοψίσει τα γεγονότα που έλαβαν χώρα από την αρχή της δεκαετίας του 1980 που αφορούν τις δύο χώρες σε πολιτικό, διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο, αλλά και θέτοντας υπόψη το κλίμα που επικρατούσε σε διεθνές επίπεδο, αναφορικά με την στάση των κρατών – μελών του ΝΑΤΟ, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οι Αμερικανοί αντιλαμβάνονταν τις δύο πλευρές και τις πιθανότητες έκρηξης ελληνοτουρκικής σύγκρισης, δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για να μελετηθούν τα γεγονότα του Μαρτίου του 1987.

3.3 Κλιμάκωση της αντιπαράθεσης

Από την Πέμπτη 26 Μαρτίου 1987 έως και αργά το Σάββατο 28 Μαρτίου, το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών βρισκόταν σε έναν ανεπανάληπτο και ακατάπαυστο αγώνα ανακοινώσεων, μεταφράσεων, διαβημάτων, συνεδριάσεων και αναβρασμού, συνεχών διαβουλεύσεων και συσκέψεων, με επίκεντρο τις αρμόδιες διευθύνσεις. Η ελληνοτουρκική κρίση του Μαρτίου, εκλαμβάνεται διαφορετικά, ως προς την έναρξή της, από ένα στέλεχος του Υπουργείου Εξωτερικών, από ένα στέλεχος των Ενόπλων Δυνάμεων, από τον Υπουργό Βιομηχανίας και Ενέργειας ακόμα και από όσους

¹⁸ Υπόμνημα της CIA «**Deteriorating Greek – Turkish Relations – An Update**». 8/3/1985. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP85T01058R000202480001-0

ακαδημαϊκούς ή ερευνητές έχουν απασχοληθεί με το συγκεκριμένο αυτό ιστορικό γεγονός.

Πράγματι, η κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων και των δύο πλευρών κορυφώθηκε αυτές τις «τρεις μέρες του Μάρτη», όπως τις ονόμασε ο τότε Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Γιάννης Καυής, στο κλασσικό βιβλίο του, όμως αυτή η ενέργεια είναι η «κορυφή του παγόβουνου» καθώς ήδη από τον προηγούμενη μήνα είχαν λάβει χώρα γεγονότα, η σημασία των οποίων θα γινόταν αντιληπτή πολύ αργότερα. Καταλυτικός παράγοντας της κρίσης αποτελούσε το λεγόμενο «Πρακτικό της Βέρνης», το οποίο διαμορφώθηκε μετά την προηγούμενη, χρονικά, ελληνοτουρκική κρίση του 1976. Τότε, το σειсмоγραφικό πλοίο «Χόρα» το οποίο μετονομάστηκε στη συνέχεια σε «Σισμίκ 1», που χρησιμοποιήθηκε στην κρίση του 1987, πραγματοποίησε σεισμολογικές έρευνες από τις 6 έως τις 15 Αυγούστου του 1976 σε περιοχές του Αιγαίου, εντός της διαμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας, προκαλώντας την οξεία αντίδραση της ελληνικής πλευράς.

Μετά την διπλή προσφυγή της Ελλάδας στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αλλά και στο Διεθνές Δικαστήριο, δρομολογήθηκαν διαβουλεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών, με τη σύσταση μεικτής επιτροπής εμπειρογνομόνων για την διαπραγμάτευση της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας.. Αποτέλεσμα ήταν να υπογραφεί το Πρακτικό της Βέρνης στις 11 Νοεμβρίου του 1976, στο οποίο καθοριζόταν ένα πλαίσιο, εντός του οποίου οι δύο πλευρές θα συνομιλούσαν για την εξεύρεση λύσης, με κεντρικό σημείο την αναστολή γεωτρήσεων στις αμφισβητούμενες αυτές περιοχές (Συρίγος, 2016). Το κρίσιμο άρθρο υπ' αριθμόν 6 του Πρακτικού ανέφερε ότι τα δύο μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να απέχουν από κάθε πρωτοβουλία ή πράξη σχετική προς την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, η οποία θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη διαπραγμάτευση (Γιαλλουρίδης, 2001).

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γιάννης Καψής, στην συγκεκριμένη αυτή διάταξη, ενυπάρχουν δύο περιορισμοί, αφενός ένας γεωγραφικός περιορισμός που αντικατοπτριζόταν στο γεγονός ότι δεν επιτρέπονταν πρωτοβουλίες όπως για παράδειγμα, εκχώρηση αδειών για έρευνα και γεωτρήσεις στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, κάτι που σήμαινε παράλληλα, ότι τα παραπάνω ήταν εφικτά και επιτρεπτά μόνο εντός των χωρικών υδάτων¹⁹. Αφετέρου, η διάταξη προέβλεπε ότι σε περίπτωση που λάμβανε χώρα, αντιτιθέμενη προς το Πρακτικό πράξη, όπως σιτισμογραφικές έρευνες ή άδειες για γεωτρήσεις, «αυτό θα μπορούσε να παρενοχλήσει τη διαπραγμάτευση». Άρα για όσο χρονικό διάστημα υφίσταντο αυτή η επικοινωνία, δηλαδή η διαβούλευση και η συζήτηση μεταξύ των δύο πλευρών, καμία από τις δύο χώρες δεν θα μπορούσε να προχωρήσει σε προκλητικές ενέργειες στην υφαλοκρηπίδα.

Σε αντίθετη περίπτωση όμως, που κατέρρεαν οι διαπραγματεύσεις για παράδειγμα, τότε αυτόματα έπαυε να ισχύει και η δέσμευση για την διενέργηση των προαναφερθέντων ενεργειών ή πρωτοβουλιών (Καψής, 1990). Σε αυτή την ερμηνεία βασίστηκε η ελληνική πλευρά, όταν και χαρακτήρισε το Πρακτικό της Βέρνης ως «ανενεργό και παρωχημένο». Πώς οδηγήθηκε σε αυτόν τον χαρακτηρισμό και ερμηνεία όμως;

Τον Σεπτέμβριο του 1981, ο Υπουργός Άμυνας Αβέρωφ είχε ενημερώσει τον τότε Υπουργό Βιομηχανίας και Ενέργειας Στέφανο Μάνο, ότι «εξέλιπον πλέον οι λόγοι που απαγορεύουν την διεξαγωγή ερευνών και γεωτρήσεων εκτός χωρικών υδάτων», κάτι που συνεπάγεται την οριστική διακοπή των διαπραγματεύσεων με την Τουρκία υπό το πρίσμα των διατάξεων του Πρακτικού. Έτσι, η κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ, όταν ανέλαβε την εξουσία ένα μήνα μετά, με προσωπική απόφαση του Πρωθυπουργού

¹⁹ Υπενθυμίζεται ότι βάσει της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας του Modego Bay του 1982, ορίζονται στα 12 ναυτικά μίλια από τις ηπειρωτικές ακτές μιας χώρας.

ενημέρωσε την Άγκυρα ότι το Πρακτικό της Βέρνης δεν δέσμευε πλέον την ελληνική πλευρά.

Ωστόσο, είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί, ότι επρόκειτο για την ελληνική ερμηνεία του Πρακτικού, το οποίο είχε κατατεθεί στα Ηνωμένα Έθνη και είχε σαφή νομική ισχύ, κάτι που αναγνώριζε και ο διπλωματικός Σύμβουλος του Πρωθυπουργού και γραμματέας του ΚΥΣΕΑ²⁰, Αντρέας Μαχαιρίτσας, σε αντίθεση με την Τουρκία, η οποία θεωρούσε ότι ίσχυε κανονικά και δέσμευε και τις δύο χώρες. Γιατί όμως είναι σημαντικό το πως αντιλαμβάνονταν Τουρκία και Ελλάδα, το Πρακτικό της Βέρνης και για ποιο λόγο θεωρείται κεντρικό σημείο στην εξέλιξη της κρίσης του Μαρτίου του 1987;

Η απάντηση είναι γιατί συνδέεται με τα ενεργειακά κοιτάσματα εντός της διαμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου και το δικαίωμα της κάθε πλευράς να διεξάγει έρευνες, κάτι που ανήλθε στην επιφάνεια με την κοινοπραξία των ξένων πετρελαϊκών εταιρειών, οι οποίες είχαν λάβει άδεια για να διενεργήσουν έρευνες προκειμένου να εκμεταλλευτούν κοιτάσματα στο Θρακικό Πέλαγος. Μετά την προαναφερθείσα εντολή του Υπουργού Άμυνας Αβέρωφ προς τον Υπουργό Βιομηχανίας και Ενέργειας Στέφανο Μάνο, ότι πλέον δεν υφίστανται λόγοι απαγορεύσεων ερευνητικών εργασιών, η κοινοπραξία είχε πλέον το «πράσινο φως» ώστε να προχωρήσει στις αντίστοιχες ενέργειες., κάτι που έγινε επί κυβερνήσεως ΠΑΣΟΚ στις αρχές Ιανουαρίου 1982 (Συρίγος, 2016, σελ. 377). Παρά την παραβίαση των διατάξεων του Πρακτικού της Βέρνης, η Τουρκία δεν αντέδρασε σε μεγάλο βαθμό, ωστόσο το πρόβλημα προέκυψε όταν το 1985, η κοινοπραξία επιθυμούσε ερευνητικές

²⁰ Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας

δραστηριότητες εκτός χωρικών υδάτων, με την κυβέρνηση να το απαγορεύει και εν τέλει να οδηγούνται οι δύο πλευρές σε δικαστική διαμάχη.

Η υπόθεση εκδικάστηκε στο Πρωτοδικείο Καβάλας με το Δημόσιο να εκπροσωπείται από έναν τοπικό δικηγόρο, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Καψής, ο οποίος επικαλέσθηκε «ανωτέρα βία», η οποία αποκρυσταλλωνόταν στο ενδεχόμενο πρόκλησης ελληνοτουρκικής σύρραξης (Καψής, 1990, σελ. 39). Ωστόσο, είναι προφανές ότι η κοινοπραξία, το λεγόμενο «κονσόρτιουμ», συνέχιζε να πιέζει προς την επανέναρξη των ερευνών και επιθυμούσε να τις επεκτείνει στη λεγόμενη θέση «Μπάμπουρας» που βρισκόταν ανατολικά της νήσου Θάσου, πέρα από τα έξι ναυτικά μίλια (Γιαλλουρίδης, 2001, σελ. 281), λόγω των πλουσιότερων κοιτασμάτων που εκτιμούσαν ότι υπήρχαν εκεί, συγκριτικά με τον Πρίνο, γεγονός όμως που έφερνε σε πολύ δύσκολη θέση την κυβέρνηση, διότι γνώριζε πως μια τέτοια εξέλιξη θα προκαλούσε μια θερμή κρίση με την Τουρκία.

Έτσι, με την πλάτη στον τοίχο, η κυβερνητική ηγεσία, μελέτησε και επεξεργάστηκε τις εναλλακτικές επιλογές ώστε να μην θιχτούν περαιτέρω τα οικονομικά συμφέροντα της κοινοπραξίας, παράλληλα δε, να μην οδηγηθούν σε σύγκρουση με την Άγκυρα. Στις αρχές Απριλίου του 1986 συνεδρίασε το ΚΥΣΕΑ, στο οποίο συμμετείχαν ο Αντιπρόεδρος και Υπουργός Άμυνας Γιάννης Χαραλαμπίδης, ο Υπουργός Βιομηχανίας και Ενέργειας Λευτέρης Βερυβάκης, ο Χρήστος Μαχαιρίτσας και ο Αρχηγός της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, Φίλιππος Μακέδος. Έπειτα από την παράθεση απόψεων και εναλλακτικών προτάσεων, ο Μακέδος πρότεινε την αγορά των μετοχών του κονσόρτιουμ στα διεθνή χρηματιστήρια, ώστε η ελληνική πλευρά να αποκτήσει τον έλεγχο των ερευνών και κατ' επέκταση την οποιαδήποτε πρωτοβουλία για τις γεωτρήσεις, μια πρόταση που

βρήκε αντίθετους τους κυβερνητικούς αξιωματούχους, διότι χαρακτηρίστηκε ανεφάρμοστη. Ωστόσο, αποδείχθηκε το αντίθετο.

Στις 9 Νοεμβρίου του 1986, έλαβαν χώρα διαβουλεύσεις μεταξύ του διευθύνοντα συμβούλου της ΔΕΠ²¹ Α. Σιβένα και του Προέδρου της Denison Mines Corporation, Στίβεν Μπόλεσλαβ Ρόμαν, οι οποίες δεν διεξήχθησαν σε θετικό κλίμα, διότι οι ξένοι επιχειρηματίες αγνοούσα τις επιπτώσεις που θα είχε μια γεώτρηση εκτός των χωρικών υδάτων, ενώ ο Ρόμαν εκτιμούσε πως η ΔΕΠ θα προχωρούσε σε γεωτρήσεις ένα μήνα μετά την εξαγορά²². Ο Σιβένας από την πλευρά του, επιχειρούσε να εξηγήσει στους ξένους επενδυτές ότι εκτός από τις οικονομικές και επενδυτικές διαστάσεις, ήταν πολύ πιθανές και σοβαρότατες πολιτικές επιπτώσεις²³.

Στο επιχείρημα αυτό, ο Ρόμαν χαρακτηριστικά δήλωσε ότι «δεν βλέπει κάποιο τουρκικό πρόβλημα» ενώ προσέθεσε λέγοντας ότι έχει «δικές του πληροφορίες από την καναδική και αμερικανική κυβέρνηση» που τον οδήγησαν στο συμπέρασμα – εκτίμηση ότι δεν τίθεται ελληνοτουρκικό ζήτημα (Καψής, 1990, σελ. 43-44). Ωστόσο η απόφαση της εξαγοράς προχώρησε και υλοποιήθηκε. Στις 19 Φεβρουαρίου ανακοινώνεται από την ελληνική κυβέρνηση ότι προχωρά στην απόκτηση του ελέγχου των κοιτασμάτων της Θάσου και της Εταιρείας Πετρελαίου Βορείου Αιγαίου. Όπως ήταν φυσικό, υπήρξε σφοδρή αντίδραση από τους ξένους εκπροσώπους προς την ελληνική πλευρά, καθώς στη διεθνή αγορά εκλήφθηκε ως εθνικοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών, χαρακτηριστικό των σοσιαλιστικών κρατών, κάτι που μπορούσε να δικαιολογηθεί τη δεδομένη χρονική ψυχροπολεμική συγκυρία.

²¹ Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου

²² Αυτή η εκτίμηση, μεταφέρθηκε στην τουρκική πλευρά και ερμηνεύθηκε ως ελληνική πρόκληση, δημιουργώντας μια βάση αντίληψης, που ενισχύθηκε από την μετέπειτα εξαγορά.

²³ τις οποίες χαρακτήρισε ως «ανωτέρα βία», εννοώντας πιθανή ελληνοτουρκική κρίση

Είναι σαφές, λοιπόν, ότι ο διεθνής παράγων ανησύχησε από αυτή την απρόσμενη εξέλιξη, ενώ η Τουρκία, η οποία διεκδικούσε τα στρατηγικά της συμφέροντα στο Αιγαίο, δεν μπορούσε να αδιαφορήσει για τις ελληνικές πρωτοβουλίες στην υφαλοκρηπίδα και έτσι στις 27 Φεβρουαρίου διαμαρτυρήθηκε για παραβίαση του άρθρου 6 του Πρακτικού της Βέρνης. Επίσης, εκπρόσωποι από τις εταιρείες της κοινοπραξίας από τις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Γερμανία καλούν τον Υπουργό Πεπονή να βρεθεί μια αμοιβαία αποδεκτή λύση, βασισμένοι στο πλαίσιο που έθετε το Πρακτικό της Βέρνης (Κουρής, 2010, σελ. 98 - 99). Ο Υπουργός Βιομηχανίας και Ενέργειας, Αναστάσιος Πεπονής, προσπάθησε να εξηγήσει και να διευκρινίσει στους ξένους απεσταλμένους ότι δεν επρόκειτο για εθνικοποίηση, αλλά για εξαγορά, η οποία προβλεπόταν από το Σύνταγμα.

Χαρακτηριστικά απάντησε ότι : «Απόφαση της ελληνικής πλευράς είναι ο πλήρης έλεγχος των δραστηριοτήτων της κοινοπραξίας και το σχετικό σχέδιο νόμου προβλέπει την εξαγορά του αναγκαίου αριθμού μεριδίων», ενώ επανέλαβε στον Τούρκο πρέσβη πως το Πρακτικό της Βέρνης είναι ανενεργό (Κουρής, 2009, σελ. 78). Αυτό αποτέλεσε «κόκκινη γραμμή» για την Τουρκία. Όμως, η καναδική πλευρά ήταν αποφασισμένη να προχωρήσει ένα βήμα παραπέρα. Ο Παρμελί πίεσε, εκβιάζοντας εμμέσως, για συνάντηση με τον Παπανδρέου (Καψής, 1990, σελ. 48 – 49). Όταν αυτή η συνάντηση δεν έγινε δεκτή, αγνώνοντας την εξαγορά, ανακοίνωσε σε συνέντευξή του, την έναρξη γεωτρήσεων ανατολικά της Θάσου, προφανώς στη στοχοποιημένη θέση «Μπάμπουρας», για την 28^η Μαρτίου του 1987.

Η ελληνική κυβέρνηση αντιλήφθηκε τις πιθανές βαρύτατες συνέπειες των δηλώσεων Παρμελί και προχώρησε σε άμεση ενημέρωση σε συνέντευξη Τύπου, ώστε να τις ξεκαθαρίσει και να τις διευκρινίσει. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνέντευξης, όπου συμμετείχε ο Υπουργός Βιομηχανίας και Ενέργειας Αναστάσιος Πεπονής και ο

Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Γιάννης Καψής, οι δημοσιογράφοι επιχειρούσαν να εκμαιεύσουν μια δήλωση για τις μελλοντικές ενέργειες της ΔΕΠ, δηλαδή για γεωτρήσεις στην υφαλοκρηπίδα. Ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Καψής πήρε την πρωτοβουλία, εκτός πλαισίου κομματικής και κυβερνητικής γραμμής, και δήλωσε το περίφημο: «Το εάν, το πότε, το πώς και πού, θα κάνουμε γεωτρήσεις, αποτελεί κυρίαρχο δικαίωμα της Ελλάδας, εκφραζόμενο από την εκάστοτε νόμιμη κυβέρνησή της».

Η αντίδραση της Άγκυρας ήταν στις 14 Φεβρουαρίου να επισκεφθεί ο Τούρκος πρέσβης στην Αθήνα, Ναζμί Ακιμάν τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών Γιάννη Καψή, προκειμένου να υπάρξει σαφής διευκρίνιση του περιεχομένου της προαναφερθείσας δήλωσης. Οι δύο άνδρες συναντήθηκαν, παρουσία και του πρέσβη Κώστα Ζέππου, ο οποίος ήταν Διευθυντής της Α2 Διεύθυνσης Ελληνοτουρκικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών. Ο Ακιμάν ανέφερε ότι η χώρα του έχει παραμείνει πιστή στις διατάξεις του Πρακτικού της Βέρνης, με τον Καψή να επαναλαμβάνει πως η ελληνική πλευρά δεν το αναγνωρίζει και δεν δεσμεύεται από αυτό, ενώ επανέλαβε την χαρακτηριστική του φράση, ότι το «εάν, πότε, πού και πώς» θα διεξαχθούν τέτοιες δραστηριότητες εφάπτεται των δικαιωμάτων της ελληνικής κυβέρνησης. Ο Τούρκος πρέσβης απάντησε λέγοντας ότι δεν μπορούν να δεχθούν κάτι τέτοιο και τόνισε τον ενδεχόμενο αντιποίνων (Σολταρίδης, 1988, σελ. 23).

Τέλος, επιχείρησε μια τελευταία φορά να πιέσει, με τον Ζέππο να παρεμβαίνει λέγοντας ότι: «δεν υπάρχει κανένας λόγος να συνεχίζεται η συζήτηση αυτή κ.Ακιμάν, αφού κι εσείς και ο κ.Καψής ξεκινάτε από διαφορετικές θέσεις, αλλά το αποτέλεσμα είναι ίδιο, καμία χώρα δεν πρόκειται να κάνει, στο προβλεπτό μέλλον, γεωτρήσεις» (Καψής, 1990, σελ. 53), την ίδια στιγμή που ο «πόλεμος» δηλώσεων μεταξύ των δύο πλευρών είχε κλιμακωθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Πλέον ήταν σαφές ότι οι δύο χώρες θα οδηγούνταν σε επεισόδιο και ο Έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα Κωνσταντόπουλος τηλεγράφησε στις 5 Μαρτίου στο ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, αναφέροντας ότι συγκλήθηκε υπό άκρα μυστικότητα, έκτακτη σύσκεψη εκπροσώπων του Υπουργείου Άμυνας και του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας, ώστε να συζητηθούν οι εξελίξεις στα θέματα που είχαν προκύψει στο Αιγαίο.

Επίσης, ανέφερε ότι, από τη μεριά του ο Πρωθυπουργός Οζάλ, καθ' οδόν προς την Αμερική, όπου θα πραγματοποιούσε εγχείρηση ανοικτής καρδιάς στις 10 Μαρτίου, είχε εντείνει τις δηλώσεις του, κατηγορώντας την Ελλάδα για νέα πρόκληση. Το επόμενο βήμα κλιμάκωσης ήταν η απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης να στείλει το ωκεανογραφικό σκάφος «Piri – Reis»²⁴, δημοσιεύοντας παράλληλα και τον χάρτη στον οποίο απεικονιζόταν η πορεία που θα ακολουθούσε το πλοίο εντός της διαμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, με στόχο να διεξάγει έρευνες, γεγονός που έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου στην ελληνική πλευρά, για επικείμενη σύγκρουση. Το πλοίο, πράγματι απέπλευσε στις πρωϊνές ώρες της 19^{ης} Μαρτίου υπό τη συνοδεία της κανονιοφόρου «Ακ Χισάρ» και του αντιτορπιλικού «Αντατεπέ»²⁵ από τον όρμο Κέφαλος στο στενό της Ίμβρου.

Αφού πέρασε σε κοντινή απόσταση σχετικά από τη Θάσο, στη συνέχεια προσέγγισε τις ακτές του Άθω σε απόσταση 12 ναυτικών μιλίων (Καψής, 1990, σελ. 22) αλλά λόγω των κακών καιρικών συνθηκών που επικρατούσαν στις 20 Μαρτίου σταμάτησε τις δραστηριότητές του, ενώ καθ' όλη τη διάρκεια της πορείας του, βρισκόταν υπό διαρκή επιτήρηση από δυνάμεις του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού. Ωστόσο δεν ήταν η πρώτη φορά που το συγκεκριμένο πλοίο έβγαινε στο Αιγαίο για

²⁴ Πήρε το όνομά του από τον περίφημο και διακεκριμένο Οθωμανό Ναύαρχο Πίρι Ρέις.

²⁵ Το οποίο έπειτα αντικαταστάθηκε από το αντιτορπιλικό «Κοτσατεπέ»

έρευνες, αφού είχε πραγματοποιήσει επιστημονικού χαρακτήρα δραστηριότητες, τον Ιούλιο του 1983 στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου και συγκεκριμένα σε περιοχές ανάμεσα στις Κυκλάδες και τα Δωδεκάνησα, βορείως της Κρήτης και νοτίως της Φαλκονέρας, όπως και τον Μάιο του 1985 στα διεθνή ύδατα του Κεντρικού Αιγαίου.

Επίσης το πλοίο είχε παραβιάσει τους κανόνες αβλαβούς διέλευσης στα χωρικά ύδατα έξω από τη Ρόδο στις 22 Ιουλίου του 1986 και τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους είχε προχωρήσει σε έρευνες υδρογονανθράκων κατά μήκος των παραλίων της Μικράς Ασίας (Συρίγος, 2016, σελ. 380). Η ελληνική διπλωματία ενημέρωσε ξένους πρέσβεις και διπλωμάτες για τις εξελίξεις στο Αιγαίο και την τουρκική προκλητικότητα, με αρκετούς να «ξεφεύγουν» από την καθιερωμένη στάση των «ίσων αποστάσεων», γεγονός που προκάλεσε εκνευρισμό και στον Τούρκο πρέσβη όταν συναντήθηκε με τον Καψή για να του εκφράσει την ενόχλησή του για την «παρενόχληση» του απόπλου του «Πίρι –Ρέις».

Είναι χαρακτηριστικό ότι η Αθήνα αντέδρασε συντονισμένα σε πολιτικό, διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο προκειμένου, από τη μία να αναδείξει στους διεθνείς εταίρους, ότι δεν είναι διατεθειμένη να λάβει πρωτοβουλία προκλητικών κινήσεων, μεταφέροντας έτσι το «βάρος της ευθύνης» και την εικόνα του «aggressor» στην Τουρκία, από την άλλη ήθελε να καταστήσει σαφές ότι δεν πρόκειται να υποχωρήσει σε καμία περίπτωση, διατηρώντας έτσι το κύρος της ελληνικής κυβέρνησης στο εσωτερικό αλλά και την αξιοπιστία της ισχύος της έναντι της Τουρκίας.

Αυτό αποκρυσταλλώνεται και στην δήλωση που έκανε στις 20 Μαρτίου του 1987, ο κυβερνητικός Εκπρόσωπος λέγοντας ότι: «η Ελληνική Κυβέρνηση είναι υποχρεωμένη κι αποφασισμένη να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα και δεν θα φέρει

καμία ευθύνη για τις απρόβλεπτες συνέπειες που μπορεί να έχει η επιδείνωση της κατάστασης». Την ίδια μέρα ο Ανδρέας Παπανδρέου συναντήθηκε με τον Αρχηγό Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, Πτέραρχο Νικόλαο Κουρή, από τον οποίο ζήτησε ο Πρωθυπουργός πληροφορίες για την αμυντική κατάσταση της χώρας.

Ο Α/ΓΕΕΘΑ ήταν κατηγορηματικός: «Είμαστε έτοιμοι, χωρίς προϋποθέσεις, να προασπίσουμε τα σύνορά μας και τα νόμιμα δικαιώματά μας (Κουρής, 2010, σελ. 100). Στην Τουρκία, είχαν ήδη δρομολογηθεί διαδικασίες κινητοποίησης στο στρατιωτικό επίπεδο, με τις μονάδες της 1^{ης} Στρατιάς στη Θράκη και το Πολεμικό Ναυτικό να προπαρασκευάζεται εξίσου για κινητοποίηση συγκεντρωμένο στη Θάλασσα του Μαρμαρά. Σε επίπεδο ρητορικής, είχαν ξεκινήσει τα διαβήματα, οι επιστολές διπλωματών, όπως των Μονίμων Αντιπροσώπων στον ΟΗΕ και της Ελλάδας και της Τουρκίας ή και των αντιπροσώπων τους στο ΝΑΤΟ προκειμένου να επηρεάσουν την διεθνή κοινότητα ώστε να επιτύχουν διεθνή νομιμοποίηση των πολιτικών και στρατιωτικών ενεργειών τους.

Ενδεικτική, στο σημείο αυτό, είναι η στάση των ΗΠΑ. Ο Έλληνας Πρέσβης Γιώργος Παπούλας εξέφρασε τις ελληνικές θέσεις στον υφυπουργό Εξωτερικών για τις Πολιτικές Υποθέσεις Μάικλ Άρμακοστ, ο οποίος συνέστησε αυτοσυγκράτηση προς τις δύο πλευρές, όμως την ίδια στιγμή το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών διαμήνυε στο Μόνιμο Αντιπρόσωπό της στο ΝΑΤΟ ότι «η υπομονή της Τουρκίας εξαντλείται». Τις ημέρες αυτές πραγματοποιούσαν επίσκεψη στην Τουρκία ο Υπουργός Άμυνας Γκασπάρ Γουάϊνμπεργκερ και ο Υφυπουργός Άμυνας Ρίτσαρντ Περλ. Και οι δύο κυβερνητικοί αξιωματούχοι είχαν απασχολήσει την Ελλάδα καθώς δεν διατηρούσαν «ίσες αποστάσεις» μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας κάτι που φάνηκε και στην παρουσία τους στην Τουρκία, λίγες μέρες πριν ξεσπάσει το τριήμερο αποκορύφωσης της κρίσης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Ρίτσαρντ Περλ είχε επισημάνει²⁶, σε μια πάρα πολύ κρίσιμη και τεταμένη χρονική συγκυρία, ότι « δε νομίζω ότι οι Έλληνες θα κάνουν την ηλίθια πράξη να επεκτείνουν τα χωρικά τους ύδατα. Μπορεί να δημιουργηθούν επεισόδια στα σύνορα, στον αέρα και στη θάλασσα» (Σολταρίδης, 1988, σελ. 33). Στις 24 Μαρτίου, ο Υφυπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Καντεμίρ δήλωσε χαρακτηριστικά, στο πλαίσιο ενημέρωσης πρεσβευτών του NATO και της ΕΟΚ, πως τα αντίμετρα που θα λάβει η Τουρκία απέναντι στην Ελλάδα δεν θα είναι σε πολιτικό επίπεδο, εκφραζόμενα σε διεθνή fora όπως το NATO, αλλά αντιθέτως θα είναι «πρακτικά και διμερή»²⁷. Την επόμενη κιάλας ημέρα, συγκλήθηκε το Εθνικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας²⁸, με προεδρεύοντα τον Τούρκο Πρόεδρο Κενάν Εβρέν, ενώ έλαβαν μέρος ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης Καγιά Ερντέμ²⁹, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Τζεμάλ Γκιουζέλ, ο Υπουργός Δικαιοσύνης Σουγκουρλού και ο Υπουργός Εσωτερικών Αμπουλούντ, σύσσωμη η στρατιωτική ηγεσία με τον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων Νεκνέτ Ουρούγκ.

Τον λόγο πήρε και πάλι ο Καντεμίρ, ο οποίος δήλωσε, απευθυνόμενος στον Πρόεδρο Εβρέν ότι: «Ο σκοπός της Ελλάδας είναι να μετατρέψει το Αιγαίο σε ελληνική λίμνη, καιροφυλακτεί να αυξήσει τα χωρικά της ύδατα σε 12 ναυτικά μίλια, **μια επέκταση που η Τουρκία την θεωρεί αιτία πολέμου**. Εάν δεν κινηθούμε, το Αιγαίο θα χαθεί. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι κατά 97% η υφαλοκρηπίδα της ανήκει και γι' αυτό είναι ανάγκη να βγάλουμε στο Αιγαίο το σειсмоγραφικό σκάφος.

²⁶ Η δήλωση αυτή έγινε στον τούρκικο Τύπο την Κυριακή 22 Μαρτίου 1987, τέσσερις μέρες πριν ξεσπάσει η κρίση.

²⁷ (Καλής, 1990) σελ. 61, «of a practical nature»

²⁸ που είναι ιεραρχικά ανώτερο από την κυβέρνηση

²⁹ Που αντικαθιστούσε τον Πρωθυπουργό Οζάλ, που έλειπε για λόγους υγείας, όπως προαναφέρθηκε

Αν συνεχίσουμε να μένουμε πιστοί στη Βέρνη, τότε θα χαθεί ο υποθαλάσσιος πλούτος στο Αιγαίο. Με οποιονδήποτε τρόπο και με τις οποιεσδήποτε συνέπειες πρέπει το σειсмоγραφικό πλοίο μας να βρίσκεται στις γεωτρήσεις» (Σολταρίδης, 1988, σελ. 31). Ο Κενάν Εβρέν αποδέχθηκε και υιοθέτησε την, από κοινού του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών και του τουρκικού Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, πρόταση-απόφαση να αποσταλεί στο Αιγαίο το πλοίο Σισμίκ, η οποία επικυρώθηκε στη συνέχεια από το Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο επιπροσθέτως προχώρησε και στη χορήγηση αδειών στην Τουρκική Εταιρεία Πετρελαίων ΤΡΑΟ σε τέσσερις περιοχές στο Βόρειο Αιγαίο, προκειμένου να διεξάγει έρευνες, οι οποίες δημιουργούσαν τεράστια προβλήματα στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.

Ειδικότερα προβλεπόταν (Μαρδάς, 2013) :

1. Παραχώρηση με α/α 2640 για 1.822 τ.χιλ. που περικλείει την Σαμοθράκη αφήνοντας ένα μικρό διάυλο στη δυτική πλευρά.
2. Παραχώρηση με α/α 2641 για 2.881 τ.χιλ. που εκτείνεται σε όλο το νοτιοανατολικό τμήμα της Λήμνου.
3. Παραχώρηση με α/α 2642 για 3.633 τ.χιλ. που καλύπτει την περιοχή μεταξύ Σκύρου και Λέσβου.
4. Παραχώρηση με α/α 2643 για 1.245 τ.χιλ. που καλύπτει την περιοχή μεταξύ Λέσβου και Χίου.

Ο Αρχηγός Στόλου Ναύαρχος Ορχάν Καραμπουλούτ σε μια προσπάθεια επίδειξης ισχύος και επιχειρησιακής ετοιμότητας του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού δήλωσε στη συνέχεια ότι: «Είμαστε έτοιμοι για κάθε έκπληξη στο Αιγαίο, η εκπαίδευσή μας είναι ανώτερη και θα εκτελέσουμε το χρέος μας».

Επιπρόσθετα, ο Υποστράτηγος Γκιουβέν Εργκέτζ είχε προχωρήσει σε συνέντευξη Τύπου αναφέροντας πως: «το Σισμίκ προγραμματίστηκε να πραγματοποιήσει έρευνες αποπλέοντας προς το Αιγαίο τις πρωινές ώρες της 27^{ης} Μαρτίου, ενώ θα συνοδεύεται από πολεμικά πλοία και ο στρατός βρίσκεται σε επιφυλακή για να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα που επιβάλλουν οι περιστάσεις». Σε ερώτηση δημοσιογράφου για ενδεχόμενη παρενόχληση του Σισμίκ από ελληνικές δυνάμεις, ο Τούρκος εκπρόσωπος ήταν κατηγορηματικός για τις προβλεπόμενες ενέργειες και εντολές, δηλώνοντας πως επίθεση κατά το Σισμίκ συνεπαγόταν αιτία πολέμου (Cowell, 1987).

Η πορεία που θα ακολουθούσε το πλοίο ήταν ³⁰:

- η οριογραμμή των χωρικών υδάτων της Λήμνου – Ίμβρου – Κόλπου Ξηρούη
- οριογραμμή χωρικών υδάτων Αγίου Ευστρατίου – Παραλλήλου 3292Α
- η οριογραμμή χωρικών υδάτων Μικράς Ασίας – Τενέδου – Ίμβρου – Λήμνου
- η οριογραμμή χωρικών υδάτων Λέσβου
- η οριογραμμή χωρικών υδάτων Χίου – Χερσονήσου Ερυθραίας – Μικράς Ασίας - Λέσβου

Σε στρατιωτικό επίπεδο, ο τουρκικός Στόλος είχε ενισχυθεί και τακτικές μονάδες του πέρασαν τον Ελλήσποντο, ενώ τουρκικά υποβρύχια εν καταδύσει κατευθύνονταν προς το Αιγαίο, την ίδια στιγμή που η περίφημη «Στρατιά του Αιγαίου»³¹ βρισκόταν σε πλήρη ετοιμότητα. Τόσο η ανακοίνωση του τουρκικού Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας, όσο και οι δηλώσεις και οι προετοιμασίες της

³⁰ Εφημερίδα Κυβερνήσεως Τουρκικής Δημοκρατίας 26 Μαρτίου 1987

³¹ Η αλλιώς η 4^η Στρατιά

στρατιωτικής ηγεσίας δεν άφησαν περιθώριο χρονοτριβής στην ελληνική πλευρά. Η τριήμερη κρίση του Μαρτίου του 1987 είχε μόλις ξεκινήσει.

Στην Ελλάδα κινητοποιήθηκαν άμεσα οι διπλωματικοί, πολιτικοί και στρατιωτικοί μηχανισμοί. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός συγκάλεσε αμέσως έκτακτο ΚΥΣΕΑ. Στο Καστρί, μετέβησαν ο Υπουργός Άμυνας Χαραλαμπίδης, ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Καψής, άλλα υπηρεσιακά στελέχη και ο ΑΓΕΕΘΑ Πτέραρχος Κουρής, ο οποίος ενημέρωσε τους παρευρισκόμενους για τα στρατιωτικά μέτρα που έπρεπε να ληφθούν για την διαχείριση της κρίσης.

Αυτά συνίσταντο σε **α) ανάπτυξη του ελληνικού Στόλου στο Αιγαίο** **β) ενίσχυση των δυνάμεων του Στρατού Ξηράς στα σύνορα** **γ) άμεση και υπό άκρα μυστικότητα, επιστράτευση των εφέδρων**. Η απόφαση ελήφθη σύντομα. Το Σισμίκ δεν θα προχωρούσε σε οποιαδήποτε ενέργεια στην υφαλοκρηπίδα και σε περίπτωση που προχωρούσε παρά την παρουσία ελληνικών δυνάμεων, αυτές θα αντιδράσουν με κατάληψη του πλοίου και με χρήση βίας, αν το πλοίο δεν υποχωρούσε (Καψής, 1990, σελ. 66). Επίσης συμφωνήθηκε :

- Να ενημερωθούν ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ και ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Ασφαλείας για την επανειλημμένη προσπάθεια της ελληνικής κυβέρνησης να διευθετηθεί το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας βάσει Διεθνούς Δικαίου με δικαιοδοτικό όργανο το Δικαστήριο της Χάγης.
- Συνάντηση των Καψή και Ακιμάν, όπου θα επαναλαμβανόταν η ελληνική πρόθεση για νομική λύση προς αποφυγή κλιμάκωσης της κρίσεως.

- Σε περίπτωση που οι ΗΠΑ δεν επέμβουν προς αποκλιμάκωση, να προχωρήσουν οι διαδικασίες για το κλείσιμο της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη.
- Να μεταβεί ο Υπουργός Εξωτερικών Κάρολος Παπούλιας στη Σόφια, για να διεξάγει συνομιλίες με την βουλγαρική κυβέρνηση.

Σε στρατιωτικό επίπεδο, το Πολεμικό Ναυτικό αποτελούσε την αιχμή του δόρατος και των δύο πλευρών για την επικείμενη κρίση. Το βράδυ της 26^{ης} Μαρτίου συνεδρίασε το Ανώτατο Ναυτικό Συμβούλιο. Ο Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, Ναύαρχος Λεωνίδας Βασιλακόπουλος έθεσε την ατζέντα η οποία είχε ως επίκεντρο την επιχειρησιακή ετοιμότητα του Πολεμικού Ναυτικού και τις εναλλακτικές προσεγγίσεις του Στόλου για τη δράση του απέναντι στην Τουρκία. Η κινητοποίηση για την επιστράτευση προς εκπλήρωση των απαιτήσεων διοικητικής μέριμνας του Στόλου, παρά το γεγονός ότι συνάντησε εμπόδια, ολοκληρώθηκε και τα ξημερώματα της 27^{ης} Μαρτίου το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού εξέδωσε σήμα³² κήρυξης στρατιωτικού ανταρσιβισμού (Λυμπέρης, 1999, σελ. 311- 315).

Η δεύτερη ημέρα της κρίσης, ήταν το αποκορύφωμα μιας κλιμακούμενης έντασης ετών. Η ολομέλεια του ΚΥΣΕΑ επικύρωσε τις αποφάσεις της προηγούμενης μέρας και ο Έλληνας Πρωθυπουργός στη συνέχεια προχώρησε σε ομιλία για να ενημερώσει το Υπουργικό Συμβούλιο αλλά και τον ελληνικό λαό. Ο Πρωθυπουργός ανέφερε εισαγωγικά πως το ΚΥΣΕΑ θα συνεδρίαζε τακτικά στο ΕΘΚΕΠΙΧ³³ και στη συνέχεια ξεκίνησε την ομιλία του, η οποία είχε ως αξονικό στοιχείο τις εξελίξεις και

³² Αυτό σήμαινε ότι υπήρχε κίνδυνος για πιθανή τουρκική εχθρική ενέργεια τις επόμενες τριάντα έξι ώρες.

³³ Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων

τις τρέχουσες συνθήκες που επικρατούσαν τη δεδομένη χρονική στιγμή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και την επικείμενη κρίση. Διαχώρισε σε τρεις φάσεις την εκτίμησή του.

Στιγμιότυπο από την ομιλία Παπανδρέου στο υπουργικό συμβούλιο, 27 Μαρτίου 1987

Η πρώτη φάση συνδεόταν με την έξοδο του «Πίρι-Ρείζ» στο Αιγαίο και τις εντάσεις που προκάλεσε, η δεύτερη φάση συσχετιζόταν με τις κινήσεις του Τούρκου Μονίμου Αντιπροσώπου στον ΟΗΕ, ο οποίος είχε καταγγείλει την Ελλάδα για παραβίαση του Πρακτικού της Βέρνης και την ελληνική απάντηση. Η τρίτη φάση, αφορούσε την επικείμενη κρίση. Ο Ανδρέας Παπανδρέου αναφέρθηκε αρχικά στην απόφαση του τουρκικού Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας να αποστείλει το Σισμίκ, το οποίο ήταν ικανό να πραγματοποιεί σεισμικές έρευνες στο βυθό της θάλασσας³⁴, αλλά

³⁴ Σε αντίθεση με το «Πίρι-Ρείζ» που δεν έχει τέτοιες δυνατότητες

και στις σχετικές αδειοδοτήσεις που εγκρίθηκαν, που αφορούσαν περιοχές που ανήκουν κατά το 95% στην ελληνική υφαλοκρηπίδα³⁵, γεγονός που de facto θα οδηγούσε σε διχοτόμηση του Αιγαίου.

Στη συνέχεια έκανε λόγο για το Πρακτικό της Βέρνης και την Τουρκία, η οποία πλέον με την έξοδο του Σιςμίκ παραβίαζε το άρθρο 6, δηλαδή «για αποχή από οποιοσδήποτε ενέργειες στην υφαλοκρηπίδα που δύναται να παρενοχλήσουν τις διαπραγματεύσεις», οι οποίες παρά την άποψη της Τουρκίας ότι τερματίστηκαν επί κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ, εντούτοις έχουν διακοπεί ήδη από το Σεπτέμβριο του 1981.

Ελευθεροτυπία, 27 Μαρτίου 1987

Επίσης αναφέρθηκε και στην πολυήμερη παρουσία των δύο Αμερικανών υψηλόβαθμων κυβερνητικών αξιωματούχων στην Άγκυρα και την μεροληπτική στάση

³⁵ βάσει βασικών αρχών του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας τα νησιά, εν προκειμένω του Αιγαίου, έχουν υφαλοκρηπίδα

τους υπέρ της Τουρκίας, ενώ κατέστησε σαφές ότι η ελληνική κυβέρνηση θα προασπίσει με όλα τα μέσα που διαθέτει την χώρα, τα σύνορά της και τα κυριαρχικά δικαιώματά της, στέλνοντας με αυτόν τον τρόπο σαφές μήνυμα ότι ο λόγος του Πρωθυπουργού υποστηρίζεται εμπράκτως και έχει αξιοπιστία³⁶.

Συνέχεια στις δημόσιες τοποθετήσεις, έκανε ο Τούρκος Πρωθυπουργός, ο οποίος είχε φτάσει στο Λονδίνο, έπειτα από την εγχείρησή του στο Χιούστον των ΗΠΑ, ο οποίος δήλωσε ότι «αν η Ελλάδα επιθυμεί να αναζητήσει πετρέλαιο στο Αιγαίο, τότε θα αναγκαστεί η Τουρκία να απαντήσει και να φέρει σε εξαιρετικά δύσκολη θέση την Ελλάδα», ενώ πάλι οι Καντεμίρ και Εργκέτζ επιβεβαίωσαν την προγραμματισμένη πορεία του Σισμίκ αλλά και την ετοιμότητα και την επιφυλακή στην οποία βρίσκονταν οι Ένοπλες Δυνάμεις. Στο πλαίσιο των αποφάσεων που είχε λάβει το ΚΥΣΕΑ, εντάσσονταν αφενός οι προγραμματισμένες συναντήσεις του Καψή, πρώτα με τον Αμερικανό πρέσβη Κήλυ και αργότερα με τον Τούρκο Πρέσβη Ακιμάν και αφετέρου η επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών Παπούλια στη Σόφια της Βουλγαρίας.

Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Καψής, συναντήθηκε με τον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα Μπομπ Κήλυ, περίπου στις 6 μ.μ, προκειμένου να του ανακοινωθεί η πρόθεση της κυβέρνησης να κλείσει η αμερικανική βάση στη Νέα Μάκρη. Το κλίμα της συνάντησης ήταν βαρύ, με τον Καψή να διευκρινίζει ότι στρατιωτικοί λόγοι και κατ' επέκταση εθνικής ασφάλειας, δεν επέτρεπαν πλέον την λειτουργία της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη, λόγω των παρεμβολών που θα έθεταν σε κίνδυνο τις επιχειρήσεις της ελληνικής Πολεμικής

³⁶ Ολόκληρη η ομιλία του Πρωθυπουργού προς το Υπουργικό Συμβούλιο είναι διαθέσιμη στο Διαδίκτυο στον παρακάτω σύνδεσμο <https://www.youtube.com/watch?v=LyT0Ipi4Q6E&t=972s> τελευταία πρόσβαση 1/12/18

Αεροπορίας. Ο Αμερικανός πρέσβης αντέδρασε, λέγοντας ότι η συμφωνία για τις αμερικανικές βάσεις προέβλεπε πρώτα διαβουλεύσεις για ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Ο Καψής όμως, προετοιμασμένος για αυτό το επιχείρημα, αντιπαρήλθε λέγοντας πως και πάλι δεν αναστέλλεται το αναφαίρετο δικαίωμα της ελληνικής κυβέρνησης να προχωρήσει στην ενέργεια αυτή.

Ειδικότερα, η Συμφωνία Οικονομικής και Αμυντικής Συνεργασίας - Agreement for Cooperation on Defense and Economy (DECA), του Σεπτεμβρίου 1983 μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ, προέβλεπε μεταξύ άλλων³⁷ στο άρθρο υπ' αριθμόν 7, που επικαλέστηκε εκείνη τη στιγμή ο Έλληνας διπλωμάτης, ότι καμία από τις άλλες διατάξεις της συμφωνίας δεν αίρει το δικαίωμα της Ελληνικής Δημοκρατίας, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, να λαμβάνει αμέσως τα κατάλληλα περιοριστικά μέτρα που απαιτούνται για τη διασφάλιση των ζωτικών συμφερόντων και της εθνικής ασφάλειας σε περίπτωση ανάγκης (Κουρής, 2010, σελ. 60).

Επιστρέφοντας και πάλι στα γεγονότα που έλαβαν χώρα τη δεύτερη ημέρα της κρίσης, έπειτα από τη συνάντηση με τον Αμερικανό πρέσβη, ο Καψής προέβη σε νέα συνάντηση αυτή τη φορά με τον Τούρκο πρέσβη Ακιμάν, στον οποίο απέδωσε διάβημα, το οποίο επαναδιατύπωνε την ελληνική θέση αναφορικά με την εξαγορά των μετοχών της κοινοπραξίας, το «εάν, τότε, πού και πώς» θα διεξαχθούν γεωτρήσεις στην υφαλοκρηπίδα και για την διευθέτηση των νομικών ζητημάτων στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

³⁷ όπως την de facto υποβάθμιση του Έλληνα Διοικητή, ο οποίος ονομαζόταν πλέον Έλληνας Αντιπρόσωπος και είχε πρόσβαση στους χώρους των τεχνικών λειτουργιών κατόπιν συμφωνημένων διαδικασιών.

Επίσης, επισήμανε ότι η τουρκική πλευρά πρέπει να απέχει από τις όποιες δραστηριότητες στο Αιγαίο έχουν δρομολογήσει, εννοώντας προφανώς την έξοδο του Σισμίκ. Εκτός από τις επαφές του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, κρίσιμο έργο είχε αναλάβει και ο Υπουργός Εξωτερικών Κάρολος Παπούλιας, ο οποίος μετέβη αυθημερόν στη Βουλγαρία³⁸ ώστε να πραγματοποιήσει συνομιλίες με τον Βούλγαρο Πρόεδρο Τέοντορ Ζίβκωφ, που διατηρούσε πολύ καλές και στενές σχέσεις με τον Έλληνα Πρωθυπουργό.

Αυτό φάνηκε από την θετική ανταπόκριση του τελευταίου. Ο Ζίβκωφ διαβεβαίωσε ότι δεν υφίσταται απειλή εκ μέρους της Βουλγαρίας και αν ήθελε η ελληνική πλευρά, θα μπορούσε δίχως επιφυλάξεις να μεταφέρει τα στρατεύματά της από τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα για να ενισχύσει το ελληνοτουρκικό μέτωπο, ενώ ακόμα έδωσε διαταγή να κατευθυνθεί μια μηχανοκίνητη ταξιαρχία από το ελληνοβουλγαρικό μέτωπο στα σύνορα με την Τουρκία, αποδεικνύοντας την σαφή και αξιόπιστη στήριξή του στην Ελλάδα (Γιαλλουρίδης, 2001, σελ. 286). Στο πλαίσιο της εξωτερικής εξισορρόπησης που υλοποίησε ο Παπανδρέου, αντίστοιχες διαβουλεύσεις φαίνεται να πραγματοποίησε και ο διοικητής της ΚΥΠ, Κώστας Τζίμας, με τις κυβερνήσεις του Ιράκ και της Συρίας (Συρίγος, 2016, σελ. 381).

³⁸ Με στρατιωτικό αεροσκάφος, κατόπιν διαμεσολαβήσεως του /ΑΓΕΕΘΑ Κουρή

Εικόνα 2: Το Σισμίκ συνοδεύει πολεμικό πλοίο, Ελευθεροτυπία, 30 Μαρτίου 1987

Στη θάλασσα του Αιγαίου, την ίδια στιγμή, ο ελληνικός Στόλος, έχοντας ολοκληρώσει από τις πρώτες πρωινές ώρες την προετοιμασία του, είχε αναπτυχθεί βάσει των προβλεπόμενων σχεδιασμών. Ο Λυμπέρης, Αρχηγός Στόλου τότε, αποφάσισε την ταχεία ανάπτυξη του στόλου χωρίς ολοκλήρωση της κινητοποίησης, λαμβάνοντας μεγάλο ρίσκο για την τελική επιχειρησιακή ετοιμότητα των ελληνικών ναυτικών δυνάμεων. Οι Κανόνες εμπλοκής είχαν εκδοθεί από το ΚΥΣΕΑ, τον Α/ΓΕΕΘΑ και τον Α/ΓΕΝ³⁹ και ήταν σαφείς. Καθόριζαν φανερές επιχειρήσεις, επιμονή στις επαφές των υποβρυχίων και χρήση φωτεινών προβολέων τη νύχτα για την αναγνώριση πλοίων και σκαφών. Επίσης, βάσει των Κανόνων Εμπλοκής, τα ελληνικά πλοία ήταν ελεύθερα να στρέφουν τα ραντάρ οπλικών συστημάτων αλλά και τον οπλισμό τους εναντίον τουρκικών πλοίων, ανάλογα με τις κινήσεις και τις ενέργειές τους.

³⁹ Αρχηγό Γενικό Επιτελείου Ναυτικού

Ήταν σαφές, λοιπόν, ότι οποιαδήποτε παρενόχληση ή πρόκληση, προερχόταν από την τουρκική πλευρά, η ελληνική πλευρά θα απαντούσε στον ίδιο βαθμό και στην ίδια έκταση (Λυμπέρης, 1999). Συνοπτικά, η αποστολή του Πολεμικού Ναυτικού ήταν η προάσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο, κάτι το οποίο ήταν απολύτως συνυφασμένο με την πολιτική βούληση και τον αντικειμενικό σκοπό που είχε θέσει η κυβερνητική ηγεσία, κάτι που αποτελεί βασική αρχή της στρατηγικής θεωρίας. Το διπλωματικό και πολιτικό παιχνίδι, ωστόσο, δεν διαδραματιζόταν μόνο στην Αθήνα και στην Άγκυρα. Στις Βρυξέλλες, στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, η Στρατιωτική Επιτροπή συνεδρίασε και ο Έλληνας Μόνιμος Αντιπρόσωπος Ζαχαράκης εξηγούσε την κατάσταση που επικρατούσε στο Αιγαίο: «έχουμε λάβει όλα τα απαραίτητα προληπτικά μέτρα, προκειμένου να αποφευχθεί μια κρίση, ωστόσο είμαστε ικανοί και αποφασισμένοι να υπερασπιστούμε τα νόμιμα συμφέροντά μας με οποιοδήποτε τίμημα και κόστος».

Στη συνέχεια προσέθεσε ότι πρόκειται για μια «τουρκική δράση, όχι τουρκική αντίδραση» αυτό που εξελισσόταν στο Αιγαίο, ώστε να δείξει πως η Τουρκία ήταν αυτή που έλαβε πρωτοβουλία για τη δημιουργία επεισοδίου, πείθοντας τους ξένους διπλωμάτες και Μόνιμους Αντιπροσώπους στο ΝΑΤΟ, για τις ελληνικές θέσεις και την αξιοπιστία τους. Το ίδιο επιχειρούσε και ο Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ Δούντας, ο οποίος είχε ενημερώσει τον ΓΓ του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τις διπλωματικές κινήσεις της Ελλάδας, ότι ακόμα και την ύστατη στιγμή, η χώρα επιθυμούσε αποκλιμάκωση και διευθέτηση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας μέσω προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Όπως ήταν φυσικό, ο Γενικός Γραμματέας ανταποκρίθηκε θετικά, βλέποντας πως πράγματι η ελληνική πλευρά επιδιώκει την πολιτική και νομική λύση και όχι τη χρήση βίας και τον «εκβιασμό» για τη δημιουργία τετελεσμένων.

Η εντατική προσπάθεια και εργασία των Ελλήνων διπλωματών σε NATO και ΟΗΕ, είχε θετικό αντίκρουσμα και ανταπόκριση, γεγονός που βελτίωνε την διεθνή νομιμοποίηση της Ελλάδας ως προς τις ενέργειες που λάμβανε. Έπειτα από την ενημέρωση των αξιωματούχων του NATO, ο Γενικός Γραμματέας της Συμμαχίας, ο Βρετανός Λόρδος Κάρρινγκτον, διαπίστωσε την κρισιμότητα της κατάστασης και προχώρησε σε ενέργειες για να επισπεύσει μια διαδικασία αποκλιμάκωσης. Ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Καψής, είχε τηλεφωνική επικοινωνία μαζί του, στην οποία, πολύ συνοπτικά, του έδωσε να καταλάβει πως την επομένη, δηλαδή στις 28 Μαρτίου, ημέρα Σάββατο, οι δύο στόλοι θα έρθουν αντιμέτωποι, με τις ελληνικές δυνάμεις να έχουν την κυβερνητική έγκριση και διαταγή να εμποδίσουν το Σισμίκ και αν ήταν ανάγκαιο να το βυθίσουν, ανοίγοντας πυρ, κάτι που θα οδηγούσε αυτόματα σε ανοιχτή σύγκρουση και σε πόλεμο.

Μια τέτοια εξέλιξη θα είχε ως αποτέλεσμα αυτόματα την κατάρρευση της νοτιανατολικής πτέρυγας του NATO, σε συνδυασμό και με τις επαφές Ελλάδας - Βουλγαρίας, που συνιστούσε τον μεγαλύτερο, αλλά πλέον υπαρκτό, φόβο της Συμμαχίας. Αυτό ήταν αρκετό για να πείσει τον Λόρδο Κάρρινγκτον, ότι τα χρονικά περιθώρια είχαν σχεδόν εξανημιστεί και έκτακτη δράση ήταν επιτακτική. Όπως και έγινε, αφού αμέσως επικοινωνήσε με τον Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών σερ Τζέφρι Χάου και καθιερώθηκε διάυλος επικοινωνίας με τον Οζάλ. Αποτέλεσμα ήταν ο Τούρκος Πρωθυπουργός να δηλώσει αργά το βράδυ, κατά τις 10 μ.μ., πως: « αν δεν βγούν [οι Έλληνες] έξω από τα χωρικά τους ύδατα, τότε δεν θα βγούμε και εμείς.. Το ερευνητικό σκάφος και τα πλοία που το συνοδεύουν θα μείνουν εντός τουρκικών χωρικών υδάτων»⁴⁰.

⁴⁰ Συνέντευξη του στο BBC, ενώ επαναδημοσιεύτηκε από διεθνή πρακτορεία ειδήσεων , όπως το Reuters , ZDF

δεν προχώρησε προς την διασφισθητούενη υφαλοκρηπίδα και αφού παρέμεινε εντός αιγιαλίτιδας ζώνης της Τουρκίας, το βράδυ αγκυροβόλησε στην Καλλίπολη.

Παρ' όλα αυτά, οι δυνάμεις του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού, παρέμειναν στον ίδιο βαθμό επιχειρησιακής ετοιμότητας, μέχρι και τις 30 Μαρτίου, όταν και δόθηκε διαταγή σταδιακής επανόδου των μονάδων του Στόλου στις βάσεις του, με την ολοκληρωτική απομάκρυνση των ελληνικών δυνάμεων από την περιοχή από την 1^η Απριλίου (Λυμπέρης, 1999, σελ. 307). Στο πολιτικό επίπεδο, η τελευταία ημέρα της κρίσης χαρακτηρίστηκε από έντονες διαμάχες μεταξύ κυβερνητικών στελεχών, πρέσβων και διπλωματών στην πλευρά της Τουρκίας, ενώ ιδιαίτερα έντονη ήταν και η δράση του ξένου Τύπου, που επιχειρούσε να «αποκωδικοποιήσει» τα όσα είχαν λάβει χώρα τα τελευταία εικοσιτετράωρα. Οι δηλώσεις Οζάλ, της προηγούμενης μέρας δεν είχαν αναλωθεί μόνο στην μη έξοδο του Σισμίκ στην υφαλοκρηπίδα, αλλά είχε γίνει και αναφορά στην από κοινού εκμετάλλευση των κοιτασμάτων πετρελαίου στην υφαλοκρηπίδα, η οποία κατά τον Οζάλ, έπρεπε να γίνει με «δίκαιο τρόπο».

Η επαναδιατύπωση των θέσεων και των δύο πλευρών, αποσκοπούσε στην διευκρίνιση των οποιωνδήποτε παρερμηνειών για να επιτευχθεί αποκλιμάκωση στις δύο πλευρές, ενώ ακόμα δόθηκε⁴¹ εντολή άρσης της αναστολής λειτουργιών της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη (Καψής, 1990, σελ. 18). Εδώ αξίζει να σημειωθεί, πως ο Τούρκος Πρωθυπουργός, επιχειρούσε να «πολιτικοποιήσει» την τελευταία φάση της κρίσης, στην ύστατη προσπάθεια να αποκομίσει όφελος, παρά την υποχώρηση του, στην έξοδο του Σισμίκ. Μέσω των δηλώσεών του, πίεζε για συνομιλίες και πολιτική

⁴¹ Ο Καψής αναφέρει ότι ενώ την εντολή για την ενέργεια αυτή του την έδωσε ο Υπουργός Εξωτερικών Παπούλιας, θεωρώντας πως την είχε δώσει αρχικά ο Παπανδρέου, στη συνέχεια ο Πρωθυπουργός τηλεφώνησε στον Καψή, οργισμένος, ρωτώντας τον ποιος πήρε την πρωτοβουλία για την εντολή αυτή.

διευθέτηση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας, κάτι που η ελληνική πλευρά δεν δεχόταν.

Παράλληλα, έπρεπε με κάποιο τρόπο να «δικαιολογήσει» την σαφή υποχώρηση της Τουρκίας, να διατηρήσει το κύρος και την αξιοπιστία τους, δίχως να «διαφανεί» ένας σαφής κερδισμένος και ηττημένος από όλη την κρίση. Ωστόσο αυτό τον έφερνε αντιμέτωπο τόσο στο εσωτερικό της χώρας του, απέναντι στο κεμαλικό στρατιωτικό «βαθύ κράτος» όσο και στο εξωτερικό, με τους διπλωμάτες στο ΝΑΤΟ, στον ΟΗΕ και κυρίως με το Υπουργείο Εξωτερικών. Αυτή η άτυπη «κόντρα» Οζάλ και στρατιωτικών και άλλων αξιωματούχων, υποστηριζόμενων από το «βαθύ κράτος» φαίνεται και στο γεγονός, ότι ενώ το βράδυ της 27^{ης} Μαρτίου, η δήλωση Οζάλ σήμαινε ξεκάθαρα την υποχώρηση της Τουρκίας, εντούτοις λίγες ώρες μετά, ξημερώματα 28^{ης} Μαρτίου, ο Ακιμάν παρέμενε ακόμα σε επικοινωνία με το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών εμμένοντας στη σταθερή γραμμή του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας.

Ο Τούρκος Πρωθυπουργός, έπειτα από τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον Εβρέν κι αφού του εξέφρασε τους λόγους υπό τους οποίους αναγκάστηκε να υποχωρήσει, ζήτησε την μεταστροφή του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, κάτι που όπως ήταν αναμενόμενο δυσαρέστησε τους στρατιωτικούς. Το γεγονός ότι ο ίδιος δεν βρισκόταν στην Τουρκία για να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων, την περίοδο πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της κρίσης, εργαλειοποιήθηκε από τον Τούρκο Πρωθυπουργό για να μεταφέρει το βάρος της ευθύνης σε αυτούς, ενώ αποτέλεσε την αφορμή για να προχωρήσει σε περιορισμό του στρατιωτικού κατεστημένου και των ευνοούμενων του, όπως έγινε με την αντικατάσταση του Υπουργού Εξωτερικών Βαχίτ Χαλέφογλου, από τον Μεσούτ Γιλμάζ και αλλά και του Τούρκου πρέσβη στην Αθήνα Ναζμί Ακιμάν.

Χαρακτηριστικό είναι πάντως, πως όσον αφορά, τη διεθνή διάσταση της κρίσης, ο τρόπος με τον οποίο το διπλωματικό κεφάλαιο και το Υπουργείο Εξωτερικών εργάστηκε, είχε ως αποτέλεσμα οι Δυτικές χώρες να κρατήσουν μια σχετικά θετική στάση υπέρ της Ελλάδας. Η συνεισφορά του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών, αλλά και του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ, Λόρδου Κάρρινγκτον, είχαν αποδειχθεί καταλυτικής σημασίας, η οποία όμως είχε μια άλλη συνέπεια. Είχε χαράξει μια πορεία ώστε οι δύο χώρες να οδηγηθούν στο τραπέζι του διαλόγου, με αποτέλεσμα την πολιτικοποίηση της κρίσης και την Τουρκία να προσπαθεί να επιτύχει τον αντικειμενικό σκοπό της, δηλαδή να παρασύρει την Ελλάδα σε συνομιλίες και διαβουλεύσεις «εφ'όλης της ύλης», αυτό που δεν πέτυχε στρατιωτικά και με την έξοδο του Σισμίκ.

Η κρίση είχε λήξει, όμως πλέον είχε ανοίξει ένα νέο κεφάλαιο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, που συνοψίζεται στο περίφημο «πνεύμα του Νταβός». Μετά την κρίση του Μαρτίου του 1987, οι δύο πλευρές εισήλθαν σε μια περίοδο διαβουλεύσεων, προκειμένου να βρεθεί μια λύση ώστε να μην επαναληφθούν παρόμοιες καταστάσεις και προκλήσεις. Η ελληνική πλευρά επιθυμούσε, όπως προαναφέρθηκε προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο, ενώ η Τουρκία προσπαθούσε να υποβαθμίσει τη νομική διάσταση του ζητήματος, προωθώντας διμερείς διαπραγματεύσεις για την υφαλοκρηπίδα. Χαρακτηριστικό είναι, ότι πέρα από κάποια μικρής κλίμακας επεισόδια, δεν υπήρξε καμία ενέργεια για διενέργηση γεωτρήσεων ή ερευνών στην υφαλοκρηπίδα, κάτι που συνεπαγόταν άτυπη εφαρμογή των διατάξεων του Πρακτικού της Βέρνης.

Η ανταλλαγή μηνυμάτων Οζάλ και Παπανδρέου, συνιστούσε τον διαύλο επικοινωνίας των δύο ηγετών, οι οποίοι δέχονταν πιέσεις και από τον διεθνή παράγοντα, με τον Οζάλ να «αισθάνεται» αυτή την πίεση σε μεγαλύτερο βαθμό, καθώς

πορευόταν ακόμα στο στρατηγικό του πλάνο, που ήταν η ένταξη στην ΕΟΚ και συνεπώς ήταν επιφορτισμένος με ένα μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης ως προς την ταχεία βελτίωση των διμερών σχέσεων. Παράλληλα όμως, είχε και ένα πλεονέκτημα, ότι οι διαβουλεύσεις και η πορεία των συζητήσεων είχαν περισσότερο πολιτικό χαρακτήρα, που με την πάροδο του χρόνου, μείωνε τις πιθανότητες προσφυγής σε διεθνή δικαιοδοτικά όργανα⁴².

Έτσι δημιουργήθηκε μια de facto κατάσταση που κορυφώθηκε στο Νταβός, το διήμερο της 30^{ης} και 31^{ης} Ιανουαρίου του 1988, όταν οι δύο Πρωθυπουργοί, πρωταγωνιστές της κρίσης, συναντήθηκαν για διαπραγματεύσεις με ευρεία ατζέντα θεμάτων, όμως σε ό,τι είχε να κάνει με την υφαλοκρηπίδα και την κρίση του Μαρτίου του 1987 και οι δύο ηγέτες τόνισαν ότι κάτι τέτοιο δεν μπορούσε να επαναληφθεί, καθώς έδιναν την ευκαιρία σε τρίτες χώρες να παρεμβαίνουν στο εσωτερικό τους και να εκμεταλλεύονται τις ελληνοτουρκικές διαφορές (Συρίγος, 2016, σελ. 387).

Ο Τούρκος Πρωθυπουργός ανέπτυξε τα επιχειρήματά του, σύμφωνα με τα οποία δεν μπορούσε να αποδεχθεί ούτε η κυβέρνηση αλλά ούτε ο τουρκικός λαός μια προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο, καθώς εκτιμούσαν πως η απόφαση δεν θα ήταν καθόλου ευνοϊκή και θα έθιγε τα, κατ'εκτίμησή τους, συμφέροντά τους στο Αιγαίο, ενώ μια επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στα 12 ναυτικά μίλια θα συνεπαγόταν de facto αποκλεισμό της Τουρκίας από τα διεθνή ύδατα και την απώλεια οριοθετήσεως υφαλοκρηπίδας⁴³.

Έτσι ο Οζάλ πρότεινε μια άλλη μορφή εύρεσης λύσεως, όπως η διμερής διαπραγμάτευση βάσει της αρχής της ευθυδικίας ή ακόμα και συνεκμετάλλευση. Η

⁴² Πρόκειται για μια λεπτή, αλλά πολύ σημαντική διαφοροποίηση ως προς την φύση των συνομιλιών, που επηρέασε εν τέλει την έκβασή τους, με αρνητικό πρόσημο για την Ελλάδα.

⁴³ Καθώς το 70% της συνολικής επικράτειας του Αιγαίου θα επερχόταν στην ελληνική πλευρά.

απάντηση του Παπανδρέου ήταν πως το δικαίωμα επέκτασης των ελληνικών χωρικών υδάτων στο Αιγαίο απορρέει από το Διεθνές Δίκαιο και τη διεθνή πρακτική και σε περίπτωση που δεν το ασκούσε, αυτό συνεπαγόταν υποχώρηση και απεμπόληση κυριαρχικών δικαιωμάτων . Όπως ήταν φυσικό, οι δύο πλευρές δεν μπορούσαν να συμφωνήσουν αλλά δέχθηκαν να τεθούν τα ζητήματα αυτά στο «περιθώριο».

Τα γεγονότα στο Νταβός είναι συνυφασμένα, αλλά για αρνητικούς λόγους, όχι μόνο με την κρίση του 1987, αλλά με την όλη, μέχρι τότε, διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, από το Νοέμβριο του 1981. Βασικές πολιτικές κατευθυντήριες γραμμές που έθεσε η νέα ελληνική κυβέρνηση, όπως η διακοπή του διαλόγου με την Τουρκία, η μη αναγνώριση διαφορών στο Αιγαίο, καμία υποχώρηση στην άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, είχαν πλέον είτε αλλοιωθεί είτε αντιστραφεί σε μικρό η μεγάλο βαθμό. Δηλαδή, θα ήταν αδιανόητο πριν από μερικά χρόνια να σκεφτεί κάποιος ότι ο Παπανδρέου α) θα διεξήγαγε συνομιλίες με τον Τούρκο Πρωθυπουργό σε πολύ θετικό κλίμα, β) θα πραγματοποιούσε διαβουλεύσεις και συζητήσεις για τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα και τον τρόπο άσκησής τους.

Επίσης γ) το ότι θα αποδεχόταν να παραγκωνιστούν κρίσιμα ζητήματα εθνικού συμφέροντος, για τα οποία μάλιστα παρολίγο να σημειωθεί και πολεμική σύγκρουση λίγους μήνες πριν, όπως η υφαλοκρηπίδα. Αν αναλογιστεί κάποιος πως εκείνη την περίοδο στην πραγματικότητα ο Οζάλ βρισκόταν σε μειονεκτική θέση, καθώς επιθυμούσε διακαώς να αποδείξει αλλά και να αναδείξει μια συμπεριφορά και στάση που θα του ενίσχυε την ένταξη στην ΕΟΚ, είναι εμφανές πως η ελληνική πλευρά δεν αξιοποίησε καθόλου τη χρονική αυτή συγκυρία προς όφελός της, όχι απαραίτητα για άμεση επίλυση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας, αλλά έστω για την ανάληψη πρωτοβουλιών, όπου αυτή θα είχε το πάνω χέρι και θα κατηύθυνε την πορεία των διπλωματικών κινήσεων και ενεργειών. Το «mea culpa» του Παπανδρέου, δηλαδή το

λάθος του, αναφορικά με τον χειρισμό κρίσιμων ζητημάτων όπως η υφαλοκρηπίδα στο Νταβός, συνοψίζει την έλλειψη ορθολογικής σκέψης του, κάτι όμως που όσον αφορά την κρίση του Μαρτίου του 1987, πρέπει να εξετασθεί.

4 Ερμηνεύοντας την κρίση του 1987

Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα από την Πέμπτη 26 Μαρτίου 1987 έως το Σάββατο 28 Μαρτίου 1987, αποτελούν την κορυφή του “παγόβουνου” μιας ευρύτερης αντιπαράθεσης με κλιμακούμενη ένταση, ήδη από το 1981. Ο λόγος για τον οποίο παρατέθηκαν τα γεγονότα από την συγκεκριμένη χρονική στιγμή, δηλαδή τις αρχές της δεκαετίας του 80’ εξυπηρετεί ακριβώς αυτόν τον σκοπό. Η ρητορική των δύο πλευρών, με την πάροδο των ετών και με τα όσα επεισόδια έλαβαν χώρα στο ενδιάμεσο, όπως για παράδειγμα το επεισόδιο με το “Πάνθηρ”, έδιναν την αφορμή και στις δύο χώρες να αυξήσουν τις πιέσεις.

Η εφαρμογή των θεωρητικών μοντέλων - εργαλείων ανάλυσης που παρουσιάστηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, δηλαδή το μοντέλο του ορθολογικού δρώντος και η θεωρία των αντιλήψεων και των παρανοήσεων είναι σε θέση να ερμηνεύσουν τόσο την ορθολογική στάση και την πρακτική της ελληνικής και της τουρκικής πλευράς, δια φωτίζοντας παράλληλα τον τρόπο με τον οποίο οι πεποιθήσεις της κάθε πλευράς διαμόρφωνε την αντίληψη που είχε η μία για την άλλη.

Αρχικά, όσον αφορά την ορθολογική δράση της ελληνικής κυβερνητικής ηγεσίας, η βασική μονάδα που ήταν αρμόδια για την λήψη αποφάσεων ήταν το ΚΥΣΕΑ, με κεντρικό ρόλο αυτό του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου. Η ιδεολογική βάση του Πρωθυπουργού, που εκφραζόταν τόσο στην σοσιαλιστική κυβερνητική πολιτική του στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στην εξωτερική πολιτική είχε ως βασικό πρόσημο τον αντι-αμερικανισμό και την ιμπεριαλιστική προέκτασή του, γεγονός που δεν εκτιμήθηκε από τις ΗΠΑ, όταν είδαν ότι ένας ηγέτης με τις παραπάνω αντιλήψεις αναλαμβάνει την εξουσία σε ένα κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ, με νευραλγική, για τη Συμμαχία, γεωπολιτική και γεωστρατηγική θέση.

Επίσης, το στρατηγικό πρόβλημα, η κρίση του 1987, επικεντρώθηκε γύρω από την έξοδο του Σισμίκ, το οποίο θα προχωρούσε σε ενέργειες στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Απαντώντας, λοιπόν τα ερωτήματα, που θέτει το μοντέλο του ορθολογικού δρώντα, η απειλή που προκύπτει από το στρατηγικό πρόβλημα είναι η αναθεώρηση του status quo από την Τουρκία, αναφορικά με την υφαλοκρηπίδα και σε δεύτερο βαθμό η δημιουργία ενός τετελεσμένου ή αλλιώς «fait accompli», το οποίο συνεπάγεται τόσο απεμπόληση κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας στην περιοχή όσο και απώλεια ζωτικών εθνικών συμφερόντων. Έχοντας λάβει υπόψη αυτά τα δεδομένα, το επόμενο στάδιο είναι να υπολογιστούν το κόστος και το όφελος ώστε να προταθούν εναλλακτικές λύσεις. Είναι όμως κάτι τέτοιο εφικτό ;

Μια υποχώρηση ή αδράνεια στην έξοδο του Σισμίκ, θα έδινε την εντύπωση στην Τουρκία ότι η Ελλάδα δεν είναι διατεθειμένη να αντιπαραβάλλει ανάλογη ισχύ για να αντιμετωπίσει αυτήν την έκδηλη προκλητική ενέργεια. Η Ελλάδα θα φαινόταν σαν να ανεχόταν ή έστω δεχόταν τουρκικές δραστηριότητες σε μια περιοχή που έθετε σε αμφισβήτηση ακόμα και τα ελληνικά νησιά και τα δικαιώματα που τους παρέχει το Διεθνές Δίκαιο. Άρα, η αδράνεια ή η προσκόλληση σε έντονες δηλώσεις και σε αυστηρά διαβήματα σε διπλωματικό επίπεδο, δεν θα ήταν αρκετή ούτε ικανοποιητική αντίδραση. Επίσης, δεν πρέπει να λησμονείται και η κοινή γνώμη και ο λαός, που θα έβλεπε την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να μην υπερασπίζεται το κύρος, την τιμή και αξιοπρέπεια της χώρας απέναντι στον «εχθρό» αλλά και στο διεθνές σύστημα. Παρόλο που το ΠΑΣΟΚ είχε κερδίσει τις τελευταίες εκλογές⁴⁴, η εσωτερική νομιμοποίηση της κυβέρνησης Παπανδρέου είχε δεχθεί πλήγματα και μια αποτυχία στον χειρισμό της κρίσης του 1987, τέτοιου βεληνεκούς, θα ήταν το μοιραίο χτύπημα και ο Πρωθυπουργός το ήξερε.

⁴⁴ Τη δεύτερη εκλογική του νίκη στη σειρά

Ο στόχος και η επιδίωξη του Πρωθυπουργού ήταν σαφής, την είχε εκφράσει δημόσια και την είχε γνωστοποιήσει στην Τουρκία, ήταν η υπεράσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας και η προστασία της εθνικής κυριαρχίας. Ο υπολογισμός κόστους – οφέλους, στην προκειμένη περίπτωση, δεν επιτρέπει ούτε έχει χώρο για εκπτώσεις, υποχωρήσεις, αδράνεια. Αντιθέτως απαιτείται αντίδραση απέναντι στην αντιτιθέμενη βούληση, προς την υπεράσπιση των ζωτικών συμφερόντων της χώρας και εφόσον είχε καταστεί σαφές ότι οι πολιτικοί και διπλωματικοί διάυλοι επικοινωνίας Ελλάδας και Τουρκίας είχαν βρεθεί σε «τέλμα» τότε η μόνη λύση θα προερχόταν από στρατιωτικά μέσα και πολεμική σύγκρουση.

Το παραπάνω μπορεί να γίνει κατανοητό μέσω της αποστροφής του κλασσικού θεωρητικού της στρατηγικής Καρλ φον Κλαούζεβιτς: « Ο πόλεμος είναι η συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα». Πράγματι, ο Παπανδρέου δεν ήταν διατεθειμένος να προχωρήσει περαιτέρω σε πολιτικό διάλογο, εξάλλου αυτός ήταν και ο αντικειμενικός σκοπός της Τουρκίας, οπότε εφόσον είχαν εξαντληθεί όλα τα πολιτικά και διπλωματικά μέσα για να αποφευχθεί η κρίση και η σύγκρουση, η μόνη επιλογή ήταν η κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων και η ανάπτυξη του Ελληνικού Στόλου στο Αιγαίο, με στόχο να εμποδίσει το Σισμίκ, πάση θυσία από την οποιαδήποτε ενέργεια, ακόμα και με το ρίσκο πολεμικής σύγκρουσης. Όπως είναι εμφανές, από την εφαρμογή της θεωρίας στα πραγματικά γεγονότα, η επιλογή και η απόφαση του Ππανδρέου για τη λήψη στρατιωτικής δράσης είναι ορθολογική. Τα εθνικά ζωτικά συμφέροντα είναι αδιαπραγμάτευτα, η αδράνεια και η υποχώρηση ανεπίτρεπτη και ενδοτισμός.

Η απόφαση μπορεί να μην ήταν εύκολη, αλλά ήταν πιθανώς η μοναδική, καθώς οι προαναφερθείσες εναλλακτικές θα είχαν βαρύτερες συνέπειες, όχι μόνο για τον ίδιο και τη κυβέρνησή του και το κόμμα του, αλλά για την χώρα. Γι'αυτό και ελήφθη τόσο σύντομα, την πρώτη ημέρα στις 26 Μαρτίου 1987, με την σύμφωνη γνώμη όλων στο

ΚΥΣΕΑ. Επρόκειτο όμως, για την βασική απόφαση, η οποία ενισχύθηκε επικουρικά, από άλλες δύο, αφενός την αναστολή της λειτουργίας της αμερικανικής βάσης και αφετέρου την διπλωματική αποστολή Παπούλια στη Βολυγαρία, οι οποίες είναι αλληλένδετες μεταξύ τους και αφορούν τον αμερικανικό παράγοντα στην όλη κρίση. Όταν ο Παπαπνδρέου εκτίμησε πως οι Αμερικανοί έχουν σε μικρό ή μεγάλο βαθμό αναμειχθεί στην κλιμάκωση της αντιπαράθεσης, τείνοντας, συχνά εκδήλως, προς την πλευρά της Τουρκίας, διαπίστωσε ότι βρισκόταν σε μειονεκτική θέση.

Τόσο στο πεδίο ΝΑΤΟ και ΟΗΕ, όπου διαδραματιζόταν ένα εξίσου δραματικό σκηνικό ανακοινώσεων, εντολών, διαβημάτων, συνδεδεράσεων, οι δύο πλευρές επιδίωκαν να δείξουν, ότι η πλευρά τους είχε επιχειρήσει τα πάντα ώστε να μην κλιμακωθεί η ένταση και ο αμερικανικός παράγοντας επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη διεθνή κοινότητα, επομένως, ο Έλληνας Πρωθυπουργός αξιοποίησε τη μεγαλύτερη αδυναμία του ΝΑΤΟ αλλά και των Αμερικανών, εις βάρος τους. Ο μεγαλύτερος φόβος των Αμερικανών και των Συμμάχων στο ΝΑΤΟ, ήταν μια ενδεχόμενη κατάρρευση της νοτιανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, λόγω πολεμικής σύγκρουσης Τουρκίας και Ελλάδας, ενώ η αναστολή της λειτουργίας της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη, δημιουργούσε την εντύπωση στους Αμερικανούς ότι πράγματι η ελληνική πλευρά εκλαμβάνει την κρίση αυτή, ως έκτακτη κατάσταση.

Αυτό πρέπει να σημειωθεί, γιατί, όπως είδαμε, η ρητορική, οι επιθετικές δηλώσεις και των δύο πλευρών, στη διεθνή πολιτική για να έχουν αντίκρουσμα, πρέπει να έχουν αξιοπιστία οι ισχυρισμοί. Αυτό ακριβώς έκανε και πέτυχε ο Ανδρέας Παπανδρέου. Κατέστησε σαφές, ότι η Ελλάδα δεν θα υποχωρήσει, θα προετοιμαστεί άμεσα για πολεμική αναμέτρηση και το πέτυχε θέτοντας σε κίνδυνο τη συμμαχία με το ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ, καθώς ήταν πλέον σαφές ότι δεν είχαν καταφέρει να επέμβουν προς αποκλιμάκωση.

Όλο το ΚΥΣΕΑ ήταν συντεταγμένο με τις απόψεις του Πρωθυπουργού, διότι λόγω της προσωπικότητας, του χαρακτήρα και του κύρους που διέθετε σαν άνθρωπος, ενέπνεε εμπιστοσύνη στους συναδέλφους του και στα στελέχη της κυβέρνησής του, όμως πρέπει να τονιστεί, ότι από την πλευρά τους, μέλη της κυβέρνησης φοβόντουσαν να εκφράσουν διαφορετική άποψη ή να διαφωνήσουν με τον Πρωθυπουργό, έχοντας στο μυαλό τους, τους αρκετούς ανασχηματισμούς που είχαν λάβει χώρα την περίοδο διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ.

Αρκετοί, εύλογα θα αναρωτηθούν για ποιο λόγο υπήρξε τόσο μεγάλη κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων. Πράγματι, εκ πρώτης όψεως, μια τέτοια εντολή, φαίνεται όντως ανορθολογική, από πλευράς διοικητικής μέριμνας, αλλά και στόχων και επιδιώξεων, καθώς παρενόχληση της εξόδου του Σισμίκ, μπορούσε να πετύχει και με λιγότερο αριθμό πολεμικών πλοίων από τα δεκάδες που στην πραγματικότητα, αναπτύχθηκαν στο Αιγαίο. Ωστόσο, δεν πρέπει μην ληφθεί υπόψη, ότι αφενός το Σισμίκ θα συνοδευόταν από πολεμικά πλοία, αφετέρου, η κυβέρνηση δεν έδωσε απλά εντολές για να το παρενοχλήσει, αλλά και για να το καταλάβει και αν σημειωνόταν αντίσταση να ανοίξει πυρ κατά του πλοίου.

Επιχειρησιακά ή έστω τακτικά, αυτό σήμαινε ότι τα πολεμικά πλοία θα έλαβαν δράση και η κατάσταση θα μετουσιωνόταν πολύ γρήγορα σε ανοικτή σύγκρουση και με την δράση της Πολεμική Αεροπορίας. Αυτό το ενδεχόμενο ήταν πιθανό και η ελληνική πλευρά, προετοιμασμένη για πόλεμο, δεν μπορούσε να κάνει διαφορετικά, με τις πληροφορίες που διέθετε. Οι δηλώσεις των κυβερνητικών αξιωματούχων στην Τουρκία, αλλά και του Οζάλ, είχαν δημιουργήσει την εντύπωση στην Ελλάδα, ότι όντως και η Άγκυρα έχει αντιληφθεί την κρίση και είναι διατεθειμένη να μην υποχωρήσει εξίσου. Πώς αυτό επετεύχθη όμως; Και οι δύο πλευρές, είχαν συνηθίσει η μία την άλλη να προχωρούν σε τέτοιες προκλητικές εκφράσεις, αλλά γνώριζαν ότι αυτή

η προκλητικότητα αρχίζει και τελειώνει σε επίπεδο ρητορικής. Τι είχε αλλάξει τον Μάρτιο του 1987 ;

Προϋπήρχε ένα ήδη τεταμένο κλίμα στις σχέσεις των δύο χωρών, το οποίο έδινε άλλο νόημα στις ανακοινώσεις και τα διαβήματα τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία. Το κλίμα αυτό καλλιεργήθηκε και δημιουργήθηκε και από τις δύο χώρες, μέσα από έναν φαύλο κύκλο παρανοήσεων, αντιλήψεων, προκαταλήψεων, καχυποψίας και επιφυλακτικότητας. Από την πλευρά της Ελλάδας, δηλαδή από το ΠΑΣΟΚ και της στάσης του απέναντι στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ευρωπαϊούς εταίρους, στις ΗΠΑ, η οποία πήγαζε από την ιδεολογική βάση του κόμματος και από το γεγονός ότι κάποια στελέχη του μετέφεραν τις όποιες ιδεοληψίες και προκαταλήψεις είχαν, στην κυβερνητική τους ιδιότητα, δίχως να αντιλαμβάνονται ότι αυτό είχε συνέπειες για τη χώρα. Για να γίνει αυτό πιο σαφές, το πως εκφράζει κάποιος τις ιδεολογικές του απόψεις και θέσεις, διαφοροποιείται ανάλογα από την θέση που κατέχει. Δημιουργούνται προβλήματα όταν κάποιος εκφράζεται για παράδειγμα, κατά των Αμερικανών ως αξιωματική αντιπολίτευση και μετά ως κυβέρνηση καλείται να συνεργαστεί μαζί τους.

Από την πλευρά της Τουρκίας, το κεμαλικό στρατιωτικό κατεστημένο, θεωρούσε και ερμήνευε τις όποιες ελληνικές θέσεις στο Αιγαίο ως επεκτατισμό και ιμπεριαλισμό εις βάρος του λαού της Τουρκίας. Τα θεμέλια είχαν τεθεί από νωρίς. Η διακοπή του διαλόγου, του διαύλου επικοινωνίας που προέβλεπε το Πρακτικό της Βέρνης, διέκοπτε αυτόματα και την όποια πηγή πληροφοριών μπορούσαν να έχουν οι δύο πλευρές. Αυτή είχε περιοριστεί στο επίπεδο των πρεσβευτών, στην Ελλάδα, στην Τουρκία αλλά και στον ΟΗΕ και στο ΝΑΤΟ. Ποια είναι λοιπόν τα κύρια σημεία που σχετίζονται απόλυτα με τις αντιλήψεις και τις παρανοήσεις ;

Αρχικά, το Πρακτικό της Βέρνης. Η ελληνική πλευρά, αποφάσισε την διακοπή του διαλόγου με την Τουρκία, γεγονός που οδήγησε την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, να ερμηνεύει κατά το δοκούν το Πρακτικό, δίχως να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη ότι αυτό συνέχιζε να έχει νομική βάση, ειδικά για την Τουρκία και γι' αυτό τον λόγο υπήρξε τέτοια οξεία αντίδραση από την τουρκική πλευρά, διότι δεν δεχόταν η Ελλάδα να παραβιάσει το Πρακτικό, με τις δύο πλευρές να ξεκινούν από διαφορετικό σημεία έναρξης των συζητήσεων και διαβουλεύσεων, ώστε να φτάσουν στο ίδιο σημείο τερματισμού. Αυτό ενέτεινε το κλίμα καχυποψίας στην Τουρκία και συνδέθηκε σε τεράστιο βαθμό με την απόφαση της εξαγοράς της Denison.

Δεν υπάρχει πιο χαρακτηριστικό αλλά και ταυτόχρονα κομβικό σημείο αναφοράς της κρίσης του 1987, από την παρανόηση και την λανθασμένη αντίληψη των δρώντων για την εξαγορά των μετοχών της κοινοπραξίας. Από το αν ήταν όντως εξαγορά ή κρατικοποίηση, γεγονός που επηρέαζε τις διεθνείς αγορές και κυρίως τις ΗΠΑ που έβλεπαν ένα σοσιαλιστικό κράτος να θίγει τα συμφέροντα των Δυτικών, στο απόγειο του Ψυχρού Πολέμου, μέχρι και για τις εκτιμήσεις που είχαν τα υψηλόβαθμα στελέχη του «κονσόρτιουμ», η ένταση κλιμακώθηκε, επειδή ακριβώς προσλήφθηκε εντελώς λανθασμένα.

Σε αυτό βοήθησε πολύ και η επικοινωνία των στελεχών αυτών, των Ρόμαν και Παρμελί, που ήταν σε επικοινωνία με την τουρκική πλευρά, όπως έγινε γνωστό αργότερα, που διοχέτευαν πληροφορίες πως η ελληνική πλευρά θα προχωρούσε σε γεωτρήσεις εκτός χωρικών υδάτων για να επωφεληθεί η ίδια, μια «κόκκινη γραμμή» της Τουρκίας, που αύξησε το βαθμό κινδύνου. Η Τουρκία πίστευε ότι η ελληνική πλευρά προχωρά σε μονομερείς ενέργειες, κατά παράβαση του Πρακτικού, επηρεασμένη και από τις πληροφορίες που έδιναν ξένοι παράγοντες, που είχαν μια αρνητική εικόνα για την ελληνική πλευρά λόγω της εξαγοράς. Ωστόσο, η κυβέρνηση

αποφάσισε την εξαγορά ακριβώς για να αποφευχθεί κρίση με την Τουρκία, αφού οι διεθνείς παράγοντες επιθυμούσαν διεξαγωγή ερευνών και γεωτρήσεων εκτός ελληνικών χωρικών υδάτων.

Συνεπώς, η εξαγορά των μετοχών της κοινοπραξίας, που είχε ως στόχο την αποφυγή πρόκλησης κρίσης με την Τουρκία, παρερμηνεύθηκε από την τουρκική πλευρά και εν τέλει αποτέλεσε καταλυτικό παράγοντα για την έκρηξή της. Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει αναφορά και στη σχέση Καψή και Ακιμάν. Όπως αναφέρει και στη θεωρία του ο Τζέρβις, συχνά πρέσβεις αποτυγχάνουν να «περάσουν» το μήνυμα που τους έχει δοθεί ή έστω το καταφέρνουν σε μικρότερο βαθμό, με τον κίνδυνο όμως να προκληθούν παρεξηγήσεις. Αυτό συνέβη και με τους δύο διπλωμάτες. Το «εάν, που, πως και πότε γίνουν γεωτρήσεις...» που έχει συνδεθεί με την κρίση και αποτελεί κορυφαία έμπνευση του Καψή, ήταν μια έκφραση αμφιλεγόμενη, που δεν καθιστούσε σε κανέναν βαθμό την τουρκική πλευρά, η οποία ζητούσε μια ρητή δήλωση, ένα «ναι» ή «όχι», αλλά αντιθέτως η δήλωση Καψή, τους δημιουργούσε την εντύπωση ότι υπήρχε κρυφό σχέδιο παραπλάνησής τους.

Όσον αφορά τις αντιλήψεις και τις παρανοήσεις, αναφορικά με τον παράγοντα ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της τεταμένης αυτής περιόδου, αξίζει να γίνει αναφορά ότι το 1987, χαρακτηρίστηκε από την τρομερή αναβάθμιση και εμβάθυνση των αμερικανο-τουρκικών σχέσεων, αφού η συγκεκριμένη χρονιά είχε χαρακτηριστεί ως «έτος Τουρκίας». Συγκεκριμένα, εκείνη την περίοδο, το τουρκικό λόμπι ήταν εξαιρετικά δραστήριο και αποτελεσματικό, καθώς από τη μία, κορυφαία και υψηλόβαθμα στελέχη των ΗΠΑ, ανέπτυξαν ρητορική που θεωρούσε ότι τα τουρκικά κατοχικά στρατεύματα στην Κύπρο εκτελούσαν αποστολή αμυντικού χαρακτήρα, κάτι που όπως ήταν φυσικό, ενίσχυσε το αντι-αμερικανικό αίσθημα στην ελληνική κοινή γνώμη και από την άλλη,

προετοίμασε το έδαφος για την Συμφωνία Οικονομικής και Αμυντικής Συνεργασίας μεταξύ ΗΠΑ και Τουρκίας, που τέθηκε σε ισχύ στις 16 Μαρτίου του 1987 (Γιαλλουρίδης, 2001, σελ. 291).

Η ελληνική πλευρά, είχε λοιπόν, βάσεις, για να θεωρεί την αμερικανική στάση φιλοτουρκική, μακριά από την λογική των ίσων αποστάσεων, που επηρέαζε τον τρόπο αντίληψης της για την διαχείριση της κρίσης και έτσι το ταξίδι του Παπούλια αποκτούσε άλλο νόημα, καθώς όπως η σχέση Τουρκίας και ΗΠΑ είχε ανέβει επίπεδο, έτσι και οι σχέσεις Ελλάδας και Βουλγαρίας βρίσκονταν σε εξαιρετικό κλίμα, γεγονός που εργαλειοποιήθηκε εξαιρετικά από τον Έλληνα Πρωθυπουργό. Ήδη από το 1986, είχε υπογραφεί η Διακήρυξη Καλής Γειτονίας και Συνεργασίας (Γιαλλουρίδης, 2001, σελ. 286) μεταξύ των δύο χωρών, που «μοιράζονταν» την κοινή τουρκική απειλή, με τους δύο ηγέτες, Παπανδρέου και Ζίβκωφ να διατηρούν στενή φιλική σχέση, η οποία αποκρυσταλλώθηκε και στην ανταπόκριση του Βούλγαρου Προέδρου κατά την διάρκεια της κρίσης.

Οι ΗΠΑ έβλεπαν έτσι έναν ηγέτη κράτους – μέλους του NATO να επικοινωνεί με ηγέτη κράτους - μέλους του Συμφώνου της Βαρσοβίας, για να του παρέχει διαβεβαιώσεις λόγω της τουρκικής απειλής, με την Βουλγαρία όχι μόνο να ανταποκρίνεται θετικά, αλλά να διατάζει στρατεύματα στα βουλγαρο-τουρκικά σύνορα. Η εντύπωση που έδωσε η κίνηση αυτή ήταν σαφής. Νατοϊκή χώρα (Ελλάδα) εκβιάζει μέσω χώρα του Συμφώνου Βαρσοβίας (Βουλγαρία) , μια άλλη συμμαχική νατοϊκή χώρα (Τουρκία). Ωστόσο, η ελληνική κυβέρνηση αντιλαμβανόταν αυτήν την κίνηση ως εξισορρόπηση, όχι τόσο ως εκβιασμό. Άρα, η δράση του Έλληνα Πρωθυπουργού, Αντρέα Παπανδρέου, ήταν ορθολογική, καθώς εκτίμησε με διορατικότητα, ψυχραιμία, όλες τις μεταβλητές και διαπίστωσε πως πρόκειται για έναν

παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, όπου δεν υφίστανται σχετικά κέρδη, ειδικότερα σε ένα ζήτημα εθνικών ζωτικών συμφερόντων.

Συμπερασματικά, η ρητορική που ανέπτυξε το ΠΑΣΟΚ, ήδη από την άνοδό του στην εξουσία, η καχυποψία και οι αντιπαραθέσεις, λόγω των ιδεολογικών του βάσεων, δημιούργησε ένα κλίμα δυσπιστίας, έναν φαύλο κύκλο επιφυλακτικότητας και παρερμηνείας ενεργειών και αποφάσεων, π.χ εξαγορά Denison, ερμηνεία Πρακτικού της Βέρνης, δήλωση Καψή για τις γεωτρήσεις, που ενώ είχαν ως στόχο να αποκλιμακώσουν την διαμάχη, ακόμα σε επίπεδο ρητορικής και δηλώσεων, τελικά οδήγησαν στο αντίθετο αποτέλεσμα. Οι προκαταλήψεις, πεποιθήσεις τόσο του Έλληνα Πρωθυπουργού όσο και των στελεχών του ΚΥΣΕΑ, αναφορικά με τον αμερικανικό παράγοντα, την τουρκική αναθεωρητική απειλή, επιδείνωσαν αυτό το «σπειροειδές», όπως αναφέρει και ο Τζέιβις, μοντέλο εσφαλμένων αντιλήψεων, παρανοήσεων και εκτιμήσεων στην κρίση του 1987.

5 Αποτίμηση – Συμπεράσματα

Τι μαθαίνουμε λοιπόν από την ελληνοτουρκική κρίση του 1987 ; Ποιά είναι τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν μετά από την ανάλυσή της υπό το πρίσμα του ορθολογικού μοντέλου στη λήψη αποφάσεων και την επιρροή και σημασία που έχουν οι αντιλήψεις και οι παρανοήσεις σε αυτήν ; Σε πρώτο βαθμό, η ελληνική πλευρά διαχειρίστηκε ορθολογικά την κρίση, με οργάνωση, συντονισμό, ομοψυχία και με αποφασιστικό πνεύμα, από το ΚΥΣΕΑ, την κυβέρνηση στο σύνολό της, και την στρατιωτική ηγεσία και τα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων, κάτι που δεν φαίνεται να ισχύει στον ίδιο βαθμό για την τουρκική πλευρά και την μετέπειτα αντιπαράθεση κεμαλικών και Οζάλ. Επίσης, το κλίμα που καλλιεργήθηκε, εξ' αιτίας τους, επιβάρυνε και τις δύο πλευρές και τις οδήγησε σε παρερμηνεία και παρανόηση των εκάστοτε αποφάσεων και ενεργειών με αποκορύφωμα την έξοδο του «Πίρι-Ρέις» και του «Σισμίκ».

Η κρίση του Μαρτίου του 1987, δεν θα ήταν η τελευταία, καθώς το 1996 έλαβε χώρα η κρίση των Ιμίων, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν κάποιες ελάχιστες ομοιότητες, εντούτοις οι διαφορές είναι τεράστιες, τόσο ως προς την διαχείριση και την λήψη αποφάσεων, όσο και ως προς την έκβαση. Από το 1987 και έπειτα η Ελλάδα θα έχανε σταδιακά την υπεροχή της σε στρατιωτικούς συντελεστές ισχύος, κάτι που πλέον σήμερα είναι εμφανές σε όποιον ερμηνεύει τις εξελίξεις με αντικειμενικότητα, απομακρυσμένος από ευσεβείς πόθους και εχθρικές προκαταλήψεις για την Τουρκία. Για μια χώρα σαν την Ελλάδα που έχει, ορθώς, ως βασικό πυρήνα της εξωτερικής πολιτικής της το Διεθνές Δίκαιο, στην περίπτωση των ελληνοτουρκικών διαφορών και αντιπαραθέσεων, φαίνεται ότι δεν ισχύει το ισχυρό δίκαιο, αλλά το δίκαιο του ισχυρού.

6 Βιβλιογραφία

6.1 Ελληνική βιβλιογραφία

- Βερέμης, Θ., 2013. *Ιστορία Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1453 - 2005*. 6η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Σιδέρης.
- Γιαλλουρίδης, Χ., 2001. *Η Ελληνο-τουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια τους S-300 και το Ελσίνκι.1955 - 2000. Η Οπτική του Τύπου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Σιδέρης.
- Ηρακλείδης, Α., 2007. *Ασπονδοί γείτονες Ελλάδα - Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Σιδέρη.
- Ηρακλείδης, Α., 2009. *Συγκρούσεις - Η υποκειμενική διάσταση*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Σιδέρης.
- Καψής, Γ., 1990. *Οι τρεις μέρες του Μάρτη : απόρρητος φάκελος*. Αθήνα: Εκδόσεις "Νέα Σύνορα".
- Κολιόπουλος, Κ., 2008. *Η στρατηγική σκέψη : Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Ποιότητα.

- Κουρής, Ν., 2009. *Αιγαίο: Η μακροχρόνια διαμάχη και ρόλος των Αμερικανών*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Κουρής, Ν., 2010. *Αποστολή εξετελέσθη*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Κουσκουβέλης, Η., 1997. *Λήψη αποφάσεων Κρίση και Διαπραγμάτευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Λυμπέρης, Χ., 1999. *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.
- Μάρδας, Κ., 2013. **Κρίση στο Αιγαίο 1987**. *OnAlert*. Διαθέσιμο στο: <http://www.onalert.gr/stories/krisi-martiou-oli-i-alitheia-se-mia-ereyna-pou-tha-syzytithai/23740>. Τελευταία πρόσβαση 9/12/2018.
- Ροζάκης, Χ., 1976. *Το Δίκαιο της Θάλασσας και η διαμόρφωσή του από τις διεκδικήσεις των παράκτιων κρατών*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σολταρίδης, Σ., 1988. *Από την Κρίση του Μαρτίου 1987 στο Νταβός 1988*. Κομοτηνή: Βιβλιοπωλείο της "Εστίας".

- Συρίγος, Α., 2016. *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*. 2η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Τσιριγώτης, Δ., 2013. *Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία . Διεθνείς σχέσεις και διπλωματία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

6.2 Ξένη βιβλιογραφία

- Allison, G. & Zelikow, P., 2006. *Η κρίση της Κούβας. Η ουσία της απόφασης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Birand, M. A., 1991. *Turkey and the ‘Davos Process’: Experiences and Prospects*. In: D. Constanas, ed. *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s*. Λονδίνο: Palgrave Macmillan.
- CIA. «*Deteriorating Greek – Turkish Relations – An Update*». 8/3/1985. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP85T01058R000202480001-0.
- Cowell, A., 1987. *Greece and Turkey alert forces on oil search*. The New YorkTimes. Διαθέσιμο στο:
<https://www.nytimes.com/1987/03/28/world/greece-and-turkey-alert-forces-as-tension-builds-on-oil-search.html>. Τελευταία πρόσβαση 1/12/2018

- Dakin, D., 1972. *The Unification of Greece, 1770-1923*. New York: St. Martin's Press.
- DIA. «**The Greek – Turkish Dispute: Effects on NATO**» Νοέμβριος 1986. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP93T00837R000400060005-9.
- Directorate of Intelligence της CIA. «*Greece: Papandreou and the Military – An Intelligence Assessment*». Απρίλιος 1983. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP84S00555R000200010002-9.
- Directorate of Intelligence της CIA. «**A Contingency Study on A Greek-Turkish Military Confrontation**». 8/6/1983. Με αριθμό πρωτοκόλλου. CIA-RDP85T01058R000202330002-5.
- Directorate of Intelligence της CIA. «*The Aegean Dispute: A new Look at an old Problem*». 5/11/1984. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP87T00217R000700070005-0.
- Dougherty, J. E. & Pfatzgraff, R., 1981. *Contending Theories of International Relations A Comprehensive Survey*. 2nd edition. New York: Harper & Row.

- Galtung, J., 1969. *Violence, Peace, and Peace Research*. *Journal of Peace Research*, 6(3), pp. σελ 167-191.
- Gwertzman, B 1986. *Nato's Contentious Southern Front*. *New York Times*.
Διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/1986/03/23/weekinreview/nato-s-contentious-southern-front.html>. Τελευταία πρόσβαση 10/12/2018.
- Heraclides, A., 2010. *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies*. Palgrave Macmillan.
- ICJ, 1969. *North Sea Continental Shelf Cases, Advisory Opinions, Orders*
- Jervis, R., 1968. *Hypotheses on Misperception*. *World Politics*, April, 20(3), pp. 454 - 479.
- Jervis, R., 2017. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Stearns, M., 1992. *U.S Policy toward Greece, Turkey and Cyprus*. New York: Council of Foreign Relations Press.

- US Army intelligence and threat analysis Center: *Addressing the Terms of Reference for the Greco-Turkish Balance*. 4/11/1987. Με αριθμό πρωτοκόλλου CIA-RDP93T00837R000400080009-3.
- US Army intelligence and threat analysis Center: *NIE, Greco-Turkish Balance of Power*. 16/10/1987. Με αριθμό πρωτοκόλλου. CIA-RDP93T00837R000400080010-1.
- Verba, S., 1961. *Assumptions of Rationality and Non-Rationality in Models of the International System*. *The International System: Theoretical Essays*, 14(1), pp. 93-117.
- Vickers, G., 1965. *The Art of Judgment. A Study of Policy Making*. London: Chapman & Hall.
- Zurcher, E., 1993. *Turkey : A modern history*. Λονδίνο: Εκδόσεις I.B Tauris.